

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ

ΜΑΣΤΟΡΑΚΗΣ ΑΓΓΕΛΟΣ

Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΕΝΔΟΚΡΑΤΙΚΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ '90

ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΟ ΡΟΛΟ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ

ΕΠΒΛΕΠΟΝΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ:

ΛΑΛΙΩΤΟΥ ΙΩΑΝΝΑ

ΒΟΓΛΗΣ ΠΟΛΥΜΕΡΗΣ

ΜΑΤΘΑΙΟΥ ΑΝΝΑ

ΒΟΛΟΣ 2010

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 8962/1
Ημερ. Εισ.: 08-11-2010
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: Δ
909.82
ΜΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ

ΜΑΣΤΟΡΑΚΗΣ ΑΓΓΕΛΟΣ

Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΕΝΔΟΚΡΑΤΙΚΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ '90

ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΟ ΡΟΛΟ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ:

ΛΑΛΙΩΤΟΥ ΙΩΑΝΝΑ

ΒΟΓΛΗΣ ΠΟΛΥΜΕΡΗΣ

ΜΑΤΘΑΙΟΥ ANNA

ΒΟΛΟΣ 2010

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εισαγωγή-Σκοπός της Εργασίας

Μέρος Α – Ορισμοί

1. Ορισμός του κράτους ως βασική μονάδα του διεθνούς δικαίου.
2. Κρατική κυριαρχία (Sovereignty) και η διεθνής σημασία της.
3. Έννοια της επέμβασης.
4. Ανθρωπιστική Επέμβαση. Ορισμοί και προϋποθέσεις.

Μέρος Β Η πρακτική του peacekeeping πριν τη δεκαετία του 1990

1. Προδρομικές εφαρμογές peacekeeping. Το προηγούμενο της Κοινωνίας των Εθνών.
2. Ισπανικός Εμφύλιος: 1936-1939.
3. Η περίοδος του Ψυχρού Πολέμου: 1945-1990.

Μέρος Γ Περιπτωσιολογία

1. Ιράκ 1991: Επιχείρηση Provide Comfort

2. Σομαλία 1992-1993

- I) Ιστορικό πλαίσιο.
- II) Η κατάρρευση και η διεθνής παρέμβαση.

3. Βοσνία 1992-1995

- I) Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας.
- II) Βοσνία-Ερζεγοβίνη: Το πολιτικό πλαίσιο.
- III) Οι εκλογές του 1990. Η προετοιμασία της σύρραξης.

IV) Διεθνείς απόπειρες επίλυσης της κρίσης το 1992.

V) Οι εξελίξεις το 1993. Η δημιουργία των UNPA και του Διεθνούς Δικαστηρίου.

VI) 1994 – Η σφαγή στην αγορά Μαρκάλε.

VII) Ο σχηματισμός της Κροατομουσουλμανικής Ομοσπονδίας. Ομάδα Επαφής.

VIII) 1995. Η κορύφωση της βίας.

α) Η πτώση της Κράινα.

β) Αναζωπύρωση στην Βοσνία.

IX) Σρεμπρένιτσα.

α) Η πολιορκία και η κατάληψη της πόλης.

β) Ο νομικός χαρακτήρας των συμβάντων στην Σρεμπρένιτσα.

γ) Η διεθνής κατακραυγή και η θέση των Ηνωμένων Εθνών.

IX) Οι κινήσεις της αμερικανικής διπλωματίας. Συνδιάσκεψη του Λονδίνου.

α) Η Συνδιάσκεψη του Λονδίνου.

β) Dual Key.

γ) Η αντίδραση του ΟΗΕ και η γαλλική παρέμβαση.

X) Αύγουστος 1995. Η ανατροπή των ισορροπιών στην Βοσνία.

α) Κροατομουσουλμανική αντεπίθεση.

β) Η Δεύτερη Σφαγή στην αγορά Μαρκάλε. Επιχείρηση Deliberate Force.

XI. Η διεθνής διπλωματία στον δρόμο για το Dayton.

α) Στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων.

β) Οι Συμφωνίες Αρχών.

γ) Ντέιτον.

4. Αϊτή 1993 (1990-2000)

I) Τα Ηνωμένα Έθνη και η αμερικανική ήπειρος.

II) Η διεθνής εμπλοκή στην Αϊτή ως το 1993.

III) Η διεθνής ανάμειξη το 1993.

IV) 1995-2000. Η διαρκής διεθνής παρουσία στην Αϊτή.

5. Ρουάντα 1994

I) Η προϊστορία της κρίσης. Η χώρα σε εμφύλιο πόλεμο.

II) Γενοκτονία. Η πλήρης αποτυχία του συστήματος peacekeeping των Ηνωμένων Εθνών.

6. Κοσσυφοπέδιο 1998-1999

I) Ιστορικό πλαίσιο και οι εξελίξεις στην περιοχή ως και το 1998.

II) 1999. Επιχείρηση Allied Force.

III) Το τέλος των επιδρομών. Ψήφισμα 1244 του Συμβουλίου Ασφαλείας.

7. Ανατολικό Τιμόρ 1999.

I) Ιστορικό Πλαίσιο. Η πορεία προς την κρίση.

II) Η διεθνής παρέμβαση.

Μέρος Δ' Τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι εμφύλιες συγκρούσεις στη δεκαετία του 1990.

I) Το φυσικό δίκαιο και η προνεωτερική περίοδος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

II) Η εποχή της νεωτερικότητας στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

III) Τα ανθρώπινα δικαιώματα στη δεκαετία του '90 και οι εμφύλιες συγκρούσεις της περιόδου.

Επίλογος.

Πηγές.

Εισαγωγή – Σκοπός της Εργασίας

Είναι δύσκολο να εντοπίσει κανείς μια δεκαετία πιο σημαντική για την ιστορία της διεθνούς κοινότητας στο σύνολο της, από αυτήν του '90, την πλέον πυκνή δεκαετία του πλέον πυκνού αιώνα της ανθρώπινης ιστορίας. Στην πραγματικότητα, αν κάποιος δεν είχε πρόσβαση στην ενημέρωση από τις 18 Αυγούστου 1991, ως τις 12 Σεπτεμβρίου 2001, θα δυσκολευόταν να αντιληφθεί τόσο τη νέα πολιτική κατάσταση, όσο και το νέο τρόπο σκέψης στις διεθνείς σχέσεις. Αυτό που αποτελεί πραγματική νομική πρωτοτυπία όμως, είναι πως οι αλλαγές συνετελέσθησαν χωρίς να υπάρξει κάποια ουσιαστική αλλαγή στο νομικό πλαίσιο. Στα δέκα χρόνια που ακολούθησαν την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης, ελάχιστα κείμενα προσετέθησαν στο σώμα του διεθνούς δικαίου, ενώ κανένα από αυτά δεν άλλαξε την ουσιαστική νομική βάση του συστήματος που είχε εδραιωθεί το 1945, μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου και την ίδρυση των Ηνωμένων Εθνών. Ήταν μάλλον η, συλλογική ή μονομερής, διαφοροποίηση στην ανάγνωση του γράμματος του διεθνούς δικαίου που γέννησε τις αλλαγές και ήταν οι διεθνείς πολιτικές συγκυρίες που επέτρεψαν ή μη την κατά περίπτωση εφαρμογή των νέων ερμηνειών. Ο ίδιος ο ΟΗΕ πάντως, συνέχισε να αποτελεί το βασικό πεδίο όπου τα κράτη βίωναν τις διεθνείς τους σχέσεις, το «μυαλό» που κινούσε το έμβιο όν που πάντοτε ήταν η διεθνής κοινότητα.

Μέσα σ' αυτό το κλίμα αλλαγών, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ενδοκρατικές συγκρούσεις της δεκαετίας του '90. Πάντοτε ήταν κρίσιμη η αντιμετώπιση μιας εσωτερικής κρίσης από τις υπόλοιπες χώρες, ήταν όμως η πολιτική ρευστότητα της συγκεκριμένης δεκαετίας σε συνδυασμό με τις αλλαγές στον κρίσιμο τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τις οποίες και θα εξετάσουμε, αλλά και την πρωτοφανή πρόσβαση στην ενημέρωση για τα όσα συνέβαιναν στο εσωτερικό άλλων κρατών που απολάμβαναν όλα τα πρωτεύοντα μέλη της διεθνούς κοινότητας, οι πολίτες, που διαφοροποίησαν τις συγκρούσεις αυτής της περιόδου. Αφού παρατεθούν, το δυνατόν συνοπτικότερα, κάποιοι απαραίτητοι λειτουργικοί ορισμοί του διεθνούς δικαίου ως εργαλεία, θα προχωρήσουμε στην παρουσίαση του ρόλου της διεθνούς κοινότητας, ουσιαστικά του ΟΗΕ, σε συγκεκριμένες, κρίσιμες περιπτώσεις ενδοκρατικών συγκρούσεων της ανωτέρω περιόδου χωρίς να προχωρήσουμε σε υποκειμενικές κρίσεις. Ελπίζουμε πως παρέχοντας τα νομικά εργαλεία και το ιστορικό πλαίσιο εφαρμογής των, ο αναγνώστης θα καταλήξει στις δικές του.

Μέρος Α - Ορισμοί

1. Ορισμός του κράτους ως βασική μονάδα του διεθνούς δικαίου.

Βασική μονάδα οποιασδήποτε μελέτης διεθνούς δικαίου αποτελεί αυτονόητα το κράτος. Ο όρος *state*, που χρησιμοποιείται στην αγγλική για να αποδώσει το κράτος, συναντάται πρώτη φορά υπό τη μορφή «*status*» σε κείμενα που αφορούν στην Καρολίγγεια αυτοκρατορία, όπου και περιγράφει την ισχύ του αυτοκράτορα. Πιο κοντά στη σημερινή έννοια, χρησιμοποιείται πρώτη φορά από τον Θωμά Ακινάτη στην αρχή του δεύτερου τόμου της *Summa Theologica*, όπου και περιγράφει την πολιτική κατάσταση των ιταλικών δημοκρατιών και κατ' επέκταση των βασιλείων της Ευρώπης, ως στηριζόμενη σε ένα *status regiminis* (*state of the regime*), ένα σταθερό, προκαθορισμένο σύνολο κυβερνώντων δηλαδή, που αποτελεί την βάση της ύπαρξης τους¹. Από εκεί, ο όρος θα περάσει στη διεθνή γραμματεία μέσω των πολλαπλών μεταφράσεων του έργου και -σαφώς παραλλαγμένος- θα καταλήξει να ταυτίζεται με το σύνολο της κρατικής οντότητας.

Παρά την κομβική της σημασία όμως, η μονάδα αυτή δεν έχει λάβει έναν σαφή, καταληκτικό ορισμό στο διεθνές δίκαιο. Ο απλούστερος και πλέον επαναλαμβανόμενος ορισμός, είναι αυτός που θέλει το κράτος: πολιτική μονάδα οριζόμενη με βάση την εδαφική της επικράτεια, τον πληθυσμό της και την αυτόνομη κυβέρνηση που ασκεί αποτελεσματικό έλεγχο στο σύνολο της επικράτειας και του πληθυσμού, ανεξαρτήτως εθνικής ομοιογένειας ή μη².

Στην πραγματικότητα όμως, τα κριτήρια για τη διαπίστωση της ύπαρξης κράτους φαίνεται να έχουν διαφοροποιηθεί πολλάκις κατά τον ρου της ιστορίας. Παρότι οντότητες όπως η Αγία Έδρα, διάφορα επαναστατικά κινήματα, αλλά και Καταστατικές Εταιρίες όπως η Βρετανική Εταιρία Ανατολικών Ινδιών, είχαν κατά καιρούς αντιμετωπιστεί ως υποκείμενα διεθνούς δικαίου³ και διέθεταν αρκετά εξωτερικά χαρακτηριστικά που παρέπεμπαν ευθέως σε

---

¹ Alan Harding, *Medieval Law and the Foundation of State*, Oxford University Press, Νέα Υόρκη 2001, σ. 6

² Θεόδωρος Κουλουμπής, *Διεθνείς Σχέσεις: Εξουσία και Δικαιοσύνη*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995, σ. 62

³ Malcolm N. Shaw, *International Law*, Cambridge University Press, , 6^η έκδοση Νέα Υόρκη 2008, σ. 197

κράτος όπως διπλωμάτες και σημαία, η σύγχρονη θεωρία του δικαίου αυτού είναι κατηγορηματική: κύρια και συστατική προϋπόθεση εφαρμογής των κανόνων του, αποτελεί η ύπαρξη κράτους υπό την στενή έννοια⁴. Άλλωστε, μόνο κράτη υπό την έννοια αυτή ή κράτη που νομίμως αναγνωρίζονται ως διάδοχα τέτοιων, μπορούν να γίνουν μέλη διεθνών οργανισμών και -κατ' επέκταση- της διεθνούς κοινότητας⁵.

Τα χαρακτηριστικά, όμως, που πρέπει να πληροί ένα κρατικό μόρφωμα προκειμένου να μπορεί να θεωρηθεί «κράτος» υπό τη στενή έννοια, δεν είναι σαφώς ορισμένα σε νομικά κείμενα. Αντίθετα, το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης έχει διατυπώσει σαφώς το μη αναγκαίο της ύπαρξης συγκεκριμένης κρατικής δομής⁶. Υπάρχουν όμως κάποια γενικότερα χαρακτηριστικά που πρέπει να υφίστανται. Η απαρίθμηση τους στο πρώτο άρθρο της Συνθήκης του Μοντεβιδέο του 1933, αποτελεί έναν από τους πρώτους και πλέον διαρκείς ορισμούς του κράτους, κοινώς αποδεκτό και σήμερα. Σύμφωνα με αυτόν, ένα κράτος πρέπει να διαθέτει α) μόνιμο πληθυσμό, β) συγκεκριμένη επικράτεια, γ) κυρίαρχη κυβέρνηση και δ) τη δυνατότητα να εκπροσωπείται διεθνώς κατά τρόπο ανεξάρτητο και κυρίαρχο⁷.

Παρά την πάροδο δεκαετιών από την πρώτη γραπτή διατύπωση του, ο ορισμός αυτός παραμένει ισχυρός. Η σύγχρονη επιστήμη του διεθνούς δικαίου έχει κατ' επανάληψη προβεί σε αποσαφηνίσεις σχετικά με το περιεχόμενο του, με κυριότερες για το ζήτημα με το οποίο καταπιανόμαστε, τις εξής τρεις:

ι) Δεν είναι απαραίτητη η ύπαρξη ιδιαίτερα μεγάλης έκτασης για την ύπαρξη κράτους, ειδικά καθώς υπάρχει μια ολόκληρη κατηγορία κρατών με μικροσκοπική έκταση (π.χ. Λουξεμβούργο,

---

⁴ Lassa Oppenheim, *International Law: A Treatise*, Longmans Green & Co., Λονδίνο, 1912, σ. 16. Brownlie, *Principles of Public International Law*, 6^η Έκδοση, Οξφόρδη, 2003, σ. 69–101

⁵ C. F. Amerasinghe, *Principles of the Institutional Law of International Organizations*, Cambridge University Press, 2^η έκδοση, Νέα Υόρκη 2005, σ. 111

⁶ ICJ/CIJ Case Reports, *The Western Sahara Case*, 1975, σ. 12, 43-44

⁷ Anthony Aust, *Handbook of International Law*, Cambridge University Press, Νέα Υόρκη 2005, σ. 16

Λιχτενστάιν), τα αποκαλούμενα και mini states. Σε πολλές περιπτώσεις δε, η έκταση ενός κράτους δεν είναι οριστικά η σαφώς προσδιορισμένη, χωρίς αυτό να γεννά προβλήματα αναφορικά με τη νομιμότητα του. Χαρακτηριστικό το παράδειγμα της Αλβανίας πριν τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Παρότι αναγνωρισμένη από αριθμό κρατών, τα σύνορα της ποτέ δεν είχαν καθοριστεί με ακρίβεια⁸. Μόνη sine qua non εδαφική προϋπόθεση, φαίνεται να αποτελεί η ίδια η ύπαρξη εδάφους. Έτσι, για παράδειγμα, στην ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του «Κράτους της Παλαιστίνης» κατά τη διάρκεια συνόδου στο Αλγέρι το 1988, η διεθνής αντίδραση υπήρξε καθολικά αρνητική, καθώς εκείνη τη στιγμή οι Παλαιστίνιοι δεν ήλεγχαν οποιοδήποτε τμήμα της επικράτειας του κράτους που ανακήρυτταν.

ii) Ο πληθυσμός πρέπει να υφίσταται και να είναι μόνιμος, αλλά όχι απαραίτητα ομοιογενής υπό οποιαδήποτε έννοια, θρησκευτική, εθνική ή άλλη⁹. Ούτε είναι αναγκαία η ύπαρξη ενός ελάχιστου πληθυσμού, καθώς κράτη όπως το Nauru και το Tuvalu, αναγνωρίζονται πλήρως παρότι ο πληθυσμός τους δεν ξεπερνά τις δώδεκα και δέκα χιλιάδες αντιστοίχως.

iii) Ένας μεγάλος αριθμός κρατών πρέπει να έχει αναγνωρίσει de jure ένα κράτος, προκειμένου αυτό να μπορεί να ισχυριστεί πως έχει αποδείξιμη διεθνή ύπαρξη¹⁰. Η παράμετρος αυτή, αποκτά ζωτική σημασία για ορισμένα κρατικά μορφώματα, ειδικά όσα έχουν προέλθει από αποσχιστικά κινήματα ή στρατιωτικές επεμβάσεις, νόμιμες ή μη. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η επαρχία της Κάταγκα στο Κονγκό τη δεκαετία του '60, η Τσετσενία των αρχών της δεκαετίας του '90 αλλά και η Τουρκική Δημοκρατία της Βορείου Κύπρου από το 1983. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, τα κρατικά μορφώματα διέθεταν πληθυσμό, έδαφος και κυριαρχία επ' αυτού, απέτυχαν όμως να αναγνωριστούν ως ανεξάρτητα από τη συντριπτική πλειοψηφία της διεθνούς κοινότητας, με συνέπεια τη μη νομική εδραίωση της ανεξαρτησίας τους.

---

⁸ ICJ/CIJ Case Reports, *The North Continental Shelf Cases*, 1969, σ. 3, 32

⁹ Aust, όπως στη σημ. 7, σ.17. Crawford, James R., *The Creation of States in International Law*, Oxford University Press, Οξφόρδη, 2006, σ. 44.

¹⁰ Charles G. Fenwick, *International Law*, Appleton-Century-Crofts, 4^η έκδοση, Νέα Υόρκη 1965, σ. 124

Ενδοκρατική κρίση/σύγκρουση, είναι αυτή που συντελείται εντός της επικράτειας της πολιτικής μονάδας του αναγνωρισμένου κράτους, μεταξύ ομάδων πολιτών του ή μεταξύ της κυβέρνησης του και πολιτών. Στον ορισμό αυτό, σημασία έχει μόνο η ύπαρξη κρίσης/σύγκρουσης καθώς και η ύπαρξη κράτους. Χαρακτηρισμοί της σύγκρουσης αυτής ως «εμφύλιας», «εθνοτικής», «ταξικής» ή «θρησκευτικής», αποτελούν περαιτέρω εξειδικεύσεις και έχουν να κάνουν με τα βαθύτερα αίτια της σύγκρουσης. Καθώς όμως, δεν αποτελούν ουσιώδη στοιχεία του πραγματικού της ενδοκρατικής κρίσης/σύγκρουσης για το διεθνές δίκαιο, δεν λαμβάνονται κατ' αρχήν υπόψη προκειμένου να διαπιστωθεί η ύπαρξη της.

2. Κρατική κυριαρχία (Sovereignty) και η διεθνής σημασία της.

Απαραίτητο γνώρισμα της ύπαρξης κράτους, είναι η διαπίστωση της κυριαρχίας αυτού. Παρότι τον 20^ο αιώνα ο όρος συνήθως χρησιμοποιήθηκε με τον επιθετικό προσδιορισμό «εθνική» ή «λαϊκή», κυρίως λόγω του πολιτικού πλαισίου που διαμόρφωσαν οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι, στην πραγματικότητα η μόνη μορφή που μπορεί να γίνει αντιληπτή στο διεθνές δίκαιο, είναι η λεγόμενη «κρατική κυριαρχία». Άλλωστε ο ίδιος ο όρος, *sovereignty*, προδίδει ετυμολογικά την καταγωγή του από το μοναρχικό παρελθόν της Ευρώπης (*sovereign*, ηγεμόνας). Η πρώτη χρήση του όρου, εμφανίζεται σε γραπτό του γάλλου φιλοσόφου Jean Bodin το 1586, όπου το κράτος αναλύεται ως η «νόμιμη διακυβέρνηση αρκετών νοικοκυριών και των κοινών τους κτήσεων από μια κυρίαρχη δύναμη»¹¹ και η κυριαρχία ως «ανώτατη εξουσία πάνω στους πολίτες και υπηκόους, ανεξέλεγκτη από το νόμο», ορισμοί που σκόπευαν σαφώς στην ενδυνάμωση του ηγεμόνα σε μια περίοδο τοπικιστικής αναταραχής στη Γαλλία. Χρειάστηκε η ανατροπή κι εκτέλεση του Καρόλου Α΄ της Αγγλίας αλλά και ο αιματηρός εμφύλιος που συνόδευσε τα γεγονότα αυτά την περίοδο 1640-1651, προκειμένου να μετατεθεί ελαφρά η κυριαρχία από το πρόσωπο του ηγεμόνα προς μια ασαφώς ορισμένη αλλά άκρως απολυταρχική «κυβέρνηση» που θα έθετε τέρμα στο χάος, μέσα από τα γραπτά του Thomas Hobbes¹². Ήταν τελικά η γαλλική επανάσταση του 1789 που ανέτρεψε τη βάση των ορισμών αυτών,

---

¹¹ George Holland Sabine, *A History of Political Theory*, Holt, Rhinehart & Winston, Νέα Υόρκη 1937, σ. 401

¹² Sabine, Στο ίδιο, σ.405

αντικαθιστώντας το πρόσωπο του ηγεμόνα ως κυριάρχου είτε άμεσου, είτε εκπροσωπούμενου από μια αυστηρά ελεγχόμενη κυβέρνηση, με τον ίδιο τον λαό στο σύνολο του.

Σε κάθε περίπτωση, οι ορισμοί αυτοί αντιμετωπίζουν το ζήτημα του ελέγχου της επικράτειας ενός κράτους από την κυβέρνηση του, την εσωτερική δηλαδή κυριαρχία. Αυτή είναι η πρώτη πτυχή της έννοιας της κρατικής κυριαρχίας, η διαπίστωση της οποίας αποτελεί προαπαιτούμενο για την διαπίστωση της ύπαρξης ισχυρής κυβέρνησης και κατ' επέκταση του ίδιου του κράτους. Πέρα από αυτήν όμως, κείται η δεύτερη πτυχή της κρατικής κυριαρχίας, αυτή που κυρίως αφορά το διεθνές δίκαιο, η εξωτερική κυριαρχία. Ο πατέρας του διεθνούς δικαίου, ολλανδός νομικός Hugo Grotius, όρισε την κυριαρχία αυτή ως «δύναμη της οποίας οι πράξεις δεν υπόκεινται στον έλεγχο καμίας άλλης», διαπιστούμενη σε κάθε περίπτωση που ένα κράτος παρέμενε ανεπηρέαστο από τον έλεγχο των άλλων κρατών. Παρότι ο ορισμός αυτός διατυπώθηκε στις αρχές του 17^{ου} αιώνα, παραμένει κατ' ουσία στον πυρήνα του σύγχρονου ορισμού της κυριαρχίας, που ορίζεται ως η αναγνώριση από τα υπόλοιπα κράτη της ανεξαρτησίας, της εδαφικής ακεραιότητας και του απαραβίαστου κάθε κράτους, όπως αυτό αντιπροσωπεύεται από την κυβέρνηση του¹³.

3. Έννοια της επέμβασης.

Έχοντας υπόψη έναν λιτό, λειτουργικό ορισμό του κράτους και της κυριαρχίας, μπορεί πλέον να γίνει αντιληπτή και η έννοια της επέμβασης στην κρατική κυριαρχία. Επέμβαση, καλείται στο διεθνές δίκαιο η εξωτερική ανάμειξη στις εσωτερικές υποθέσεις ενός κράτους. Αν και μπορεί να πραγματώνεται με ενέργειες καθαρά οικονομικής φύσης όπως κάποιο εμπάργκο ή γενικότερες οικονομικές κυρώσεις, συνήθως έχει να κάνει με την χρήση βίας ή έστω με σχετική απειλή. Σε κάθε περίπτωση, το κρίσιμο στοιχείο δεν είναι η φύση της ενέργειας, αλλά ο αυθαίρετος χαρακτήρας αυτής, ενώ το επεμβαίνον κράτος πρέπει να διαθέτει βούληση

---

¹³ Κουλουμπής, όπως στη σημ. 2, σ. 76

ανάμειξης¹⁴. Κατά τον ορισμό που δίνει ο Oppenheim: «Επέμβαση είναι η αυθαίρετα επιβαλλόμενη ανάμειξη ενός κράτους στις υποθέσεις ενός άλλου κράτους, για την διατήρηση ή μεταβολή των υφισταμένων συνθηκών. Αφορά κατ' αρχήν την εξωτερική ανεξαρτησία και κατόπιν την εδαφική υπεροχή. Θα πρέπει να δοθεί έμφαση στο ότι η επέμβαση είναι πάντα αυθαίρετη ανάμειξη, όχι απλή και καθαρή ανάμειξη»¹⁵.

Παρά την φαινομενική σαφήνεια των ορισμών όμως, τα πράγματα είναι μάλλον ρευστά στις διεθνείς σχέσεις, καθώς οι επεμβάσεις κρατών στις υποθέσεις άλλων είναι συχνές και πολυεπίπεδες. Σε μια προσπάθεια να διευκρινίσει ποια από αυτά τα επίπεδα ενεργειών αποτελούν όντως επέμβαση, το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης γνωμοδότησε πως παράνομη θεωρείται η επέμβαση που αφορά ζητήματα στα οποία ένα κράτος είναι ελεύθερο να αποφασίζει ανεξάρτητα, ενώ πρέπει να πραγματώνεται με βίαιες μεθόδους επιβολής, είτε άμεσες -με την ευθεία χρήση βίας-, είτε έμμεσες με την υποστήριξη ανατρεπτικών ενεργειών στο εσωτερικό του άλλου κράτους¹⁶. Ειδικά το φαινόμενο της ενίσχυσης ανατρεπτικών ή αποσχιστικών κινήσεων στο εσωτερικό άλλων κρατών, ήταν σχετικά σπάνιο κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου και είχε να κάνει κυρίως με άκρως απόρρητες επιχειρήσεις μυστικών υπηρεσιών, η αποκάλυψη των οποίων οδηγούσε σε σκάνδαλα όπως το Contras για την περίπτωση της Νικαράγουα. Με την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης όμως, το φαινόμενο διογκώθηκε και διεσπάρη, σε βαθμό ικανό

---

¹⁴ Κωνσταντίνος Τσισκέλικης, *Επιβάλλοντας την Ειρήνη: Η νομιμότητα των Στρατιωτικών Επεμβάσεων και τα όρια του Ανθρωπισμού*, Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, Συνταγματικό Δίκαιο στην Ευρώπη, Μελέτες-13, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα 2001, σ. 42

¹⁵ Lassa Oppenheim. Επιμέλεια Sir H. Lauterpacht, *International Law*, Cambridge University Press, 8^η έκδοση, Λονδίνο 1958, σ. 305

¹⁶ ICJ/CIJ Case Report 1986, *Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua*, παράγραφος 110, ICJ/CIJ Case Report 1980, *US Diplomatic and Consular Staff in Tehran*, σ. 34-35

να προκαλέσει την σαφέστερη αποκρυστάλλωση της πρακτικής ως μορφή επέμβασης, και κατ' επέκταση της σχετικής απαγόρευσης στη βιβλιογραφία και τη νομολογία¹⁷.

Πρέπει να επισημανθεί βέβαια, πως επέμβαση μπορεί να προβλέπεται ως δικαίωμα από το ίδιο το κείμενο μιας συνθήκης. Τέτοιες περιπτώσεις είναι σχετικά σπάνιες και αφορούν σε παλαιότερες Συνθήκες όπως του Λοκάρνο το 1925, που προέβλεπε δικαίωμα επέμβασης μεταξύ των συμβαλλομένων κρατών. Πιο κοντά στα ελληνικά πράγματα, η Συνθήκη Εγγυήσεως για την Κυπριακή Δημοκρατία που υπογράφηκε στη Λευκωσία το 1960, προέβλεπε δικαίωμα επεμβάσεως για τις τρεις εγγυήτριες δυνάμεις (Ελλάδα, Τουρκία, Ηνωμένο Βασίλειο). Λόγω του ιδιαίτερου χαρακτήρα αυτών των συνθηκών, είναι σημαντικό για την εγκυρότητα τους να υπακούν στους γενικούς κανόνες των Συνθηκών και του *jus cogens*. Πάνω από όλα αυτά όμως, πρέπει να σέβονται τις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.

Η πρώτη και βασική σχετική αρχή των Ηνωμένων Εθνών, είναι η απαγόρευση της χρήσης βίας. Το άρθρο 2, παρ. 4 του Χάρτη, προβλέπει ρητά: «όλα τα μέλη στις διεθνείς τους σχέσεις θα απέχουν από την απειλή ή την χρήση βίας, που εκδηλώνεται εναντίον της εδαφικής ακεραιότητας οποιουδήποτε κράτους, είτε με οποιαδήποτε άλλη ενέργεια ασυμβίβαστη προς τους σκοπούς των Ηνωμένων Εθνών». Η απαγόρευση υποχωρεί μόνο σε δύο περιπτώσεις, απαριθμούμενες αποκλειστικά στο κεφάλαιο VII του Χάρτη: i) την περίπτωση άμυνας εναντίον άμεσης, ένοπλης επίθεσης που προβλέπεται στο άρθρο 51 και ii) εφόσον το Συμβούλιο Ασφαλείας διαπιστώσει παρούσα απειλή για την ειρήνη, διατάραξη της ειρήνης, ή επιθετική ενέργεια κατά το άρθρο 39.

Η δεύτερη αρχή, είναι αυτή της μη επέμβασης, και περιγράφεται στο άρθρο 2 παρ. 7, που ορίζει: «καμιά διάταξη αυτού του Χάρτη δεν θα δίνει στα Ηνωμένα Έθνη το δικαίωμα να επεμβαίνουν σε ζητήματα που ανήκουν στην εσωτερική δικαιοδοσία οποιουδήποτε κράτους και δεν θα αναγκάζει τα μέλη να υποβάλουν τέτοια θέματα για ρύθμιση σύμφωνα με τους όρους του

---

¹⁷ UN Doc. S/23309, *Text annexed by the US, UK and France*, 20-12-1991, Fidler D., *War, Law and Liberal Thought: The use of force in the Reagan Years*, Arizona JICL, Vol. 11-45, 1994, σ. 68, Reuben R., *Toward a State Action Theory of Alternative Dispute Resolution*, California Law Review Vol. 85, 1997, σ. 619

παρόντος Χάρτη». Η απαγόρευση είναι ευρύτερη από την απαγόρευση της χρήσης βίας και προέρχεται από το συνδυασμό δύο κανόνων που αποτελούν εθιμικό δίκαιο κατά το ICJ και είναι οικουμενικής εφαρμογής¹⁸, δηλαδή της κρατικής κυριαρχίας και της ισότητας των κρατών.

Κατά το διεθνές δίκαιο, η μόνη περίπτωση νόμιμης κάμψης της αρχής της μη επέμβασης εδράζεται στις αναγκαστικές διατάξεις του κεφαλαίου VII του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ. Οι ενέργειες που προβλέπονται εκεί, μπορούν να είναι κάθε δυνατής μορφής, οικονομικής ή στρατιωτικής, μπορούν όμως να εφαρμοστούν μόνο σε περιπτώσεις διάρρηξης ή άμεσης απειλής εναντίον της ειρήνης. Ο μηχανισμός λήψης των αποφάσεων και της εφαρμογής μέτρων που περιγράφεται στις ανωτέρω διατάξεις είναι αποκλειστικός, όχι ενδεικτικός. Κατά συνέπεια, ο μηχανισμός του Κεφ VII, αποτελεί το μόνο νόμιμο μηχανισμό διατήρησης της διεθνούς ειρήνης με αναγκαστικά, ενίοτε στρατιωτικά, μέτρα (peacekeeping process)¹⁹.

4. Ανθρωπιστική Επέμβαση. Ορισμοί και προϋποθέσεις.

Έχοντας καταστήσει σαφή την θέση της αρχής της μη επέμβασης, ως μια εκ των θεμελιωδών του διεθνούς δικαίου, είναι πλέον ορατό το δίλλημα που βρίσκεται πίσω από την έννοια της ανθρωπιστικής επέμβασης. Ως ιδέα ανάγεται εν σπέρματι ήδη στο ρωμαϊκό δίκαιο, όπου και γίνεται αναφορά σε *bellum justum* και *bellum prium*, πόλεμο δίκαιο και πόλεμο για λόγους ευλάβειας. Αργότερα, ο Θωμάς Ακινάτης θα θέσει τις 3 προϋποθέσεις ενός δίκαιου πολέμου: i) νόμιμη εξουσία, ii) δίκαιη αιτία (*causa justa*) και iii) καλή πρόθεση (*recta intentio*). Στην ύστερη γραμματεία, τόσο ο Hugo Grotius (1583-1645) όσο και ο De Vattel (1714-1767), κάνουν λόγο για ένοπλη επέμβαση υπέρ ατόμων που βρίσκονται υπό το ζυγό μιας «άδικης εξουσίας». Ο Grotius εξειδίκευσε λέγοντας πως είναι νόμιμη η χρήση βίας ως άμυνα ή τιμωρία ενός κράτους που είχε προβεί σε εκτεταμένα εγκλήματα, ενώ ο De Vattel υποστήριξε πως όταν ο

---

¹⁸Μόνη εξαίρεση η περίπτωση ενός κράτους σε μόνιμη άρνηση αυτών ή άλλως “persistent objector”, αν και κατά πολλούς η άρνηση αυτή δεν παρέχει νομιμότητα. J.D. Harris, *Cases and Materials on International Law*, Sweet & Maxwell. 6^η έκδοση, Λονδίνο 2004, σ. 41-43

¹⁹ John T. Rourke & Mark A. Boyer, *International Politics on the World Stage*, McGraw-Hill, 7^η έκδοση, Λονδίνο 2006, σ. 267

λαός εξεγείρεται εναντίον μιας τυραννικής εξουσίας, τα άλλα κράτη έχουν το δικαίωμα να τον συνδράμουν²⁰.

Στη σύγχρονη πρακτική, το ζήτημα ανακινείται χάριν διευκρινίσεως του περιεχομένου των «εσωτερικών ζητημάτων» που αναφέρονται στο άρθρο 2 παρ. 7 του καταστατικού Χάρτη. Πιο συγκεκριμένα, έντονη είναι η συζήτηση σχετικά με το αν στα ζητήματα αυτά μπορούν να συμπεριληφθούν και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Λόγω της οικουμενικότητας των δικαιωμάτων αυτών και του αδιαίρετου χαρακτήρα τους²¹, αλλά και λόγω της *erga omnes* υποχρέωσης σεβασμού τους²², η υπεράσπιση τους αποτελεί θέμα που αφορά το σύνολο της διεθνούς κοινότητας ενώ η παραβίαση τους κατατάσσεται κατ' αρχήν μεταξύ των διεθνώς κολάσιμων πράξεων²³, ενώ για πολλούς μπορεί να αποτελέσει επαρκή λόγο «δίκαιου πολέμου»²⁴. Όμως το νομικό έδαφος είναι ασταθές, καθώς αμέσως γεννώνται ερωτήματα, όπως ποιος θα κρίνει την ανάγκη επέμβασης, ποιο επίπεδο παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δικαιολογεί την επέμβαση και το αν το δικαίωμα επέμβασης θα πρέπει να επεκταθεί και σε άλλα δικαιώματα, όπως τα πολιτικά και τα κοινωνικά. Οι ορισμοί που δίνει η διεθνής γραμματεία, τείνουν προς την στενή ερμηνεία του όρου. Ο Fernando Teson ορίζει την ανθρωπιστική επέμβαση ως: «η σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας διασυνοριακή βοήθεια που περιλαμβάνει και βίαια μέσα και παρέχεται από κράτη σε άτομα ενός άλλου κράτους, στα οποία αρνούνται τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα και που τα άτομα αυτά λογικά θα επιθυμούσαν να εξεγερθούν ενάντια

---

²⁰ Sean Murphy, *Humanitarian Intervention: The United Nations in an evolving World Order*, University of Pennsylvania Press, Φιλαδέλφεια 1996, σ. 44

²¹ Γεώργιος Σπυρόπουλος, *Η Ανθρωπιστική επέμβαση στις Διεθνείς Σχέσεις: Νεότερες Ερμηνείες*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2000, σ. 174

²² ICJ/CJ Case Report 1970, *Barcelona Traction*, 5-2-1970, παρ. 2

²³ Κώστας Χατζηκωνσταντίνου, *Προσεγγίσεις στο Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο*, Σιδέρης Ι., Αθήνα 1999, σ. 360

²⁴ Bruno Coppieters & Nick Fotion editors, *Moral Constraints on War: Principles and Cases*, Lexington Books, 2^η έκδοση, Πλύμουθ 2008, σ. 44

στην καταπιεστική εξουσία»²⁵. Ο Murphy την ορίζει ακόμα πιο συνοπτικά ως: «η απειλή ή χρήση βίας από ένα κράτος ή ομάδα κρατών ή διεθνή οργανισμό που γίνεται πρωταρχικά για την προστασία των πολιτών του κράτους σε βάρος του οποίου γίνεται η επίθεση, από εκτεταμένες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων»²⁶.

Ο στόχος της επέμβασης, δεν μπορεί παρά να εξάγεται από τις δηλώσεις των αξιωματούχων των επεμβαίνοντων κρατών, πρακτική που είναι από μόνη της επισφαλής, ενώ η προστασία πρέπει να αφορά πολίτες του κράτους που δέχεται την επέμβαση και όχι τυχόν παγιδευμένους πολίτες των κρατών που επεμβαίνουν. Σημαντική είναι και η διάκριση ανθρωπιστικής βοήθειας και ανθρωπιστικής επέμβασης. Η αποστολή τροφίμων, φαρμάκων και άλλων υλικών προς αντιμετώπιση μιας έκτακτης κατάστασης, δεν αποτελεί από μόνη της επέμβαση, και μπορεί ακόμα και να συνοδεύεται από κάποια ένοπλα αγήματα προστασίας όπως έγινε μετά το σεισμό του 2010 στην Αιτή, εφόσον η χώρα υποδοχής το επιτρέπει. Δεν αποκλείεται βέβαια, μια τέτοια αποστολή να εξελιχθεί σε ανθρωπιστική επέμβαση, εφόσον το απαιτήσουν οι περιστάσεις και οι ανάγκες προστασίας της αποστολής.

Απόλυτα κρίσιμη, είναι η διάκριση μεταξύ συλλογικής (collective) και μονομερούς (unilateral) ανθρωπιστικής επέμβασης. Η συλλογική, γίνεται κατόπιν εξουσιοδότησεως του Συμβουλίου Ασφαλείας κατά τις διατάξεις του Κεφαλαίου VII και ουσιαστικά αποτελεί τον πυρήνα της πρακτικής του peacekeeping, της διατήρησης δηλαδή της ειρήνης μέσα από τους μηχανισμούς του ΟΗΕ. Αντίθετα, η μονομερής γίνεται δίχως την έγκριση αυτή, από ένα ή και περισσότερα κράτη. Όπως είναι προφανές, η δεύτερη περίπτωση είναι καταφανώς παράνομη, καθώς οι διατάξεις του Κεφαλαίου VII είναι αναγκαστικού χαρακτήρα. Αλλά και η πρώτη περίπτωση, αν και νόμιμη, έχει ιδιαίτερα αυστηρές προϋποθέσεις εφαρμογής, τυπικές και ουσιαστικές. Οι τυπικές προϋποθέσεις έχουν να κάνουν με το Κεφάλαιο VII και την ύπαρξη δεσμευτικής απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας που διαπιστώνει κατά το άρθρο 41 την

---

²⁵ Fernando Teson, *Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality*, Transnational Publishers, Λονδίνο 2005, 3^η έκδοση, σ. 5

²⁶ Murphy, όπως στη σημ. 20, σ. 15

εξάντληση των ειρηνικών μέσων επίλυσης της κρίσης. Στην πρακτική, το Συμβούλιο σπανίως επικαλείται πλήρη εξάντληση των ειρηνικών μεθόδων επίλυσης, οπότε μια απόφαση του που δεν επικαλείται το άρθρο 41 δεν πρέπει να θεωρείται παράνομη²⁷.

Η απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας, θα πρέπει να εφαρμοστεί από στράτευμα που σχηματίζεται κατά περίπτωση, κατόπιν συγκεκριμένης αίτησης προς τα μέλη του Οργανισμού, κατ' άρθρο 43. Παρότι η δύναμη πρέπει να είναι πολυεθνική, η ερμηνεία του Χάρτη δέχεται πως μπορεί αρχικά να προέρχεται κι από ένα μόνο κράτος, αρκεί να αποστέλλεται με την προοπτική μεταγενέστερης πλαισίωσης κι από άλλες δυνάμεις. Ακριβώς σ' αυτό το σημείο, κείται και το σημείο σύνδεσης συμμαχιών όπως το ΝΑΤΟ, με το μηχανισμό των Ηνωμένων Εθνών. Στο άρθρο 53, ο Καταστατικός Χάρτης προβλέπει τη δυνατότητα ενεργοποίησης παρόμοιων περιφερειακών οργανισμών προς εκτέλεση των αποφάσεων του Συμβουλίου, δηλώνοντας όμως ρητά ότι: «καμιά εξαναγκαστική ενέργεια δεν θα αναλαμβάνεται σε εφαρμογή τοπικών συμφωνιών ή με την εντολή τοπικών οργανισμών, χωρίς την εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας». Ο Χάρτης του ΟΗΕ δεν επιτρέπει σε καμία περίπτωση την παράκαμψη των οργάνων του ΟΗΕ από τους τοπικούς οργανισμούς, καθώς αυτοί αποτελούν καθαρά επικουρικό μέσο εφαρμογής των αποφάσεων του Συμβουλίου.

Όσον αφορά τις ουσιαστικές προϋποθέσεις, αυτές έχουν να κάνουν με την ύπαρξη απειλής κατά της ειρήνης, διατάραξης της ειρήνης ή επιθετικής ενέργειας, όπως αυτή διαπιστώνεται από το Συμβούλιο Ασφαλείας. Αν και η επιθετική ενέργεια είναι μια αρκετά ξεκάθαρη περίπτωση, η απειλή κατά της ειρήνης χρήζει κάποιων διευκρινήσεων. Κατά τον Brownlie, απειλή κατά της ειρήνης έχουμε όταν υπάρχει μια «ρητή ή έμμεση υπόσχεση εκ μέρους μιας κυβέρνησης ότι θα προστρέξει στη βία για τη μη αποδοχή των αιτημάτων της. Αν η υπόσχεση βίας συνδέεται με προϋποθέσεις που δεν αιτιολογούν τη βία, η ίδια η απειλή είναι παράνομη»²⁸. Αν και η περίπτωση του ορισμού αυτού αποτελεί δυνητικό αντικείμενο μιας κλασσικής περίπτωσης *peacekeeping* κατ' εφαρμογή του Κεφαλαίου VII, δεν μπορεί να

---

²⁷Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, όπως στη σημ. 14, σ. 128

²⁸ Ian Brownlie, *International Law and the Use of Force by States*, Clarendon Press, Οξφόρδη 1963, σ. 364

συνδεθεί άμεσα με την περίπτωση της ανθρωπιστικής επέμβασης. Αυτό συμβαίνει επειδή οι περισσότερες περιπτώσεις ανθρωπιστικής κρίσης, προκαλούνται ως αποτέλεσμα εμφυλίων συγκρούσεων, οι οποίες και αποτελούν *ipso facto* περιπτώσεις μη επιλυόμενες κατά το διεθνές δίκαιο. Μόνο στις περιπτώσεις που η μαζική παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων επηρεάζει τα γειτονικά κράτη, όπως για παράδειγμα λόγω πρόκλησης μαζικών προσφυγικών κυμάτων ή επειδή συγγενείς των θυμάτων πληθυσμοί γειτονικών κρατών αποσταθεροποιούνται ως αποτέλεσμα των γεγονότων, μπορεί αυτή να θεωρηθεί διεθνές ζήτημα κατά την στενή ερμηνεία του Χάρτη.

Με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, οι ερμηνείες επί του συγκεκριμένου ζητήματος έτειναν προς τη διαστολή των επιτρεπόμενων περιπτώσεων. Ακόμα και όργανα του ΟΗΕ άρχισαν να εκφράζονται υπέρ της επέμβασης σε περιπτώσεις που μια ανθρωπιστική κρίση εγγίζει τα όρια της «κατάστασης ανάγκης», ενώ η Γενική Συνέλευση στις 4 Σεπτεμβρίου 1994 έδωσε τον κάτωθι ορισμό: «Ανθρωπιστική κρίση είναι εκείνη που εξελίσσεται σε μια χώρα, περιοχή ή κοινωνία στην οποία υπάρχει απόλυτη ή σημαντική κατάρρευση της εξουσίας από εσωτερική ή εξωτερική σύρραξη, για την οποία απαιτείται διεθνής αντίδραση, πέρα από την αρμοδιότητα ή τη δυνατότητα αντίδρασης ενός μόνο οργάνου ή αναπτυξιακού προγράμματος που βρίσκεται σε εξέλιξη σε κάποιο κράτος μέλος του ΟΗΕ». Αν και στον ορισμό αυτό δεν γίνεται λόγος για τα ανθρώπινα δικαιώματα, σε πολλές περιπτώσεις της δεκαετίας του 1990, όπως το Ιράκ (1991) η Σομαλία (1992) και η Ρουάντα (1994), ήταν η μαζική παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο εσωτερικό των κρατών κι όχι διασυνοριακές εμπλοκές, που προκάλεσαν την εμπλοκή της διεθνούς κοινότητας²⁹. Η επίσημη επιβεβαίωση, ήρθε με την απόφαση 1234 του Συμβουλίου Ασφαλείας για το Κονγκό (1999), στην οποία αναφέρεται πως κύριος παράγοντας διαμόρφωσης της απειλής για την ειρήνη, ήταν η «παραβίαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του ανθρωπιστικού δικαίου», ενώ έχουν υπάρξει κι άλλες μεμονωμένες αναφορές στην παραβίαση του ανθρωπιστικού δικαίου ως απειλή για την ειρήνη, σε αριθμό αποφάσεων για τη Γιουγκοσλαβία (868), τη Ρουάντα (827) και το Ανατολικό Τιμόρ (1264).

---

²⁹Sean Murphy, όπως στη σημ. 20., σ. 284

Μέρος ‘Β Η πρακτική του peacekeeping πριν τη δεκαετία του 1990

1. Προδρομικές εφαρμογές peacekeeping. Το προηγούμενο της Κοινωνίας των Εθνών.

Όταν σίγησαν τα όπλα του Μεγάλου Πολέμου, η Ευρώπη βρέθηκε σε μια κατάσταση ανόμοια με οποιαδήποτε άλλη στην ιστορία της. Μέσα σε διάστημα λίγων μηνών, οι τρεις από τις πέντε Μεγάλες Δυνάμεις της ηπείρου (Γερμανία, Αυστροουγγαρία και Ρωσία) είχαν εξαφανισθεί, αφήνοντας ένα εμφανές κενό εξουσίας στις ανατολικές εσχατιές της. Παράλληλα, οι δύο Δυνάμεις που είχαν επιζήσει (Μεγάλη Βρετανία και Γαλλία), βρίσκονταν στα όρια των δυνάμεων τους, εξαρτημένες οικονομικά από την αναδυόμενη μεγάλη Δύναμη της άλλης πλευράς του Ατλαντικού, τις Η.Π.Α.

Μια σειρά από πέντε συνθήκες³⁰ έθεσαν τέρμα στην παγκόσμια σύρραξη και προσπάθησαν να χαράξουν εκ νέου τον χάρτη της Ευρώπης. Όμως το αποτέλεσμα δεν υπήρξε ικανό να επιφέρει την πολυπόθητη ηρεμία. Εκατομμύρια³¹ άνθρωποι βρέθηκαν εγκλωβισμένοι στο εσωτερικό των νέων εθνικών κρατών που γεννήθηκαν μέσα από την τέφρα των παλαιών αυτοκρατοριών και επιθυμούσαν διακαώς να επιβεβαιώσουν τα δικαιώματά τους. Μειονότητες σε εδάφη που ανήκαν στους προγόνους τους για αιώνες, θεωρούσαν εξ' αρχής το καθεστώς των συνθηκών αυτών, προσωρινό. Από την επομένη της ειρήνης κιόλας, η σκέψη πολλών εστιάζονταν στην ανατροπή αυτής. Σε αυτό το κλίμα αβεβαιότητας και αστάθειας, γεννήθηκε η ιδέα ενός διεθνούς οργανισμού που θα λειτουργούσε πέρα από τις παλαιές –και αποτυχημένες– όπως φαίνονταν το 1918– πρακτικές διακρατικών συμμαχιών όπως η Entente ή οι Κεντρικές Δυνάμεις. Σκοπός του, αρχικά, θα ήταν να δίνει λύση στα προβλήματα που θα προέκυπταν από την εφαρμογή των Συνθηκών Ειρήνης και –στη συνέχεια– να επιδιώκει τη διατήρηση της ειρήνης στο μέλλον.

---

³⁰ Των Βερσαλλιών (28 Ιουνίου 1919), του Αγίου Γερμανού (19 Σεπτεμβρίου 1919), του Νεϊγύ (27 Νοεμβρίου 1919), του Τριανόν (4 Ιουνίου 1920) και των Σεβρών (10 Αυγούστου 1920).

³¹ Περίπου 36 εκατομμύρια συνολικά, από τα οποία 8,5 εκατομμύρια Γερμανοί. Mark Mazower, *Hitler's Empire: Nazi Rule in Occupied Europe*, Allen Lane, Λονδίνο 2008, σελ. 33-39.

Η πρόταση έγινε δεκτή από την Ειρηνευτική Διάσκεψη των Παρισίων στις 25 Ιανουαρίου 1919 και η σχετική απόφαση ενσωματώθηκε στο Τμήμα Α της Συνθήκης των Βερσαλλιών. Με την υπογραφή του Ιδρυτικού Συμφώνου στις 28 Ιουνίου 1919 από 44 χώρες, γεννήθηκε η Κοινωνία Των Εθνών, ένα πρωτοφανές -για την εποχή- πολιτικό πείραμα. Ήταν η πρώτη φορά που μια διακρατική συμμαχία αποκτούσε ιδιαίτερη νομική προσωπικότητα, η οποία όχι μόνον μπορούσε αλλά και επιβαλλόταν –εκ του Καταστατικού- να είναι ανεξάρτητη από αυτή των μελών της. Σε αντίθεση με τις πολυάριθμες συμμαχίες του παρελθόντος, τα όργανα της Κ.τ.Ε. μπορούσαν να έχουν βούληση διάφορη προς αυτή των κυβερνήσεων των μελών της, ακόμα και αντίθετη. Σημαντικότερη, όμως, ήταν η ίδια η αποστολή της Κ.τ.Ε., να εφαρμόσει – δηλαδή- τα προβλεπόμενα από τις Συνθήκες Ειρήνης του Μεγάλου Πολέμου. Καθώς οι περισσότερες περιπτώσεις τριβής αναμενόταν να προκύψουν με ζητήματα μειονοτήτων, ουσιαστικά γινόταν δεκτό το ενδεχόμενο να επέμβει η Κ.τ.Ε. ακόμα και σε καταστάσεις που –σε οποιαδήποτε προηγούμενη εποχή- θα θεωρούνταν ζητήματα εσωτερικής πολιτικής των κρατών.

Αν και αρχικά διατηρήθηκε η συναρμοδιότητα της Πρεσβευτικής Διάσκεψης, ενός οργάνου της κλασικής διακρατικής διπλωματίας, η Κ.τ.Ε. ασχολήθηκε από νωρίς με ζητήματα μειονοτικών πληθυσμών. Στην πόλη του Danzig, στις ακτές της Βόρειας Θάλασσας, ο συμπαγής γερμανικός πληθυσμός της πόλης βρέθηκε από νωρίς σε σύγκρουση με τις νέες πολωνικές αρχές. Αντιμέτωπη με το ενδεχόμενο νέου πολέμου, η Κ.τ.Ε. έθεσε ευθέως την πόλη υπό την εποπτεία της, διατηρώντας μάλιστα σε αυτήν δύο τάγματα –ένα βρετανικό κι ένα γαλλικό- υπό βρετανική διοίκηση αλλά εποπτεία του οργανισμού. Η αποστολή διατηρήθηκε από τον Φεβρουάριο ως το Νοέμβριο του 1920 και το τελικό διακανονισμό του αυτόνομου καθεστώτος της πόλης. Αυτή υπήρξε η πρώτη –προδρομική- περίπτωση *peacekeeping* από διεθνή οργανισμό³².

Τα επόμενα δύο έτη (1920-1922), η Κ.τ.Ε. επόπτευσε αριθμό δημοψηφισμάτων που αποφάσισαν το μέλλον πολλών περιοχών με μεικτούς πληθυσμούς, ενίοτε αποστέλλοντας

---

³² A. James. *Peacekeeping in International Politics*, Macmillan, Λονδίνο 1990, σελ. 26

επιτόπου επιτροπές αξιωματικών ή και ολόκληρα στρατιωτικά τμήματα³³. Αν και τα δημοψηφίσματα αφορούσαν την επίλυση διακρατικών συνοριακών διαφορών, η διενέργεια τους υπό την εποπτεία της Κ.τ.Ε. αντί των αρμόδιων τοπικών αρχών, αποτελούσε σαφή υποκατάσταση της εσωτερικής κυριαρχίας των εμπλεκομένων κρατών.

Δυστυχώς για την ειρήνη στην Ευρώπη, αλλά και την ίδια την Κοινωνία των Εθνών, το κύρος της σύντομα άρχισε να παρακμάζει. Βοήθησε σ' αυτό η κάθετη άρνηση της Γερουσίας των Η.Π.Α. να επικυρώσει την ιδρυτική της Κ.τ.Ε. συνθήκη, παρότι αυτή είχε ήδη υπογραφεί από τον ίδιο τον πρόεδρο Wilson, που είχε υπάρξει τόσο εμπνευστής όσο και βασικός υποστηρικτής της³⁴. Παρότι το συνολικό της έργο υπήρξε αρκετά θετικό, αν λάβει κανείς υπόψη το σχετικά σύντομο διάστημα ύπαρξης της³⁵, η σημασία της είχε αρχίσει να υποβαθμίζεται σημαντικά από τις αρχές της δεκαετίας του 1930. Η άνοδος των απολυταρχικών καθεστώτων και η ουσιαστική της ανυπαρξία σε περιπτώσεις όπως η ιταλική εισβολή στην Αβησσυνία το 1935, απαξίωσαν τον διεθνή οργανισμό.

---

³³ Σημαντικότερα αυτά που διαμοίρασαν το Δουκάτο του Schleswig μεταξύ Γερμανίας και Δανίας (1920), αλλά και αυτά στο Allenstein, το Marienwerder και την Άνω Σιλεσία για διαφορές μεταξύ Γερμανίας και Πολωνίας. G. Kaeckenberg, *The International Experiment of Upper Silesia*, Oxford University Press, Λονδίνο 1942

³⁴ Σχετικά με την θέση του Wilson για την Κ.τ.Ε. H. Foley, *Woodrow Wilson's Case for the League of Nations*, Princeton University Press, Πρίνστον 1923

³⁵ Συνολικά, η Κ.τ.Ε. διαχειρίστηκε εξήντα έξι υποθέσεις. Από αυτές επέλυσε επιτυχώς τις τριανταπέντε, άλλες είκοσι επιλύθηκαν τελικά σε συνεργασία με την κλασική διπλωματία, ενώ απέτυχε σε έντεκα περιπτώσεις. F.H. Hinsley, *Power and the Pursuit of Peace: Theory and Practice in the History of Relations Between States*, Cambridge University Press, Λονδίνο 1967, σ. 315.

2. Ισπανικός Εμφύλιος: 1936-1939.

Στα μέσα της δεκαετίας του 1930, η Κοινωνία των Εθνών βρέθηκε μπροστά στην σοβαρότερη κρίση που είχε κληθεί να αντιμετωπίσει, τον Ισπανικό Εμφύλιο. Όταν, στις 17 Ιουλίου 1936, ξεσπούσε ταυτόχρονη στρατιωτική εξέγερση στο σύνολο της ισπανικής επικράτειας³⁶, κανείς δεν φανταζόταν την έκταση που θα λάμβανε η εμφύλια σύρραξη. Καθώς καθίστατο σαφές πως το πραξικόπημα δεν θα πετύχαινε εύκολα το σκοπό του, η Ευρώπη αντίκρισε το φάσμα ενός γενικευμένου πολέμου. Με τις χώρες του Άξονα να υποστηρίζουν απροκάλυπτα τον Φράνκο και τους Σοβιετικούς να υποστηρίζουν τους Δημοκρατικούς, ήταν ορατός ο κίνδυνος γενίκευσης της σύγκρουσης³⁷.

Μετά το εμπόριο όπλων που επέβαλαν πρώτα η Αγγλία (στις 13 Αυγούστου 1936) και έπειτα η Γαλλία, άρχισε να σχηματίζεται μια πρόταση για την εξασφάλιση της συλλογικής μη-ανάμειξης στον εμφύλιο που μαίνονταν στην Ιβηρική. Ήδη από τις 2 Αυγούστου, Αγγλία και Γαλλία είχαν υπογράψει ένα πρώτο σύμφωνο μη ανάμειξης το οποίο συνυπέγραψαν και τα άλλα μεγάλα ευρωπαϊκά κράτη κατά τη διάρκεια του επόμενου μήνα³⁸. Μέσω αυτής της συμφωνίας, γεννήθηκε η Διεθνής Επιτροπή Μη Ανάμειξης (League of Nations Non-Intervention Committee) με επικεφαλή έναν ολλανδό ναύαρχο, στην πρώτη περίπτωση διεθνούς παρέμβασης σε αμιγώς εσωτερική υπόθεση κράτους.

Το σύστημα που θα εφαρμόζε η Επιτροπή υπήρξε τρισκελές και ενέπλεκε δυνάμεις αριθμού μελών της Κ.τ.Ε. Συγκεκριμένα, το σχέδιο προέβλεπε: α) την παρουσία 140 βρετανών παρατηρητών στα σύνορα της Ισπανίας με την Πορτογαλία, με έδρα τη βρετανική πρεσβεία στη Λισσαβόνα, β) την ύπαρξη 550 παρατηρητών της Κ.τ.Ε. σε πλοία κρατών μελών (Αγγλία, Γαλλία κτλ), τα οποία θα εκτελούσαν νηοψίες σε πλοία με προορισμό την Ισπανία. Αν και δεν

---

³⁶ Το σύνθημα, που μεταδόθηκε από το ραδιοσταθμό της Σεβίλλης, ήταν: «Ο ουρανός είναι καθαρός πάνω από όλη την Ισπανία».

³⁷ Antony Beevor, *The Spanish Civil War*, Penguin, Λονδίνο 1982, σ. 109-114.

³⁸ Gabriele Ranzato, *Ο Ισπανικός Εμφύλιος Πόλεμος*, Κέδρος, Αθήνα 2006, σ. 24

είχαν δικαίωμα να δεσμεύσουν φορτία, έπρεπε να αναφέρουν τυχόν παραβιάσεις στην Επιτροπή, και γ) την ανάπτυξη 135 παρατηρητών στα σύνορα της Ισπανίας με τη Γαλλία και την Βρετανία (στο βράχο του Γιβραλτάρ). Θα τελούσαν υπό δανική διοίκηση και θα αναπτυσσόταν στην μη ισπανική πλευρά των συνόρων.

Παρότι πρωτότυπο και καινοτόμο, το σχέδιο αντιμετώπισε εξ' αρχής επιφυλάξεις. Η Γερμανία και η Ιταλία αποχώρησαν από την Επιτροπή, προκαλώντας την άρνηση της Γαλλίας και της Πορτογαλίας να επιτρέψουν την επιτήρηση των χερσαίων συνόρων τους. Επιχειρώντας να διασώσει το σχέδιο, η Βρετανία πρότεινε την εγκατάλειψη των νηοσιών και την αντικατάστασή τους με αξιωματικούς-παρατηρητές της Κ.τ.Ε. στα ισπανικά λιμάνια³⁹. Ακόμα και αυτή η εκδοχή του σχεδίου, όμως, άργησε να εγκριθεί. Όταν, στα μέσα του 1938, όντως ψηφίστηκε, οι Εθνικιστές φάνηκαν απρόθυμοι να συνεργαστούν, γεγονός που το καθιστούσε πρακτικά μη εφαρμόσιμο, ενώ μετά την κατάρρευση των Δημοκρατικών στις αρχές του 1939, το σχέδιο κατέστη πλέον άνευ αντικειμένου. Αυτή η προδρομική περίπτωση *peacekeeping* σε περίπτωση εμφύλιας σύρραξης, δεν είναι εύκολο να κριθεί όσον αφορά την αποτελεσματικότητά της. Είναι αλήθεια πως η Κ.τ.Ε. δεν επέτυχε να εφαρμόσει πλήρως κανένα από τα μέτρα που αποφάσισε. Από την άλλη όμως, κατάφερε να εμποδίσει την διάχυση του πολέμου εκτός ισπανικών συνόρων. Σε κάθε περίπτωση, το κατά πόσο τα μέτρα κατάφεραν -όντως- να επηρεάσουν τις εσωτερικές εξελίξεις του εμφυλίου, ελέγχεται.

Με την άνοδο των φασιστικών καθεστώτων και την επακόλουθη επιδίωξη αναθεώρησης των συνθηκών που τερμάτισαν τον Μεγάλο Πόλεμο, η Κ.τ.Ε. άρχισε να περνάει στο περιθώριο. Η Γερμανία, η Ιαπωνία και η Ιταλία, λειτουργούσαν ήδη εκτός των μηχανισμών συλλογικής ασφάλειας του οργανισμού, οπότε οι δυτικές δημοκρατίες αναγκάστηκαν -με τη σειρά τους- να στραφούν εκ νέου στις μεθόδους της κλασικής διπλωματίας για να τις συναναστραφούν διπλωματικά. Αποτέλεσμα αυτής της οπισθοχώρησης, υπήρξε η πολιτική του κατευνασμού και η συμφωνία του Μονάχου του 1938, μια διπλωματική πρακτική που καταρράκωνε το πνεύμα της Κ.τ.Ε. Αν και, θεωρητικά, η Κοινωνία των Εθνών συνέχισε να υφίσταται ως το 1946, δεν

---

³⁹ Hugh Thomas, Ιστορία του Ισπανικού Εμφυλίου, Τολίδης, Αθήνα 1971, Τόμος 'Β, σελ 33-52.

επρόκειτο ποτέ πλέον να διαδραματίσει κάποιο σημαντικό ρόλο στο διεθνές διπλωματικό γίγνεσθαι.

3. Η περίοδος του Ψυχρού Πολέμου: 1945-1990.

Με το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου, η παγκόσμια κοινότητα βρέθηκε μπροστά σε μια πρωτοφανή κατάσταση, καθώς η βρετανική αυτοκρατορία είχε φτάσει στα όρια της εξάντλησης κι έσπευδε να απαγκιστρωθεί από κάποιες από κάποιες από τις κτήσεις της, η Σοβιετική Ένωση είχε επεκτείνει τη σφαίρα επιρροής της ως τον Έλβα και οι ΗΠΑ αναδύονταν ταχέως ως νέα παγκόσμια δύναμη. Καθώς εκατομμύρια άνδρες βρίσκονταν ακόμα υπό τα όπλα και πάνω από τις μισές ευρωπαϊκές χώρες βρίσκονταν υπό πολιτικές συνθήκες παντελώς διάφορες από αυτές προ του 1939, ο κίνδυνος νέας σύρραξης στο κέντρο της Ευρώπης δεν μπορούσε να αποκλειστεί. Προκειμένου να αντιμετωπιστεί η κατάσταση αυτή, προωθήθηκε το 1945 η ίδρυση ενός παγκόσμιου οργανισμού με ευρείες αρμοδιότητες, του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. Δεν επρόκειτο για νομική παρθενογένεση, αλλά για συνειδητή προσπάθεια να συνεχιστεί ως κάποιο βαθμό η σύμπνοια των πολεμικών χρόνων μεταξύ των νικητριών δυνάμεων. Άλλωστε ήδη από την 1^η Ιανουαρίου 1942 και την υπογραφή του Ατλαντικού Συμφώνου περί συνέχισης του πολέμου ως το τέλος, ο συνασπισμός των είκοσι έξι χωρών που πολεμούσαν τον Άξονα, είχε αποκληθεί Ηνωμένα Έθνη⁴⁰. Το φθινόπωρο του 1944 δε, στο Ντάμπαρτον Οουκς (Dumbarton Oaks), προάστιο της αμερικανικής πρωτεύουσας, οι Τρεις Μεγάλοι και η Κίνα (της εθνικιστικής Κουομιτάγκ τότε), αποφάσισαν και την ύπαρξη Συμβουλίου Ασφαλείας στο μηχανισμό του μελλοντικού οργανισμού, με καθοριστικές αποφάσεις και μόνιμα μέλη στα οποία θα περιλαμβάνονταν βέβαια και οι ίδιοι⁴¹.

Ο Οργανισμός που γεννήθηκε τελικά στις 26 Ιουνίου του 1945 βέβαια, είχε ευρύτερες αρμοδιότητες και ικανότητες, τις πλέον ευρείες που απέκτησε ποτέ διεθνής οργανισμός, και οπωσδήποτε μεγαλύτερες από αυτές που προέβλεπε το Σύμφωνο Κ.τ.Ε., την οποία κι

---

⁴⁰ Andrew Clapham, *Human Rights: An Introduction*, Oxford University Press, Νέα Υόρκη 2007, σ. 32

⁴¹ Γιάννης Δ. Στεφανίδης, *Ο Τελευταίος Ευρωπαϊκός Αιώνας: Διπλωματία και Πολιτική των Δυνάμεων*, Προσκήνιο, Αθήνα 1997, σ. 207

αντικατέστησε. Παράλληλα όμως, η περίοδος αυτή υπήρξε ιδιαίτερα έντονη πολιτικά και ο ΟΗΕ βρέθηκε αναγκασμένος να ελίσσεται πολιτικά μεταξύ των δύο πολιτικών στρατοπέδων που άρχισαν να διαμορφώνονται. Το 1949 ιδρύθηκε Βορειοατλαντικό Σύμφωνο (NATO), από τις ΗΠΑ και δέκα χώρες φίλα προσκείμενες προς αυτήν. Καθαρά στρατιωτική συμμαχία, το NATO εντασσόταν τυπικά στον μηχανισμό του ΟΗΕ, υπό την έννοια ότι μπορούσε να κληθεί να εφαρμόσει στρατιωτικά τις αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας, παρότι ως το 1952 δεν παρέτασσε όντως στρατό. Στην πραγματικότητα, το NATO αποτελούσε πολιτικό όργανο των ΗΠΑ, που προσπαθούσαν παράλληλα να αποκτήσουν και τον δια της ψήφου έλεγχο των Ηνωμένων Εθνών. Η προσπάθεια αυτή έγινε προφανής με το ξέσπασμα του πολέμου στην κορεατική χερσόνησο τον Ιούνιο του 1950. Η σύγκρουση αυτή αποτελούσε εμφύλιο πόλεμο υπό την ευρεία έννοια, λόγω και της κοινής εθνικής καταγωγής των δύο πλευρών, όμως η Λαϊκή Δημοκρατία της Κορέας στον βορρά και η Δημοκρατία της Κορέας στο νότο, αποτελούσαν *de facto* δύο κράτη, χωρισμένα στον 38^ο παράλληλο λόγω των θέσεων που κατείχαν οι σοβιετικοί και οι αμερικανοί αντίστοιχα το 1945.

Ήδη από την πρώτη σοβαρή κρίση της περιόδου, φάνηκε πόσο δύσκολο θα ήταν να δράσει αποτελεσματικά ο ΟΗΕ. Όταν η Βόρεια Κορέα πέρασε τον 38^ο παράλληλο, η πράξη της θεωρήθηκε επιθετική ενέργεια και καταδικάστηκε ως απειλή για την ειρήνη, με τα Ψηφίσματα 83 της 27^{ης} Ιουνίου και 84 της 7^{ης} Ιουλίου 1950, που προέτρεπαν τα Μέλη να παραχωρήσουν δυνάμεις υπό αμερικανική διοίκηση για την αποκατάσταση της ειρήνης. Πρέπει να υπογραμμιστεί πως τα ψηφίσματα είχαν εγκριθεί μόνον χάρις στην γενική αποχή της Σοβιετικής Ένωσης από τις εργασίες του Συμβουλίου εκείνη την περίοδο, ως διαμαρτυρία για την απόδοση της κινεζικής έδρας στο Σ.Α. στην κυβέρνηση της Ταιβάν κι όχι του Πεκίνου. Ως προς την ουσία, οι σοβιετικοί ήταν κάθετα αντίθετοι στα Ψηφίσματα αυτά, θεωρώντας πως η σύγκρουση ήταν εμφύλια και κατά συνέπεια εκτός αρμοδιότητας του ΟΗΕ. Η επιστροφή τους στο Συμβούλιο, σήμανε την απόρριψη οποιουδήποτε περαιτέρω, πιο συγκεκριμένου Ψηφίσματος, η ύπαρξη των δύο πρώτων Ψηφισμάτων όμως υπήρξε αρκετή προκειμένου να διατυπωθεί από τον

πρόεδρο Τρούμαν η άποψη πως η συγκρότηση δύναμης ήταν πλέον νόμιμη σε εφαρμογή της θέλησης του Σ.Α.⁴²

Τα συνεχή βέτο της Σοβιετικής Ένωσης από τη θέση της ως μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας, οδήγησαν τους αμερικανούς στην πρωτοφανή κίνηση να προωθήσουν Ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης προς αντικατάσταση του αντίστοιχου Ψηφίσματος του Συμβουλίου Ασφαλείας που αδυνατούσαν να λάβουν. Πράγματι, η Γ.Σ. ενέκρινε το Ψήφισμα 377 που ονομάστηκε «Ενωμένοι για την Ειρήνη» (Uniting for Peace ή σχέδιο Acheson όπως έμεινε γνωστό) με συντριπτική πλειοψηφία (52 υπέρ, 5 κατά, 2 αποχές) που δικαιολογείται από τη σύνθεση του Οργανισμού εκείνη την εποχή. Σε αυτό προβλέπονταν πως: «εφόσον το Συμβούλιο Ασφαλείας, λόγω αδυναμίας επίτευξης ομοφωνίας των μόνιμων μελών του, αποτύχει να ασκήσει το βασικό του καθήκον για την διατήρηση της διεθνούς ειρήνης κι ασφάλειας σε οποιαδήποτε περίπτωση απειλής ή διατάραξης της ειρήνης, ή επιθετικής ενέργειας, η Γενική Συνέλευση θα εξετάζει το ζήτημα άμεσα, με την προοπτική να κάνει συστάσεις προς τα Μέλη της για συλλογικά μέτρα σε περιπτώσεις ρήξης της ειρήνης ή επιθετικής ενέργειας, μέτρα που μπορούν να περιλαμβάνουν και την χρήση βίας εάν είναι απαραίτητο για την αποκατάσταση της ειρήνης»⁴³. Το Ψήφισμα ουσιαστικά καθιέρωνε ένα σύστημα εκτάκτων συνεδριών της Συνέλευσης για καταστάσεις κρίσεως κι αποτέλεσε τελικά τη νομιμοποιητική βάση για την αποστολή των δυνάμεων στην Κορέα υπό τη σημαία του ΟΗΕ (όχι του ΝΑΤΟ), παρότι η όλη νομιμότητα της διαδικασίας δεν ήταν καθόλου βέβαιη καθώς παρακάμπτονταν ο ρόλος του Σ.Α., περίπτωση που δεν προβλέπεται από τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.

Αυτή ήταν η κορύφωση της αμερικανικής επιρροής στους μηχανισμούς της διεθνούς κοινότητας. Όταν το 1954 η Ομοσπονδιακή Γερμανία έγινε μέλος του ΝΑΤΟ, το ίδιο ζήτησε να κάνει και η Σοβιετική Ένωση, επικαλούμενη την ανάγκη να σχηματιστεί μια ενιαία στρατιωτική δύναμη στην υπηρεσία του ΟΗΕ. Καθώς ο πραγματικός λόγος ύπαρξης του ΝΑΤΟ ήταν άλλος, η σοβιετική αίτηση ήταν λογικό να απορριφθεί. Άμεση συνέπεια αυτής της απόρριψης, ήταν η

---

⁴² Henry Kissinger, *Diplomacy*, Simon & Schuster, Νέα Υόρκη 1994, σ. 477

⁴³ UN/GA/Res. 377, 3 Νοεμβρίου 1950, παρ. 1

ίδρυση του Συμφώνου της Βαρσοβίας μεταξύ της ΕΣΣΔ και επτά συμμάχων αυτής (από το 1968 έξι μετά την αποχώρηση της Αλβανίας), το 1955. Αυτή ήταν ουσιαστικά η αρχή του Ψυχρού Πολέμου και το τέλος κάθε ουσιαστικής παρέμβασης από τα Ηνωμένα Έθνη σε περιπτώσεις ενδοκρατικών συγκρούσεων. Από εκείνη τη στιγμή, τα δύο στρατόπεδα θα έριζαν για την επιρροή επί των αντιμαχόμενων πλευρών σε όλα τα αποσχιστικά κινήματα ή συγκρούσεις ανά τον κόσμο⁴⁴.

Παρότι ο αριθμός των εμφυλίων συγκρούσεων υπήρξε μεγάλος καθ' όλη την περίοδο, κυρίως λόγω της ταχείας από-αποικιοποίησης και των εθνοτικών εντάσεων που γέννησαν τα νέα σύνορα, οι επιτυχημένες αποσχιστικές κινήσεις υπήρξαν μόνον δύο, στη Σιγκαπούρη και το Μπαγκλαντές, εξαιρέσεις που οφείλονταν σε ιδιάζουσες γεωγραφικές, πληθυσμιακές και πολιτικές συνθήκες. Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, οι εσωτερικές συγκρούσεις είτε κατεπνίγησαν από την κρατική βία χωρίς να παρέμβει η διεθνής κοινότητα, ή διατηρήθηκαν για δεκαετίες σε μια κατάσταση πολέμου «χαμηλής έντασης», όπως στο Σουδάν, τη Σρι Λάνκα ή την Αγκόλα⁴⁵. Καθώς κάθε πλευρά υποστηριζόταν από το ένα ή το άλλο στρατόπεδο του Ψυχρού Πολέμου, καμία από τις πλευρές δεν μπορούσε τελικά να αποσπάσει αρκετή εξωτερική βοήθεια ώστε να επικρατήσει ολοκληρωτικά. Στην ίδια αδράνεια βρίσκονταν και οι μηχανισμοί του ΟΗΕ, καθώς ο Οργανισμός δεν θα μπορούσε να ζητήσει ή να δεχθεί έστω τη προσφερθείσα στρατιωτική συνδρομή οποιουδήποτε κράτους ή περιφερειακής συμμαχίας, χωρίς να διακινδυνεύσει γενικότερη ανάφλεξη λόγω της αντίδρασης της άλλης συμμαχίας, ακόμα κι αν κατόρθωνε να εκδώσει σχετικό Ψήφισμα. Σε αυτό το κλίμα επαπειλούμενου αρμαγγεδώνα, τα μόνα Ψηφίσματα σχετικά με συγκρούσεις στο εσωτερικό κρατών που εκδόθηκαν κατά τον Ψυχρό Πόλεμο, υπήρξαν τα 221-232 του 1966 για τη Ροδεσία και το 418 του 1977 για τη Νότια Αφρική. Ήταν το μέγεθος της καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τις λευκές κυβερνήσεις μειοψηφίας⁴⁶, που επέτρεψαν την προσωρινή

---

⁴⁴ Niall Ferguson, *Empire*, Penguin Books, 2^η έκδοση, Λονδίνο 2007, σ. 359

⁴⁵ Anthony D. Smith, *Εθνική Ταυτότητα*, Οδυσσέας, Αθήνα 2000, σ. 196

⁴⁶ *Amnesty International Report 1986*, Amnesty International Publications, Λονδίνο 1986, σ. 88-93

ομοφωνία στους κόλπους του ΟΗΕ. Παρά το γεγονός όμως πως το καθεστώς του apartheid έβρισκε αντίθετα και τα δύο στρατόπεδα, ακόμα και στις περιπτώσεις αυτές τα μέτρα ήταν μόνον οικονομικής φύσης.

Η στασιμότητα αυτή άρχισε να προσπερνιέται, όταν η ειρηνική επανένωση των Γερμανιών το 1989 σήμανε το ουσιαστικό πολιτικό τέλος του Ανατολικού μπλοκ, ενώ η αποχώρηση της Τσεχίας από το Σύμφωνο Βαρσοβίας τον Ιούλιο του 1991 σήμανε και το τέλος του στρατιωτικού σκέλους της συμμαχίας αυτής, αλλά και του πυρηνικού τρόμου του Ψυχρού Πολέμου. Ήταν όμως η τελική διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης τον Δεκέμβριο του 1991 που πραγματικά άλλαξε τα πάντα, επιφέροντας βαθιά υπονόμηση του συστήματος πολιτικής και νοοτροπιών στο εσωτερικό των δορυφόρων κρατών. Η αλυσιδωτή κατάρρευση μιας ολόκληρης σειράς καθεστώτων της Ευρώπης μετά το '89, οφείλονταν τελικά περισσότερο στην εκ των έσω υπονόμηση⁴⁷, παρά σε κάποια αιφνιδιαστική άνοδο εθνικιστικών συναισθημάτων, παρόλο που αργότερα το πολιτικό κενό επέτρεψε την επανεμφάνιση τέτοιων τάσεων⁴⁸. επρόκειτο να σημάνει έναν νέο κεφάλαιο στην ιστορία της διεθνούς διπλωματίας από όλες τις απόψεις, μεταξύ αυτών φυσικά και στη διεθνή πρακτική αντιμετώπισης κρίσεων στο εσωτερικό κρατών.

---

⁴⁷ Joseph Rothschild & Nancy M. Wingfield, *Return to Diversity: A Political History of East Central Europe Since World War II*, Oxford University Press, Νέα Υόρκη 2000, σ. 227-228

⁴⁸ Eric Hobsbawm, *Έθνη κι Εθνικισμός από το 1780 μέχρι Σήμερα*, Καρδαμίτσας, Αθήνα 1994, σ. 233-235

Μέρος Γ Περιπτώσιολογία

Ο τερματισμός του Ψυχρού Πολέμου επέφερε σαρωτικές αλλαγές στις διεθνείς σχέσεις, καθώς συσχετισμοί δεκαετιών ανετράπησαν και η ισορροπία δυνάμεων που συγκρατούσε το μεταπολεμικό σύστημα κρατών, χάθηκε ανεπιστρεπτί. Στην πράξη, η εξαφάνιση της Σοβιετικής Ένωσης σήμανε την γέννηση αρκετών νέων κρατών, την ριζική μεταβολή της κατάστασης στο εσωτερικό πολλών άλλων, αλλά και την αναζωπύρωση εθνοτικών ή ακόμα και παλαιών φυλετικών συγκρούσεων ανά την υφήλιο, καθώς η πολιτική πόλωση των προηγούμενων δεκαετιών λειτουργούσε κι ως καλύπτρα για πληθώρα διαφορών ήσσονος σημασίας για την παγκόσμια κοινότητα. Όπως ήταν αναμενόμενο, η διεθνής κοινότητα προσπάθησε να προσαρμοστεί στη νέα πραγματικότητα, με τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών να βρίσκεται στο επίκεντρο αυτών των σαρωτικών αλλαγών.

Η κορύφωση των αλλαγών στη νοοτροπία και τις πρακτικές του ΟΗΕ, εκφράστηκε νομικά από τον Οδηγό για την Ειρήνη και την Προσθήκη σε αυτόν, δύο αναφορές του γενικού γραμματέα του Οργανισμού Μπούτρος Γκάλι προς τη Γενική Συνέλευση, στις οποίες δίνονταν εκ νέου το θεωρητικό πλαίσιο ερμηνείας των σημαντικότερων εννοιών του παγκοσμίου συστήματος ειρήνης, με την παράλληλη παραίνεση προς τη διεθνή κοινότητα και το Σ.Α. να σκέπτονται και να αποφασίζουν ευέλικτα και προσαρμοστικά, σε αντιστοιχία με τις νέες προκλήσεις της «μεταδογματικής εποχής»⁴⁹. Πρέπει να υπογραμμιστεί όμως, πως δεν υπήρξε καμία απολύτως αλλαγή στο νομικό πλαίσιο του peacekeeping. Ήταν οι πρακτικές και οι νοοτροπίες που θα έπρεπε να προσαρμοστούν. Πράγματι, η δραστηριότητα του Οργανισμού τη δεκαετία του '90, αποδεικνύει την εξωστρέφεια του, με μια μεγάλη παραγωγή κειμένων που

---

⁴⁹ UN Doc A/47/277-S/24111 & UN Doc A/50/60-S/1995/1, *An Agenda for Peace: Position Paper of the Secretary General on the Occasion of the 50th anniversary of the Organization & Addition*, 30-6-1992 & 3-1-1995, σ. 77-80

προσπαθούν να προσαρμόσουν το δόγμα των ειρηνευτικών επιχειρήσεων του Οργανισμού στις σύγχρονες ανάγκες κι απειλές⁵⁰.

Στη συνέχεια, θα επιχειρηθεί η απεικόνιση της εξέλιξης της σκέψης και της πρακτικής της διεθνούς κοινότητας, αναφορικά με το ζήτημα της αντιμετώπισης ενδοκρατικών κρίσεων, μέσα από μια σχετικά ευσύνοπτη παράθεση περιπτώσεων εμπλοκής της σε παρόμοιες καταστάσεις ανά τον κόσμο. Η παράθεση είναι ενδεικτική, καθώς ο πλήρης όγκος του σχετικού νομοπαραγωγικού έργου των Ηνωμένων Εθνών θα ήταν αδύνατος. Αυτό οφείλεται κυρίως στην απεμπλοκή του Συμβουλίου Ασφαλείας από το τέλμα των συνεχών βέτο που ασκούσαν οι δύο υπερδυνάμεις στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Καθώς η αποδυναμωμένη Ρωσία, σπάνια ασκούσε πλέον το δικαίωμα αρνησικυρίας που διατηρούσε στο Σ.Α., η παραγωγή Ψηφισμάτων πολλαπλασιάστηκε. Πρέπει όμως να σημειωθεί πως η αύξηση αυτή μπορεί να αναγνωσθεί κι ως πλήρης επικράτηση των ΗΠΑ στους κόλπους του Σ.Α., ειδικά καθώς ο νέος γ.γ. του Οργανισμού Μπούτρος Γκάλι ήταν αμερικανική επιλογή ενώ παράλληλα τα μόνιμα μέλη του δεν αυξήθηκαν κατόπιν αμερικανικού lobbying, παρά την απαίτηση Γερμανίας και Ιαπωνίας και την προώθηση Ινδίας, Νιγηρίας και Βραζιλίας από την ομάδα των Αδεσμεύτων⁵¹.

Σε κάθε περίπτωση, μόνο στη δεκαετία του '90, τα Ηνωμένα Έθνη συγκρότησαν τριάντα έξι ειρηνευτικές επιχειρήσεις⁵², τη στιγμή που στα σαράντα πέντε προηγούμενα έτη της ιστορίας τους είχαν συγκροτήσει συνολικά είκοσι. Από αυτές τις τριάντα έξι περιπτώσεις κρίσεων -στην πραγματικότητα λιγότερες, καθώς σε κάποιες κρίσεις πραγματοποιήθηκαν περισσότερες της

---

⁵⁰Κ.Ε. Cox, *Beyond Self Defense: United Nations Peacekeeping Operations and the Use of Force*, Denver Journal of International Law and Policy, Vol. 27-2, σελ. 239-241. J. Chopra και λοιποί, *The Inevitability of Peace Operations?*, American Society of International Law Proceedings, Νέα Υόρκη 2001, Vol. 95, σελ. 220-235

⁵¹ Phyllis Bennis, *Command and Control*, στο *Altered States*, Olive Branch Press, Νέα Υόρκη 1993, σ. 46-48

⁵² Συγκεκριμένα, έξι στην Αμερική (ONUSAL, MINUGUA, UNMIH, UNSMIH, UNTMIH, MIPONUH), πέντε στην Ασία (UNAMIC, UNTAC, UNMOT, UNIKOM, UNTAET), δεκαέξι στην Αφρική (UNAVEM II, UNAVEM III, MONUA, MONUC, MINURCA, UNMEE, UNASOG, UNOMIL, ONUMOZ, UNAMIR, UNOMUR, UNOMSIL, UNAMSIL, MINURSO, UNOSOM I, UNOSOM II), και εννέα στην Ευρώπη (UNMIBH, UNCRO, UNTAES, UNPSG, UNOMIG, UNPROFOR, UNPREDEP, UNMOP, UNMIK).

μιας επιχειρήσεις- για τους σκοπούς της παρούσης εργασίας αποκλείστηκαν όσες δεν είχαν να κάνουν με εμφύλια/ενδοκρατική σύγκρουση καθώς κι όσες υπήρξαν ελάσσονος νομικής σημασίας. Παράλληλα, κατεβλήθη προσπάθεια να υπάρξει μια σχετική γεωγραφική διασπορά των περιπτώσεων, προκειμένου να καταστεί σαφής η παγκόσμια διάσταση της αλλαγής που επήλθε. Στόχος ήταν πάνω απ' όλα, να επιλεγούν οι περιπτώσεις εκείνες που εκφράζουν καλύτερα το σύνολο της δεκαετίας από πλευράς νομικής και ιστορικής εξέλιξης.

1. Ιράκ 1991: Επιχείρηση Provide Comfort

Η εισβολή του ιρακινού στρατού στο Κουβέιτ τον Αύγουστο του 1990, κατέλαβε τη διεθνή κοινότητα εξ απήνης. Κατά το σχέδιο του ιρακινού ηγέτη Σαντάμ Χουσεΐν, η πλούσια αλλά μικρή πετρελαιοπαραγωγός χώρα, επρόκειτο να αποτελέσει την δέκατη ένατη επαρχία του Ιράκ, οπότε η Βαγδάτη θα καρπωνόταν την πετρελαϊκή παραγωγή της χώρας. Παράλληλα, θα έπαυε έτσι και η επίσημη πολιτική του Κουβέιτ με στόχο τη διατήρηση χαμηλών τιμών στους κόλπους του ΟΡΕC, πολιτική που εμπόδιζε την εξόφληση του τεράστιου ιρακινού εξωτερικού χρέους διά της πώλησης πετρελαίου στη Δύση. Ως τις αρχές του 1991 όμως, η διεθνής κοινότητα είχε δραστηριοποιηθεί και οι συμμαχικές δυνάμεις κατατρόπωσαν τις αντίστοιχες ιρακινές με την επιχείρηση «Καταιγίδα της Ερήμου». Αν και ως το σημείο αυτό, η κρίση ήταν μια καθαρή διακρατική διαφορά, όσα συνέβησαν αμέσως μετά, γέννησαν την πρώτη πραγματική ενδοκρατική κρίση του μεταψυχροπολεμικού κόσμου.

Την 1^η Μαρτίου 1991, οι νότιες περιοχές του Ιράκ εξεγέρθηκαν, επιδιώκοντας την ανατροπή του αποδυναμωμένου Χουσεΐν. Οι εξεγερθέντες ήταν σίιτες, μέλη της πολυπληθέστερης θρησκευτικής μειονότητας της χώρας, καθώς και μονάδες του κατεστραμμένου ιρακινού στρατού που βρισκόταν σε κατάσταση διάλυσης. Τις αμέσως επόμενες ημέρες, το παράδειγμα τους ακολούθησαν και οι Κούρδοι του βορείου Ιράκ, οι οποίοι επιδίωκαν ακόμα και την απόσχιση των περιοχών τους αν αυτό καθίστατο δυνατό. Σχεδόν άμεσα όμως, φάνηκε πως η Ρεπουμπλικανική Φρουρά επρόκειτο να καταπνίξει τις εξεγέρσεις, ειδικά καθώς οι αμερικανικές προτροπές για εξέγερση δεν είχαν και υλικό αντίκρισμα. Η κλιμάκωση της κατασταλτικής βίας, προκάλεσε τρόμο στους αστικούς πληθυσμούς του Ιράκ, ειδικά καθώς οι κυβερνητικές δυνάμεις μετέρχονταν μέσων που προσidiaζαν σε τακτικές επιχειρήσεις όπως αεροσκάφη, εναντίον άμαχου πληθυσμού. Σύντομα, οι αστικοί πληθυσμοί των εξεγερμένων περιοχών πραγματοποίησαν μαζική έξοδο, με ένα κύμα 400,000 προσφύγων να καταφεύγει στην Τουρκία και περί το ένα εκατομμύριο να διασχίζει τα σύνορα με το σιιτικό Ιράν, ενώ μαζί με τους εσωτερικά εκτοπισμένους, οι πρόσφυγες άγγιζαν τα δύο εκατομμύρια.

Αντιμέτωπο με το μέγεθος της τραγωδίας, το Συμβούλιο Ασφαλείας εξέδωσε στις 5 Απριλίου 1991, το Ψήφισμα 688, με το οποίο: «καταδικάζεται η καταπίεση των αστικών

πληθυσμών σε πολλές περιοχές του Ιράκ, συμπεριλαμβανομένων περιοχών Κουρδικών Περιοχών, οι συνέπειες της οποίας απειλούν τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια στην περιοχή⁵³». Στο Ψήφισμα δεν γινόταν λόγος για μέτρα με βάση το Κεφάλαιο VII, ούτε και υπήρχε πουθενά έγκριση προς τα Μέλη προκειμένου αυτά να χρησιμοποιήσουν όλα τα δυνατά μέσα. Παρά το γεγονός αυτό όμως, δύο ημέρες αργότερα εξαπολύθηκε η επιχείρηση «Provide Comfort» με τη συμμετοχή κυρίως αμερικανικών, αγγλικών και γαλλικών δυνάμεων. Στόχος της επιχείρησης αυτής ήταν να δημιουργηθούν ασφαλείς ζώνες όπου θα μπορούσαν να καταφύγουν οι πρόσφυγες, ενώ παράλληλα οι Βρετανοί εξαπέλυσαν την μικρότερη επιχείρηση «Provide Haven», για την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας με τη χρήση μικρού αριθμού ελικοπτέρων και τη συνοδεία κομάντο. Παρότι τα κίνητρα των επιχειρήσεων αυτών ήταν προφανή, η αλήθεια είναι πως αρχικώς αυτές υπήρξαν παράνομες, ειδικά καθώς το Ψήφισμα 688 μνημονεύει ρητά την αρχή μη επέμβασης. Από την πλευρά τους, οι επεμβαίνοντες ισχυρίστηκαν πως οι ενέργειες τους στηριζόταν στο πνεύμα του Ψηφίσματος 688, παρότι η τελική άσκηση βίας δεν δικαιολογείτο βάσει του Κεφαλαίου VII, αλλά βάσει κανόνων εθιμικού δικαίου που οι ίδιοι θεωρούσαν πως δικαιολογούσαν την επέμβαση για ανθρωπιστικούς λόγους.

Με την πάροδο του χρόνου, αρκετοί μνημόνευσαν το Ψήφισμα 688, ως την επίσημη καθιέρωση της πρακτικής της ανθρωπιστικής επέμβασης, η χρήση όμως όρων όπως «επιμένει» και «επιτρέπει» καταδεικνύει πως το περιεχόμενο του δεν ήταν αναγκαστικού χαρακτήρα⁵⁴ και σε καμία περίπτωση δεν παρακάμπτει το Κεφάλαιο VII, ούτε καθιερώνει δικαίωμα μονομερούς επέμβασης. Η υπογραφή Μνημονίου Κατανόησης μεταξύ ιρακινής κυβέρνησης, ΟΗΕ και επεμβαίνοντων στις 18 Απριλίου, σήμαινε πως οι θύλακες υπήρχαν πλέον με κυβερνητική άδεια και ουσιαστικά εξάλειψε εκ των υστέρων την παρανομία της επέμβασης, ενώ άνοιξε κι ο δρόμος για τη μελλοντική δημιουργία των Ζωνών Απαγόρευσης Πτήσεων. Παρόλα αυτά, η παρανομία δεν πέρασε απαρατήρητη και επισημάνθηκε ρητά από ορισμένα κράτη (Κούβα, Υεμένη και Ζιμπάμπουε).

---

⁵³ UN/SC/Res. 688, 5-4-1991, παρ. 1

⁵⁴ Γεώργιος Σπυρόπουλος, όπως στη σημ. 14, σ. 125

2. Σομαλία 1992-1993

I) Ιστορικό πλαίσιο.

Τοποθετημένη στο κέρασ της Αφρικής, η Σομαλία αποτελεί πραγματικά παράδειγμα προς αποφυγή, έχοντας βιώσει όλα τα δεινά της αποικιοκρατίας και του Ψυχρού Πολέμου. Κατά συντριπτική πλειοψηφία μουσουλμανική, η περιοχή ενοποιήθηκε πρώτη φορά υπό δερβίσικο καθεστώς τον 19^ο αιώνα και κατόρθωσε αρχικά να διατηρήσει την ανεξαρτησία της. Η στρατηγική της θέση όμως, σήμαινε πως επρόκειτο μετά βεβαιότητας να αποτελέσει στόχο των ευρωπαϊκών αποικιακών δυνάμεων. Πράγματι, ως το τέλος του αιώνα η περιοχή είχε διαμοιραστεί ανάμεσα στην Αγγλία στο βορά και την Ιταλία στο νότο, ενώ μια μικρή περιοχή πέρασε στη Γαλλία. Υπό το καθεστώς αυτό, η Σομαλία βίωσε τα δεινά του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, οπότε κι έγινε θέατρο επιχειρήσεων μεταξύ Ιταλών και Συμμάχων. Παραδόξως, το τέλος του πολέμου δεν σήμανε και το τέλος της ιταλικής αποικιοκρατίας, αν και οι εντολές προστασίας (protectorates) που δόθηκαν το 1949 από τα Ηνωμένα Έθνη σε Αγγλία και Ιταλία, έθεταν πλέον ρητά την δεκαετία ως όριο για την απόδοση ανεξαρτησίας. Πράγματι, στις 26 Ιουνίου 1960, η βρετανική Σομαλία έγινε ανεξάρτητη ως Somaliland, για να ακολουθήσει και η ιταλική Σομαλία στις 30 του μήνα. Την 1^η Ιουλίου, τα τμήματα ενώθηκαν σχηματίζοντας την ενιαία Σομαλία, παρότι το μικρό γαλλικό τμήμα είχε ψηφίσει το 1958 να παραμείνει ανεξάρτητο, με το όνομα Djibouti.

Δυστυχώς για το νέο κράτος, οι αποικιοκράτες δεν είχαν φροντίσει να δημιουργήσουν υποδομές ενώ και οι πολιτικές παραδόσεις του πληθυσμού, είχαν παραμείνει προσκολλημένες στο φυλετικό/οικογενειοκρατικό σύστημα (clan system) του παρελθόντος. Ως το 1969, η χώρα συνέχισε να καρκινοβατεί, με τον δεύτερο πρόεδρο της Shermarke να δολοφονείται από φυλετικούς του αντιπάλους. Την επομένη της κηδείας του, εκδηλώθηκε πραξικόπημα υπό τον Sied Barre, ο οποίος κι επρόκειτο να παραμείνει στην εξουσία ως το 1991. Τα πρώτα χρόνια. Το καθεστώς του ήταν έντονα στραμμένο προς το Ανατολικό Μπλοκ και εφάρμοσε ένα πρόγραμμα «επιστημονικού σοσιαλισμού», με κρατικοποιήσεις, μαζικά δημόσια έργα και εκστρατείες κατά του αναλφαβητισμού. Πράγματι, ως το 1976 τα αποτελέσματα υπήρξαν εντυπωσιακά, ενώ η σοβιετική υποστήριξη είχε επιτρέψει τη δημιουργία του μεγαλύτερου σε αναλογία προς τον

πληθυσμό, στρατού της Αφρικής. Η πτώση άρχισε εκείνη την χρονιά, όταν οι Σομαλοί εξαπέλυσαν τον πόλεμο του Ογκαντέν (Ogaden), μια απόπειρα να αποσπάσουν περιοχές με αραιό σομαλικό πληθυσμό από τη γειτονική Αιθιοπία. Δυστυχώς για τους ίδιους, η Σοβιετική Ένωση δεν τους βοήθησε και κατέληξε μάλιστα να παρέμβει υπέρ της επίσης κομμουνιστικής Αιθιοπίας με αποστολή συμβούλων και χιλιάδων Κουβανών «εθελοντών». Με το τέλος του ατυχούς αυτού πολέμου, άρχισε και η πτώση της σομαλικής οικονομίας, καθώς τα τεράστια πολεμικά έξοδα σε συνδυασμό με την έλλειψη σοβιετικής βοήθειας, οδήγησαν τελικά στην καταστροφή. Στη δεκαετία του '80, το δημόσιο χρέος είχε φτάσει πλέον να υπερκαλύπτει την παραγωγή της χώρας σε μπανάνες για τα επόμενα εβδομήντα πέντε έτη, ενώ κι ένα σύντομο φλερτ με τις ΗΠΑ δεν οδήγησε πουθενά, καθώς με την αποκλιμάκωση του Ψυχρού Πολέμου, η στρατηγική αξία της χώρας είχε μειωθεί⁵⁵.

II) Η κατάρρευση και η διεθνής παρέμβαση.

Τον Ιανουάριο του 1991, ο Barre ανετράπη τελικά από μια ευρύτατη συμμαχία δυνάμεων υποστηριζόμενων από την Αιθιοπία. Κυρίαρχοι σε αυτήν ήταν οι διάφοροι πολέμαρχοι των φυλών του βορά και του νότου της χώρας, παρότι υπήρχαν και πολιτικές παρατάξεις με ελάσσονα ρόλο. Δυστυχώς για την χώρα, η συμμαχία αυτή διαλύθηκε αμέσως μετά, καθώς καμία πλευρά δεν δεχόταν να μην έχει την προεδρία και η χώρα κυριολεκτικά κατέρρευσε. Με ανύπαρκτες υποδομές και σύστημα μέριμνας, εκδηλώθηκε αμέσως λοιμός που προκάλεσε 400.000 θύματα, ενώ εκδηλώνονταν αιματηρές συγκρούσεις μεταξύ φυλών για βοσκοτόπια και πηγές όπως θα γινόταν σε εποχές πολύ παλαιότερες, μόνο που αντί για ακόντια χρησιμοποιούνταν τα σοβιετικά AK-47 που είχαν πλημυρίσει την χώρα και τα αποτελέσματα ήταν ανάλογα. Μέσα στο πλήρες χάος, το βόρειο τμήμα της χώρας συγκρότησε εθνοσυνέλευση στην πόλη Χαργκίσα και κήρυξε την ανεξαρτησία του τον Μάρτιο του 1991, ως Somaliland, υποστηρίζοντας πως αποτελεί συνέχεια του για λίγο ανεξάρτητου κράτους του 1960. Παρότι δεν αναγνωρίστηκε από κανέναν, το de facto αυτό κράτος αποτέλεσε πρωτοτυπία στη σύγχρονη

---

⁵⁵ Paul Bellamy & Karl De Rouen Jr., *International Security And the United States: An Encyclopedia*, Praeger Security International, Γουέστπορτ 2008, σ. 684-686

διπλωματική ιστορία, ως αποσχισθείσα περιοχή με περισσότερα στοιχεία κρατικής κυριαρχίας από το κράτος από το οποίο αποσχίσθηκε, καθώς διέθετε σαφές έδαφος και αποτελεσματική κυβέρνηση τη στιγμή που η υπόλοιπη χώρα βρισκόταν σε πλήρη αναρχία, ενώ παραμένει ως σήμερα το μόνο πραγματικά σταθερό κομμάτι της σομαλικής επικράτειας.

Αντιμέτωπο με αυτήν την ταχεία κάθοδο της Σομαλίας προς το χάος, το Συμβούλιο Ασφαλείας ενέκρινε ομόφωνα το Ψήφισμα 733⁵⁶ στις 23 Ιανουαρίου, με το οποίο εξέφραζε την ανησυχία του για την κατάσταση, επέβαλε απόλυτο εμπάργκο όπλων και ζητούσε από δύο περιφερειακές συμμαχίες, τον Οργανισμό Αφρικανικής Ενότητας (OAU) και τον Αραβικό Σύνδεσμο να βοηθήσουν στην παράδοση ανθρωπιστικής βοήθειας. Στο 733 δεν γινόταν λόγος για ειρηνευτική δύναμη, καθώς πολλά κράτη φαινόταν διστακτικά και οι ΗΠΑ δεν επιθυμούσαν να αποστείλουν δυνάμεις χωρίς επίσημη πρόσκληση της σομαλικής κυβέρνησης⁵⁷. Στην πράξη, το Ψήφισμα 733 δεν μπόρεσε να εφαρμοστεί, όπως δεν εφαρμόστηκε και το 746⁵⁸ του Μαρτίου με παρόμοιο περιεχόμενο. Για τον λόγο αυτό, το Σ.Α. εξέδωσε στις 24 Απριλίου το Ψήφισμα 751, με το οποίο και αποφάσισε την διεξαγωγή της επιχείρησης UNOSOM I (United Nations Operation in Somalia)⁵⁹, που θα περιλάμβανε την αποστολή πενήντα παρατηρητών που θα επέβλεπαν την επιβολή εκεχειρίας στην πρωτεύουσα Μογκαντίσου. Σύντομα όμως αποδείχτηκε πως η αποστολή ήταν αδύνατο να επιτύχει. Αν και οι παρατηρητές αυξήθηκαν όπως προέβλεπε και το Ψήφισμα, η όλη επιχείρηση εν πολλοίς αγνοήθηκε από τους εμπολέμους. Οι συγκρούσεις συνεχίστηκαν και σύντομα στράφηκαν και κατά των παρατηρητών, οι οποίοι και είχαν βαρύτερες απώλειες. Ως το Νοέμβριο δε, η κατάσταση είχε επιδεινωθεί τόσο ώστε ο πολέμαρχος «Στρατηγός» Αιντίντ απαίτησε την πλήρη αποχώρηση των κυανοκράνων από την πρωτεύουσα, προειδοποιώντας παράλληλα, ενάντια σε οποιαδήποτε μελλοντική επιχείρηση.

---

⁵⁶UN/SC/Res. 733, 23-1-1992

⁵⁷Neil Fenton, *Understanding the UN Security Council: Coercion or Consent?*, Ashgate Publishing, Λονδίνο 2004, σ. 78

⁵⁸UN/SC/Res. 746, 17-3-1992

⁵⁹UN/SC/Res. 751, 24-4-1992, αρ. 2

Μπροστά στο νέο αυτό αδιέξοδο, το Συμβούλιο Ασφαλείας ενέκρινε ομόφωνα το Ψήφισμα 754 στις 4 Δεκεμβρίου 1992. Ιδιαίτερα αποφασιστικής χροιάς, το κείμενο του Ψηφίσματος καταδίκασε τη συνεχιζόμενη βία στη Σομαλία και τις συνεχείς παραβιάσεις του ανθρωπιστικού δικαίου, ενώ επαινούσε τις ως τότε προσπάθειες των περιφερειακών οργανισμών (OAU, Αραβικό Σύνδεσμο και Οργανισμό Ισλαμικού Συμβουλίου). Κυρίως όμως, αποφάσισε την εφαρμογή του Κεφαλαίου VII προκειμένου να καταστεί δυνατή η δημιουργία μιας ασφαλούς ζώνης, έστω στην πρωτεύουσα, όπου και θα μπορούσε να αρχίσει η αποστολή βοήθειας⁶⁰. Για τον σκοπό αυτό, το Σ.Α. επέτρεπε την χρήση όλων των απαραίτητων μέσων (all necessary means, αρ. 10), από μια ενιαία στρατιωτική δύναμη η οποία θα είχε ως πυρήνα αμερικανικές δυνάμεις που είχαν ήδη τεθεί στη διάθεση του Οργανισμού (αρ. 8). Η όλη ειρηνευτική δύναμη, ονομάστηκε UNITAF (Unified Task Force) και τέθηκε υπό αμερικανική διοίκηση, σύμφωνα με τη μόνη προϋπόθεση που είχαν θέσει οι ΗΠΑ προκειμένου να συμμετάσχουν.

Την επομένη, 5^η Δεκεμβρίου, ο αμερικανός πρόεδρος Τζωρτζ Μπους ανακοίνωσε πως η επιχείρηση θα ονομαζόταν «Restore Hope» και θα ήταν υπό αμερικανική ηγεσία. Παρότι ο κύριος όγκος της δύναμης ήταν όντως αμερικανικός, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται και η συνεισφορά άλλων είκοσι έξι κρατών-μελών του Οργανισμού. Από τις 37,000 άνδρες της δύναμης που εισέβαλε στη Σομαλία, 12,000 δεν ήταν αμερικανοί⁶¹. Η επιχείρηση ξεκίνησε στις 8 Δεκεμβρίου και εξελίχτηκε με ιλιγγιώδη ταχύτητα. Σύντομα, τόσο το λιμάνι όσο και το αεροδρόμιο του Μογκαντίσου βρισκόταν στα χέρια της UNITAF, οπότε και κατέστη δυνατή η μαζική απόβαση του υπολοίπου της δύναμης. Τις αμέσως επόμενες ημέρες, κατελήφθησαν και άλλα σημαντικά αστικά και συγκοινωνιακά κέντρα. Υπό την πίεση αυτή, αρκετοί από τους πολεμάρχους δέχτηκαν να συμμετάσχουν σε μια διαπραγμάτευση που ονομάστηκε Συνέδριο Εθνικής Συμφιλίωσης και υπέγραψαν στις 27 Μαρτίου την Συμφωνία της Αντίς Αμπέμπα, περί

---

⁶⁰ UN/SC/Res. 794, 3-12-1992, αρ. 7

⁶¹ Samuel M. Katz, *Operation Restore Hope and UNOSOM*, Concord Publications, Χονγκ Κονγκ 1993, σ. 6-7

αρχικής κατάπαυσης του πυρός. Δυστυχώς, σύντομα και η συμφωνία αυτή κατέρρευσε κι ο εμφύλιος συνεχίστηκε.

Παρά την αποτυχία αυτή όμως, η ίδια η αποστολή της UNITAF είχε επιτύχει, καθώς αυτή ήταν η διασφάλιση επαρκών συνθηκών ασφαλείας προκειμένου να αρχίσει η διανομή βοήθειας, κάτι που είχε όντως επιτευχθεί. Ο ίδιος ο γ.γ. χαρακτήρισε θετική την προσφορά της, παρότρυνε όμως παράλληλα το Σ.Α. να αποφασίσει τη μετάβαση στην επόμενη επιχείρηση στην περιοχή. Πράγματι, η UNITAF ήταν εκ φύσεως προσωρινή, μια στρατιωτική επιχείρηση με συγκεκριμένο σκοπό. Το ζητούμενο τώρα, ήταν να διαμορφωθεί η κατάσταση που θα διαδέχονταν την αποτυχημένη UNOSOM. Με το σκοπό αυτό υπόψη, το Σ.Α. ενέκρινε ομόφωνα το Ψήφισμα 814 στις 26 Μαρτίου 1993, με το οποίο και προέκρινε την πραγματοποίηση της επιχείρησης UNOSOM II, η οποία και θα διαδέχονταν επίσημα την UNITAF. Το κείμενο είναι εξαιρετικά σημαντικό, καθώς αποτελεί την πρώτη -ουσιαστικά- επί του χάρτου περιγραφή της έννοιας του nation building⁶². Η αποστολή των Ηνωμένων Εθνών θα έπρεπε να καθοδηγήσει τους Σομαλούς σε μια εκ του μηδενός ανοικοδόμηση του κράτους σε όλους τους τομείς, από τα σώματα ασφαλείας ως τα μέσα ενημέρωσης και τους αντιπροσωπευτικούς πολιτικούς θεσμούς. Η UNOSOM II ανέλαβε επίσημα την 1^η Μαΐου, αν και αμερικανικές δυνάμεις συνέχισαν να την ενισχύουν -κυρίως αεροπορικά- ως το 1995, στα πλαίσια της επιχείρησης «Continue Hope».

Επίσης, σε μια πρωτοφανή διπλωματική διατύπωση, το Σ.Α. διαπιστώνει στο Ψήφισμα 814 πως στη Σομαλία ουσιαστικά επικρατεί «ανομία» (general absence of the rule of law), γεγονός που αποκλείει οποιοδήποτε τυχόν επιχείρημα πως η UNITAF και οι UNOSOM ενδεχομένως αποτελούσαν «μονομερείς επεμβάσεις». Παρότι στον εξωτερικό παρατηρητή αυτό φαίνεται αυτονόητο, δεδομένης της διεθνούς σύμπνοιας και της ύπαρξης Ψηφισμάτων, η διαπίστωση αποτελούσε μια περαιτέρω διασφάλιση της νομιμότητας, καθώς αρκετές από τις φράξεις του εμφυλίου αυτού ισχυριζόταν πως ήταν η de facto κυβέρνηση. Καθώς κάποιες από αυτές ήταν κάθετα αντίθετες στην παρουσία των κυανοκράνων, ενδεχόμενη νομιμοποίηση μιας τέτοιας «κυβέρνησης», αυτομάτως θα συνεπάγονταν την παρανομία των ειρηνευτικών

---

⁶² UN/SC/Res. 814, 26-3-1993, αρ. 4 περ. α'-ζ'

αποστολών. Σε κάθε περίπτωση πάντως, η διατύπωση από μόνη της αποτέλεσε μια σημαντική καινοτομία. Πολλά Ψηφίσματα στην ιστορία του Οργανισμού είχαν διαπιστώσει την ύπαρξη ή είχαν καταδικάσει την ανατροπή μιας κυβέρνησης, κανένα Ψήφισμα όμως δεν είχε διαπιστώσει την πλήρη και παντελή έλλειψη κυβέρνησης.

Με την πάροδο των ετών, έχουν διατυπωθεί πολλές απόψεις σχετικά με το πόσο επιτυχημένες υπήρξαν οι επιχειρήσεις του ΟΗΕ στη Σομαλία, κυρίως λόγω των πολλών απωλειών μεταξύ αμάχων και κυανοκράνων. Παρότι οι απώλειες αυτές υπήρξαν όντως μεγάλες, πρέπει να γίνει αντιληπτό πως οι περισσότερες εμπλοκές πραγματοποιήθηκαν στο έντονα αστικό περιβάλλον του Μογκαντίσου κι ενώ οι κυανόκρανοι δεν διέθεταν σαφείς κανόνες εμπλοκής, ιδίως για περιπτώσεις που οι άμαχοι χρησιμοποιούνταν ως ανθρώπινες ασπίδες από τους διαφόρους πολεμάρχους. Ειδικά δε κατά την Πρώτη Μάχη του Μογκαντίσου (3-6 Οκτωβρίου 1993, η Δεύτερη έγινε το 2006) μετά την κατάρριψη δύο αμερικανικών ελικοπτέρων Black Hawk, οι δυνάμεις της UNOSOM II βρέθηκαν σε μια πραγματική παγίδα, κύριο κομμάτι της οποίας αποτελούσαν πολίτες πρόχειρα οπλισμένοι. Παρότι οι απώλειες πολιτών υπήρξαν μεγάλες⁶³, πρέπει να θεωρηθεί πως δεν υπήρξαν δυσανάλογες αν λάβει κανείς υπόψη τον αριθμό των απωλειών που επέφεραν στους κυανοκράνους (23 νεκροί, 129 τραυματίες, ένας συλληφθείς) και κατά συνέπεια δεν υπήρξαν πέραν του πνεύματος αναλογικότητας των «απαραίτητων μέσων» του Ψηφίσματος 814. Άλλωστε, εξίσου βαριές απώλειες είχαν οι κυανόκρανοι και σε πολλές άλλες περιπτώσεις⁶⁴, χωρίς να πλήξουν αμάχους.

Η δεύτερη κύρια κατηγορία, είναι πως απέτυχε πλήρως η μέθοδος του nation building που προώθησαν τα Ηνωμένα Έθνη. Συνήθως δε, η κριτική αυτή γίνεται κατ' αντιπαραβολή με τις αμερικανικές επιχειρήσεις σε Αφγανιστάν και Ιράκ μετά το 2001. Είναι αλήθεια πως όταν αποσύρθηκε τελικά η UNOSOM II τον Μάρτιο του 1995 σύμφωνα με το Ψήφισμα 954 του

---

⁶³Αβέβαιο πόσες, αλλά μετά βεβαιότητας κάποιες εκατοντάδες, Mark Bowden, *Black Hawk Down: A Story of Modern War*, Atlantic Press, Νέα Υόρκη 1999, σ. 113-114

⁶⁴Παράδειγμα η απώλεια 24 Πακιστανών και 54 άλλων κυανοκράνων στο Μογκαντίσου, στις 5 Ιουνίου 1993. UN/SC/Res. 837, 6-6-1993, αρ. 1

Σ.Α.⁶⁵, η κατάσταση επί του εδάφους δεν είχε αλλάξει ριζικά και η κατάσταση τελικά διολίσθησε σε νέο εμφύλιο που ουσιαστικά συνεχίζεται ως σήμερα, με τους ισλαμιστές να έχουν επιβάλει το νόμο της σαρία σε μεγάλο μέρος της χώρας. Ακόμα όμως κι αν δεν σχολιάσουμε το κατά πόσο υπήρξε όντως αποτελεσματικό το αμερικανικό μοντέλο του nation building, οφείλουμε να επισημάνουμε πως αυτό στηρίζεται σε ένα μοντέλο άσκησης ισχύος τέτοιας έντασης και διάρκειας που το κατατάσσει μάλλον στις δυνάμεις κατοχής, παρά στις ειρηνευτικές αποστολές. Κάτι τέτοιο είναι σαφώς εκτός της συλλογιστικής του Κεφαλαίου VII, αλλά και του συνόλου του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και προφανώς δεν θα ήταν δυνατόν να εφαρμοστεί από τον Οργανισμό.

---

⁶⁵UN/SC/Res. 954, 4-11-1994, αρ. 1

3. Βοσνία 1992-1995

I) Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας.

Με τον θάνατο του στρατάρχη Τίτο στις 4 Μαΐου 1980, η ιστορία της Γιουγκοσλαβίας εισήλθε σε μια νέα εποχή. Τα πρόσωπα που ανήλθαν στην κορυφή της γραφειοκρατικής πυραμίδας που κυβερνούσε την ομοσπονδιακή αυτή χώρα, ήταν και τα ίδια τέκνα του συστήματος που είχε δημιουργήσει ο Τίτο. Σύμφωνα με τις διακηρύξεις των νέων ηγετών, κύρια προτεραιότητα τους θα αποτελούσε η απαρέγκλιτη τήρηση των σοσιαλιστικών-διεθνιστικών αρχών που αποτέλεσαν τη μαγιά του κράτους που γεννήθηκε το 1944, μέσα από τις φλόγες του πολέμου και κυρίως χάρις την σιδηρά θέληση του γεννήτορα της, του στρατάρχη Τίτο. Η αλήθεια όμως ήταν διαφορετική καθώς ο θάνατος του φυσικού της ηγέτη, είχε ανοίξει τους ασκούς του Αιόλου στην χώρα. Έντονες εθνικιστικές τάσεις είχαν αρχίσει να αφυπνίζονται στις ομόσπονδες δημοκρατίες, κάτι το αναμενόμενο σε ένα κράτος με δύο αλφάβητα, πέντε συνιστώσες δημοκρατίες, τρεις θρησκείες, πέντε συντάγματα, εννέα κοινοβούλια και δέκα κομμουνιστικά κόμματα.

Σε κάθε περίπτωση, η διαφοροποίηση στις αντιλήψεις των συνιστωσών δημοκρατιών συνέχισε κλιμακούμενη καθ' όλη σχεδόν την δεκαετία του '80. Το 1988, αυτή η νέα αντίληψη των πραγμάτων απέκτησε πολιτική έκφραση με την ανάδειξη νέας πολιτικής ηγεσίας στην πιο ευαίσθητη, πολυεθνική δημοκρατία της ομοσπονδίας, την Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Από εκείνο το χρονικό σημείο, η πορεία της Γιουγκοσλαβίας προς την διάλυση, «το μεγαλύτερο λάθος από τη δεκαετία του '30, σε επίπεδο συλλογικής ασφάλειας»⁶⁶ όπως αποκλήθηκε, επρόκειτο να υπάρξει ταχεία. Ήδη τον Ιούνιο του 1991, Σλοβενία και Κροατία, ανακήρυξαν την ανεξαρτησία τους και την απέσπασαν μετά από ολιγόημερο πόλεμο, ακολουθούμενες κι από την FYROM τον Αύγουστο. Η κλιμακωτή αυτή διάλυση είχε ως βασικό κίνητρο, έναν ψυχολογικό φαύλο κύκλο. Κάθε δημοκρατία που αποσπάτο, το έκανε κυρίως από εθνικιστικά κίνητρα, συνυφασμένα με τον φόβο επικράτησης της σερβικής ισχύος στο σύνολο της Γιουγκοσλαβίας. Η αποχώρηση της

---

⁶⁶ Richard Holbrooke, *El mayor fracaso colectivo de Occidente*, Política Exterior, Μαδρίτη Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1999, σ. 85

όμως, ενίσχυε τελικά τη σερβική ισχύ στο υπόλοιπο της χώρας, αναγκάζοντας και την επόμενη δημοκρατία σε απόσχιση⁶⁷. Από τη στιγμή της πρώτης απόσχισης δηλαδή, η οριστική φιάλυση υπήρξε μάλλον αναπόφευκτη. Το 1992, μόνο η Βοσνία είχε απομείνει στο πλαίσιο της Ομοσπονδιακής Γιουγκοσλαβίας, εκεί όμως τα πράγματα δεν ήταν καθόλου απλά καθώς η χώρα διέθετε πυκνούς σερβικούς πληθυσμούς. Οι πολεμικές συγκρούσεις που ακολούθησαν, θα διαρκούσαν έτη, θα ενέπλεκαν δε την διεθνή κοινότητα με επεμβάσεις και παρεμβάσεις που θα ποίκιλλαν ως προς το είδος και την ένταση.

II) Βοσνία-Ερζεγοβίνη: Το πολιτικό πλαίσιο.

Με τον ερχομό μιας νέας γενιάς κομμουνιστών ηγετών στην εξουσία στις αρχές του 1988, στην χοάνη εθνοτήτων και θρησκειών που ήταν η Ομόσπονδη Δημοκρατία της Βοσνίας άρχισε να κερδίζει έδαφος δυναμικά η τάση πολιτικής φιλελευθεροποίησης που διέτρεχε ολόκληρη την ομοσπονδία. Στο πνεύμα αυτό, επιτράπη για πρώτη φορά η δημιουργία πολιτικών σχηματισμών άλλων από το Κομμουνιστικό Κόμμα, προκειμένου αυτοί να συμμετάσχουν στις πρώτες εκλογές για την ανάδειξη τοπικής αυτοδιοίκησης και τοπικών αντιπροσώπων στην κεντρική Συνέλευση που θα λάμβαναν χώρα το 1990. Ο μόνος περιορισμός που ετέθη, υπήρξε η απαγόρευση δημιουργίας κομμάτων με ιδεολογικό προσανατολισμό ταυτισμένο με την εθνοτική ή θρησκευτική προέλευση των οπαδών του, με το σκεπτικό πως η αντιπαράθεση τέτοιων κομμάτων θα οδηγούσε την χώρα στον διαμελισμό⁶⁸. Δυστυχώς για το μέλλον της Βοσνίας, στην προκειμένη περίπτωση υπήρξε ακριβώς το πνεύμα φιλελευθεροποίησης που οδήγησε το Συνταγματικό Δικαστήριο της χώρας να άρει τον περιορισμό αυτόν ως αντισυνταγματικό, ανοίγοντας τον δρόμο για όσα επρόκειτο να συμβούν.

Αμέσως μετά την άρση της απαγόρευσης αυτής, ιδρύθηκε το Κόμμα Δημοκρατικής Αναγέννησης (S.D.A. στο εξής). Παρότι κατ' όνομα ιδεολογικά στραμμένο στην κατεύθυνση των δημοκρατικών ιδεωδών, το νεοπαγές κόμμα υπήρξε εξ' αρχής μια διόλου συγκαλυμμένη

⁶⁷ Charles Tilly, *Οι Ευρωπαϊκές Επανάστασεις*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998, σ. 433

⁶⁸ Pavkovic Aleksandar, *The Fragmentation of Yugoslavia: Nationalism and war in the Balkans*, Anthony Rowe Ltd, Wiltshire 200, σ. 115

απόπειρα συσπείρωσης της μουσουλμανικής πλειοψηφίας του πληθυσμού της Βοσνίας. Με ηγέτη τον Αλία Ιζετμπέκοβιτς, το S.D.A. διακήρυξε την επιδίωξη του να αναδείξει τον πολιτισμό του μουσουλμανικού τμήματος του πληθυσμού έναντι των λοιπών, ως τον παλαιότερο στην περιοχή. Παρά την αρχή του αυτή όμως, το S.D.A. δεν επεδίωκε την δημιουργία ισλαμικού κράτους στην Βοσνία, ενώ ήταν και αναφανδόν υπέρ της παραμονής τόσο του σερβικού όσο και του κροατικού τμήματος του πληθυσμού στις εστίες του.

Παρά τις περί του αντιθέτου διαβεβαιώσεις του S.D.A., τόσο οι Σέρβοι όσο και οι Κροάτες της Βοσνίας, θεώρησαν εξ' αρχής πως μια τυχόν πολιτική επικράτηση των μουσουλμάνων θα οδηγούσε νομοτελειακά τους ίδιους σε μειονεκτική θέση. Επόμενο ήταν να οδηγηθούν κι αυτοί στην πολιτική οργάνωση των κοινοτήτων τους, παρότι οι πολιτικοί σχηματισμοί που προέκυψαν ήταν ελαφρώς διαφορετικής δυναμικής. Οι Σέρβοι, υπό τον Ράντοβαν Κάρατζιτς οργανώθηκαν στο Σερβικό Δημοκρατικό Κόμμα (S.D.S. στο εξής). Το S.D.S. προέβαλε εξ' αρχής την ανάγκη να υπάρξει επαναχάραξη του διοικητικού χάρτη της χώρας πριν τη διενέργεια των εκλογών, προκειμένου να μπορέσει το σερβικό στοιχείο να επικρατήσει στις περιοχές που ήταν πλειοψηφία. Αναφορικά με το γενικότερο πολιτικό μέλλον της χώρας, το S.D.S. τάσσονταν υπέρ της διατήρησης της ως τότε κατάστασης στο σύνολο της Γιουγκοσλαβία. Αν αυτό δεν καθίστατο δυνατό, στόχος του ήταν η δημοκρατική εκπροσώπηση των Σέρβων της Βοσνίας στα πλαίσια της Δημοκρατίας αυτής. Παρότι υποστηριζόταν από το αντίστοιχο κόμμα των Σέρβων της Κροατίας και την κυβέρνηση του Μιλόσεβιτς στο Βελιγράδι, το S.D.S. πάντα διατήρησε έναν βαθμό αυτονομίας κατά την λήψη αποφάσεων, κυρίως λόγω των ισχυρών προσωπικοτήτων που διέθετε.

Αντίθετα, οι Κροάτες της Βοσνίας ποτέ δεν υπήρξαν ιδιαίτερα ανεξάρτητοι πολιτικά. Το κόμμα που δημιούργησαν, ονομάστηκε H.D.Z. (Δημοκρατική Ένωση Κροατίας) και ήταν παρακλάδι του αντίστοιχου κόμματος που είχε ήδη δημιουργηθεί στο Ζάγκρεμπ. Με την εκάστοτε ηγεσία του καθοριζόμενη από την Κροατία, οι πολιτικές του ήταν κι αυτές ετεροκαθοριζόμενες και συνοψίζονταν στην διατήρηση της Γιουγκοσλαβίας ως χαλαρής συνομοσπονδίας και τη διατήρηση της Βοσνίας ως συνιστώσα δημοκρατία αυτής. Παράλληλα, επιδίωκαν την απονομή ευρύτατης διοικητικής αυτονομίας στις περιοχές όπου πλειοψηφούσαν οι Κροάτες, περιοχές που συλλογικά ονομάζονταν «Κροατική Κοινότητα της Herceg-Bosna».

III) Οι εκλογές του 1990. Η προετοιμασία της σύρραξης.

Αντίθετα με τα όσα προέβλεπαν οι δημοσκοπήσεις για τις εκλογές του Νοεμβρίου του 1990, τα εθνικιστικά κόμματα συνέτριψαν τους λοιπούς πολιτικούς σχηματισμούς στο σύνολο σχεδόν των επαρχιών της Βοσνίας. Στο σύνολο της χώρας, μόνον τρεις δήμοι κερδήθηκαν από υποψηφίους των εθνικιστικών κομμάτων, αυτοί της Τούζλα, του Νόβο Σαράγεβο και του Βαρές, και οι τρεις, δήμοι με έντονα πολυεθνικό χαρακτήρα. Στην υπόλοιπη χώρα, τα αποτελέσματα ακολούθησαν τα πληθυσμιακά δεδομένα, με τα κόμματα να επικρατούν στις περιοχές που πλειοψηφούσε η αντίστοιχη εθνική ομάδα. Αντίστοιχα ήταν και τα ποσοστά των κομμάτων σε πανεθνικό επίπεδο και αξίζει να αναφερθούν:

το S.D.A. έλαβε το 37,8% των ψήφων, την ώρα που οι Μουσουλμάνοι της Βοσνίας αποτελούσαν το 43,5% του πληθυσμού της Βοσνίας

το S.D.S. έλαβε το 26,5% των ψήφων, με τους Σέρβους να αποτελούν το 31,3% του πληθυσμού στην τελευταία προπολεμική απογραφή

το H.D.Z. έλαβε το 14,7% των ψήφων, ενώ οι Κροάτες αποτελούσαν το 17,5% του πληθυσμού.

Στον πολιτικό κατακερματισμό της χώρας συνέβαλε και η κατανομή των ανώτατων αξιωμάτων της, σε εκπροσώπους των τριών εθνοτικών ομάδων ανάλογα με το μέγεθος αυτών. Επικεφαλής της επταμελούς προεδρίας της χώρας ανέλαβε ο μουσουλμάνος Ιζετμπέκοβιτς, πρωθυπουργός ορίστηκε Κροάτης, ενώ πρόεδρος της Βουλής ανέλαβε Σέρβος⁶⁹. Παρότι το Σύνταγμα προέβλεπε αντίστοιχη κατανομή και για τις εξουσίες σε τοπικό επίπεδο, γρήγορα η κατάσταση άρχισε να βαίνει προς το χειρόν, καθώς στις επαρχίες οι εξουσίες γρήγορα συγκεντρώθηκαν στα χέρια της κατά τόπους επικρατούσας εθνικής ομάδας, που παραγκώνιζε πλήρως τις μειοψηφικές κοινότητες⁷⁰. Αποτέλεσμα της τάσης αυτής υπήρξε η δημιουργία τριών ισχυρών μπλοκ επαρχιών όπου επικρατούσαν τα αντίστοιχα εθνικιστικά κόμματα. Στην περίοδο

---

⁶⁹ R.J. Crampton, *The Balkans Since the Second World War*, Longman, Έσσεξ 2002, Κεφ. 14.

⁷⁰ Steven L. Burg & Paul S. Shoup, *The War in Bosnia-Herzegovina: Ethnic Conflict and International Intervention*, Armonk, Νέα Υόρκη 1999, σελ. 62

αυτή χρονολογείται και η δημιουργία των πρώτων πυρήνων των μετέπειτα ενόπλων δυνάμεων των τριών πλευρών, που θα έρχονταν σε σύγκρουση τον Απρίλιο του 1992. Με την ανοχή ή και την ενεργό συνεργασία των τοπικών αρχόντων, όλα τα κόμματα άρχισαν την προμήθεια όπλων με τα οποία και εξόπλιζαν ομάδες οπαδών τους. Ο οπλισμός αυτός προέρχονταν κυρίως από τις όμορες προς τη Βοσνία δημοκρατίες της Γιουγκοσλαβίας και για την λαθραία προμήθεια του, τα κόμματα συχνά κατέφυγαν σε κοινούς ποινικούς τους οποίους και απέκρυσαν από τις κεντρικές αρχές. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την περαιτέρω αποδυνάμωση της κεντρικής εξουσίας, ενώ παράλληλα αποτελούσε και μια πρώτη, δυσοίωνη ένδειξη για τον χαρακτήρα της σύγκρουσης που θα ακολουθούσε.

Ήταν προφανές πως το μοντέλο διακυβέρνησης που προέβλεπε το Σύνταγμα δεν θα μπορούσε να εφαρμοστεί, ειδικά καθώς δεν υπήρχε προς τούτο βούληση από τις τρεις κοινότητες. Σε λιγότερο από έναν χρόνο, τον Οκτώβριο του 1991, παραβιάστηκε μια από τις θεμελιώδεις αρχές αυτής της ιδιαίτερης μορφής διακυβέρνησης, αυτή της ομοφωνίας (consensus) των τριών κοινοτήτων στην λήψη σημαντικών αποφάσεων. Αυτό συνέβη με την ψήφιση από τους κροάτες και τους μουσουλμάνους αντιπροσώπους του Κοινοβουλίου, ενός κειμένου που έμεινε γνωστό ως «Μνημόνιο Κυριαρχίας της Δημοκρατίας της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης». Με το Μνημόνιο, επιβεβαιώνονταν η πρόθεση της Δημοκρατίας της Βοσνίας να παραμείνει τμήμα της Γιουγκοσλαβίας, με την προϋπόθεση πως το ίδιο θα έπρατταν και οι δύο κυριότερες συνιστώσες Δημοκρατίες, η Σερβία και η Κροατία. Παρά την εμφοτική προς το αντίθετο διατύπωση του Μνημονίου όμως, αυτό αποτελούσε το προανάκρουσμα της απόσχισης της Βοσνίας από τους κόλπους της Γιουγκοσλαβίας, καθώς η Σλοβενία και η Κροατία είχαν ήδη διακηρύξει την ανεξαρτησία τους.

Αντιμέτωποι με την εξέλιξη αυτή, οι Σέρβοι ανακοίνωσαν πως υπό το πρίσμα της επικείμενης αποχώρησης από τη Γιουγκοσλαβία, η κάθε εθνότητα θα έπρεπε να έχει το δικαίωμα να εφαρμόσει την αρχή της αυτοδιάθεσης. Με το σκεπτικό αυτό, οι σέρβοι βουλευτές αποχώρησαν από το Σεράγεβο τις αμέσως επόμενες ημέρες και συνήλθαν εκ νέου στην Μπάνια Λούκα, ως Κοινοβούλιο των Σέρβων της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης στις 24 Οκτωβρίου,

τερματίζοντας ουσιαστικά την περίοδο της τριεθνούς διακυβέρνησης της Βοσνίας⁷¹. Το παράδειγμα τους ακολούθησαν άμεσα και οι Κροάτες, ανακηρύσσοντας στις 18 Νοεμβρίου 1991 την ύπαρξη ενός «Κράτους των Κροατών της Ερζεγοβίνης-Βοσνίας» επί του εδάφους της Δημοκρατίας της Βοσνίας. Τον ίδιο μήνα, δημοψήφισμα που διοργάνωσαν οι Σέρβοι στις περιοχές τους, ανέδειξε ένα ποσοστό περί το 98% υπέρ της απόσχισης των σερβικών περιοχών από τη Δημοκρατία της Βοσνίας.

Με τον ερχομό του 1992, οι εξελίξεις υπήρξαν ραγδαίες. Στις 9 Ιανουαρίου, οι Σέρβοι στην Μπάνια Λούκα ανακήρυξαν την «Σερβική Δημοκρατία της Βοσνίας κι Ερζεγοβίνης» με πρωτεύουσα το Πάλε, ενώ οι αρχές του Σεράγεβο ανακοίνωναν την διενέργεια δημοψηφίσματος με το ερώτημα της πλήρους ανεξαρτητοποίησης της Βοσνίας από την Γιουγκοσλαβία. Το δημοψήφισμα διενεργήθηκε στις 29 Φεβρουαρίου και 2 Μαρτίου, με τους Σέρβους να το μπούκοτάρουν. Το ποσοστό συμμετοχής άγγιξε το 63,4%, γεγονός που καταδείκνυε την πλήρη αποχή του σερβικού στοιχείου. Με το «ναι» να λαμβάνει το 99,7% των ψηφισάντων, η Δημοκρατία της Βοσνίας ανακήρυξε την ανεξαρτησία της στις 5 Μαρτίου, δίνοντας το σύνθημα στους Σέρβους να αρχίσουν την ανέγερση οδοφραγμάτων προκειμένου να αποκλείσουν τους τομείς τους. Την 7^η Απριλίου 1992, την ημέρα που οι Η.Π.Α. και Ε.Ε. αναγνώρισαν από κοινού την ανεξαρτησία της Βοσνίας, οι Σέρβοι ανακήρυξαν με τη σειρά τους την ανεξαρτησία τους από τη Δημοκρατία της Βοσνίας, ενώ και τα δύο μέλη που αυτοί όριζαν στην κεντρική επταμελή προεδρία, παραιτούνταν κι αποχωρούσαν από το Σεράγεβο μαζί με όλα τα υψηλόβαθμα κυβερνητικά στελέχη σερβικής καταγωγής.

Η σύγκρουση που θα ακολουθούσε, αποτελούσε μάλλον αναμενόμενη εξέλιξη για όλες τις εμπλεκόμενες πλευρές, αν και μάλλον κανείς δεν περίμενε την τριετή διάρκεια του και τα 250,000 θύματα του⁷². Όλες οι πλευρές πάντως λάμβαναν μέτρα προετοιμασίας γι' αυτήν, ειδικά

---

⁷¹ Milan Andrejevich, *Bosnia and Herzegovina move towards independence*, Report on Eastern Europe, Vol. 2 - 45, 25 Οκτωβρίου 1991, σ. 24-26.

⁷² C. Neal Tate (επιμ) *Governments of the World: A Guide to Citizens' Rights and Responsibilities*, Macmillan Reference, Νέα Υόρκη 2006, Vol. 1, σ. 101

καθώς η ελεγχόμενη από τους μουσουλμάνους κεντρική κυβέρνηση, είχε κηρύξει γενική επιστράτευση ήδη από τις 2 Απριλίου, παρακάμπτοντας πλήρως τους Σέρβους αντιπροσώπους στην προεδρία. Στις 2 Μαΐου αποχώρησε από το έδαφος της Βοσνίας ο Ομοσπονδιακός Στρατός της Γιουγκοσλαβίας. Όμως η αποχώρηση αυτή δεν ήταν πλήρης. Μεγάλος αριθμός αξιωματικών παρέμεινε εθελοντικά στη Βοσνία μαζί με μεγάλες ποσότητες υλικού. Μεταξύ αυτών κι ο μετέπειτα διοικητής των σερβοβοσνιακών δυνάμεων, Ράνκο Μλάντιτς. Στις αρχές Απριλίου, οι δυνάμεις της κεντρικής μουσουλμανικής κυβέρνησης υπολογίζονταν στις 100,000, οι κροατικές δυνάμεις του H.D.Z. έφταναν τις 45,000 αποτελούμενες κυρίως από παραστρατιωτικούς, ενώ οι δυνάμεις των Σέρβων προσέγγιζαν τις 65,000, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονταν κι αρκετοί εθελοντές από τον πρώην Ομοσπονδιακό Στρατό⁷³.

Σε μια απόπειρα να ανακόψει αυτήν την κούρσα εξοπλισμών, τα Ηνωμένα Έθνη επέβαλαν πλήρες εμπάργκο όπλων για το σύνολο των δημοκρατιών της πρώην Γιουγκοσλαβίας με το Ψήφισμα 713 του Συμβουλίου Ασφαλείας του Οργανισμού⁷⁴. Το εμπάργκο αυτό επρόκειτο να έχει ιδιαίτερα κρίσιμες επιπτώσεις στον επικείμενο εμφύλιο, αναιρώντας το αριθμητικό πλεονέκτημα της μουσουλμανικής πλευράς. Αυτό συνέβη επειδή αυτή ήταν και η μόνη πλευρά που δεν μπορούσε να το παρακάμψει, καθώς οι Κροάτες προέβησαν σε μαζικές λαθραίες εισαγωγές από τα παράλια της Δαλματίας, ενώ στις περιοχές των Σέρβων βρισκόταν μεγάλο ποσοστό (υπολογίζεται στο 55%) του συνόλου των οπλοστασίων του πρώην Ομοσπονδιακού Στρατού, ενώ στα χέρια τους εγκαταλείφθηκαν και μεγάλες ποσότητες υλικού από τις αποχωρούσες μονάδες του.

IV) Διεθνείς απόπειρες επίλυσης της κρίσης το 1992.

Η εξέλιξη των εσωτερικών υποθέσεων της Βοσνίας, απασχόλησε από νωρίς τη διεθνή κοινότητα σε διπλωματικό επίπεδο. Ήδη πριν την έναρξη των εχθροπραξιών, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα διοργάνωσε τον Σεπτέμβριο του 1991 την «Ειδική Συνδιάσκεψη για την Βοσνία

---

⁷³ Gow James, *One Year of War in Bosnia and Herzegovina*, RFE/RL Research Report, Vol. 2 - 23 (1993), σελ 1-13

⁷⁴ UN/SC/Res. 713, 25-09-1991. αρ. 6

Ερζεγοβίνη» στη Λισσαβόνα υπό την προεδρία του Λόρδου Πήτερ Κάρριγκτον. Οι εργασίες της υπήρξαν μακρές και οδήγησαν στην διαμόρφωση ενός σχεδίου διακανονισμού που έμεινε γνωστό ως «Συμφωνία της Λισσαβόνας» ή «Σχέδιο Κουτιγιέιρο» από το όνομα του πορτογάλου διπλωμάτη που υπήρξε ο βασικός ευρωπαϊός διαπραγματευτής. Το Σχέδιο προέβλεπε τη διατήρηση του πολυεθνικού χαρακτήρα της κεντρικής εξουσίας στη Βοσνία, με την παράλληλη αποκέντρωση της πλειοψηφίας των επιμέρους αρμοδιοτήτων στις τοπικές αρχές των επαρχιών. Οι επαρχίες αυτές θα χαρακτηρίζονταν ανάλογα με την κυρίαρχη σ' αυτές εθνότητα και θα καταβάλλονταν προσπάθεια να δημιουργηθούν συμπαγή μπλοκ ομοεθνών επαρχιών. Η απαραίτητη αναδιαμόρφωση της χώρας θα αποτελούσε προαπαιτούμενο για την ανακήρυξη της ως ανεξάρτητης, ενιαίας χώρας. Οι αντιδράσεις των εθνοτήτων στο Σχέδιο υπήρξαν κατ' αρχήν θετικές, ειδικά από την πλευρά των Σέρβων, και η Συμφωνία υπεγράφη από τις τρεις πλευρές στις 18 Μαρτίου 1992. Όμως, για λόγους που παραμένουν άγνωστοι, ο μουσουλμάνος πρόεδρος Ιζετμπέκοβιτς απέσυρε την υπογραφή του στις 28 Μαρτίου, προτιμώντας να επιμείνει στην μονομερή ανακήρυξη ανεξαρτησίας που είχε λάβει χώρα στις 5 Μαρτίου.

Με την έναρξη των εχθροπραξιών τον Απρίλιο, πέρασε στο προσκήνιο της διεθνούς διπλωματίας ο Ο.Η.Ε. , που επιχείρησε να τερματίσει τη σύγκρουση με μια σειρά σχετικών ψηφισμάτων. Με το Ψήφισμα 743 του Συμβουλίου Ασφαλείας της 21^{ης} Φεβρουαρίου, είχε ήδη προβλεφτεί η δημιουργία της Δύναμης Προστασίας των Ηνωμένων Εθνών (UNPROFOR)⁷⁵. Παρότι ο ρόλος αυτής, είχε σχεδιαστεί αρχικά ως προληπτικός της επικείμενης σύγκρουσης, οι εξελίξεις σύντομα επέβαλαν την μεταβολή του σε ρόλο επιβολής της κατάπαυσης του πυρός. Την ημέρα που ξεκίνησε ουσιαστικά ο εμφύλιος, την 7^η Απριλίου, το Συμβούλιο Ασφαλείας εξέδωσε το Ψήφισμα 749, παρακινώντας όλα τα μέλη του Οργανισμού να διευκολύνουν την μετάβαση και στρατηγική τοποθέτηση της UNPROFOR και απαιτώντας ήδη από την πρώτη ημέρα του πολέμου την άμεση κατάπαυση του πυρός⁷⁶. Στο ίδιο πνεύμα, το Ψήφισμα 752 απαίτησε emphaticά την άμεση απόσυρση όλων των μονάδων τόσο του Ομοσπονδιακού Στρατού

---

⁷⁵ UN/SC/Res. 743, 21-02-1992, αρ. 2 επ.

⁷⁶ UN/SC/Res. 749, 07-04-1992, αρ. 2-6

της Γιουγκοσλαβίας όσο και τμημάτων του Κροατικού Στρατού που παρέμεναν στο έδαφος της Βοσνίας⁷⁷. Στην περίπτωση των Σέρβων, αυτό είχε κυρίως να κάνει με τμήματα που παρέμεναν εθελοντικά ή καθυστερούσαν σκοπίμως, καθώς επισήμως η απόσυρση είχε διαταχτεί αρκετές ημέρες πριν. Στο άρθρο 6 του αυτού ψηφίσματος, υπάρχει και μια αναφορά που αναγινωσκόμενη αντίστροφα δίδει μια πρώτη ένδειξη μιας από τις πλέον επονείδιστες πλευρές του πολέμου αυτού. Συγκεκριμένα, απαιτεί από όλους τους εμπλεκόμενους να απέχουν από οποιαδήποτε απόπειρα αλλοίωσης της εθνολογικής σύστασης των περιοχών που ελέγχουν δια της βίας. Μόλις ένα μήνα από την έναρξη του εμφυλίου, τα Ηνωμένα Έθνη ήδη ανησυχούσαν έντονα για τη διενέργεια εθνοκάθαρσης από όλες τις αντιμαχόμενες πλευρές.

Εξαιρετικά σημαντικό για την εξέλιξη του διεθνούς δικαίου υπήρξε το Ψήφισμα 781 του Συμβουλίου Ασφαλείας, από τις 9 Οκτωβρίου 1992, με το οποίο ο Οργανισμός επέβαλε πλήρη απαγόρευση πτήσεων στον εναέριο χώρο της Βοσνίας, με μόνη εξαίρεση τις πτήσεις που προορίζονταν για την υποστήριξη της UNPROFOR⁷⁸. Παρότι το αιτιολογικό του Ψηφίσματος -η προστασία της ανθρωπιστικής βοήθειας και των αμάχων γενικότερα- είναι σημαντικό, στην πραγματικότητα μια τέτοια απόφαση αποτελεί έντονη παραβίαση της κυριαρχίας της Δημοκρατίας της Βοσνίας. Καθώς ο εναέριος χώρος θεωρείται τμήμα της επικράτειας μιας χώρας, η δια των όπλων επιβολή απαγόρευσης χρήσης του από άλλο μέρος αποτελεί οιονεί κατοχή του. Η απόφαση αυτή υπήρξε πραγματικά καινοτόμος για το μέλλον των ανθρωπιστικών επιχειρήσεων παγκοσμίως κι επαναχάραξε τα όρια της παρέμβασης του διεθνούς παράγοντα στο εσωτερικό των κρατών.

Συχνά αναφέρεται πως η τακτική αυτή είχε εγκαινιαστεί ήδη το 1991, όταν επεβλήθησαν οι Ζώνες Απαγόρευσης Πτήσεων στον βορρά και το νότο του Ιράκ. Παρά την ομοιότητα στις μεθόδους επιβολής και το σκοπό του μέτρου όμως, τις δύο περιπτώσεις διακρίνει το γεγονός πως στο Ιράκ το μέτρο ήταν κατ' ουσία παράνομο. Οι χώρες που το είχαν προωθήσει τότε (ΗΠΑ, Αγγλία και Γαλλία), ισχυρίστηκαν πως ενεργούσαν κατ' εφαρμογή του Ψηφίσματος 688 του

---

⁷⁷ UN/SC/Res. 752, 15-05-1992, αρ. 4 επ.

⁷⁸ UN/SC/Res. 781, 9-10-1992, αρ. 1

Συμβουλίου Ασφαλείας. Στο κείμενο του Ψηφίσματος εκφράζεται η απαίτηση να πάψει η καταπίεση των μειονοτήτων από την ιρακινή κυβέρνηση⁷⁹, δεν υπάρχει όμως καμία αναφορά έστω στο ενδεχόμενο να επιτραπεί η χρήση βίας από τα μέλη του Οργανισμού για την επιβολή του, προϋπόθεση απαραίτητη για την εφαρμογή του Κεφαλαίου 7 του Καταστατικού του ΟΗΕ⁸⁰.

Το 1992 έμελε να κλείσει διπλωματικά με την επαναφορά των ειρηνευτικών προσπαθειών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας σε συνεργασία με τα Ηνωμένα Έθνη. Επικεφαλής της διαπραγμάτευσης, τέθηκαν οι Σάιρους Βανς, ως ειδικός απεσταλμένος του ΟΗΕ, και Λόρδος Όουεν εκπροσωπώντας την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Οι προσπάθειες αυτές που εκκινήθηκαν με τη σύγκληση της «Διεθνούς Διάσκεψης για την πρώην Γιουγκοσλαβία» τον Αύγουστο, διήρκεσαν αρκετούς μήνες. Προς το τέλος του 1992, παρουσιάστηκε το «Σχέδιο Βανς-Όουεν», μια πρόταση δημιουργίας μιας Βοσνίας αποστρατικοποιημένης, χωρισμένης σε δέκα επαρχίες-καντόνια που θα απολάμβαναν ευρεία αυτονομία. Δυστυχώς, το σχέδιο αυτό προσέκρουσε τελικά στις αντιρρήσεις των Σέρβων της Βοσνίας αναφορικά με την έλλειψη εδαφικής συνέχειας μεταξύ των καντονιών όπου πλειοψηφούσαν, παρά τις πιέσεις του Βελιγραδίου να το αποδεχθούν. Ήδη από την πρώτη στιγμή όμως, το Σχέδιο είχε χαρακτηριστεί ως υπερβολικά ευνοϊκό για τους Σέρβους, ενώ πολλοί το χαρακτήρισαν ήδη παρωχημένο, καθώς οι ραγδαίες πολεμικές εξελίξεις των πρώτων μηνών του εμφυλίου, σε συνδυασμό με τις επιχειρούμενες από όλους εθνοκαθάρσεις, είχαν ριζικά αλλοιώσει τον εθνολογικό χάρτη της Βοσνίας⁸¹ που είχε αποτελέσει την βάση του σχεδιασμού του. Αντιμέτωπος με τις αντιδράσεις αυτές, ο Βανς οδηγήθηκε τελικά στην παραίτηση την 1^η Απριλίου 1993, για να αντικατασταθεί από τον Νορβηγό Υπ. Εξωτερικών Στόλτενμπεργκ.

---

⁷⁹ UN/SC/Res. 688, 5-4-1991

⁸⁰ UN/Charter Ch. VII, αρ. 42

⁸¹ Carl Dahlman, *Geographies of Genocide and Ethnic Cleansing: The Lessons of Bosnia-Herzegovina*, στο Colin Flint ed., *The Geography of War and Peace*, Oxford University Press, Νέα Υόρκη 2005, σ. 178-181

V) Οι εξελίξεις το 1993. Η δημιουργία των UNPA και του Διεθνούς Δικαστηρίου.

Ενώ οι οργανωμένες διεθνείς παρεμβάσεις είχαν προς στιγμήν αποτύχει, οι στρατιωτικές επιχειρήσεις μεταξύ των αντιμαχόμενων πλευρών εντεινόνταν. Εκμεταλλευόμενοι την υπεροπλία τους σε τεθωρακισμένα και βαρύ πυροβολικό, οι Σέρβοι σύντομα άρχισαν να προωθούνται και σε περιοχές όπου το σερβικό στοιχείο δεν ήταν πλειοψηφικό. Με την πάροδο ενός έτους από την έναρξη του πολέμου, οι Σέρβοι είχαν περικυκλώσει βασικά αστικά κέντρα στην ανατολική και κεντρική Βοσνία, δημιουργώντας μουσουλμανικούς θύλακες αντίστασης σε περιοχές όπου η ενδοχώρα είχε ήδη περάσει στα χέρια τους. Ένας από τους βασικότερους θύλακες, ήταν αυτός της Σρεμπρένιτσα στην ανατολική Βοσνία, πόλη με πυκνό μουσουλμανικό πληθυσμό. Την άνοιξη του 1993, η περικύκλωση της πόλης ήταν πλήρης και οι σερβικές δυνάμεις βομβάρδιζαν την πόλη με πυροβολικό, εξέλιξη που ώθησε στις 16 του μήνα το Συμβούλιο Ασφαλείας να εκδώσει το Ψήφισμα 819 με το οποίο η πόλη χαρακτηρίζονταν Προστατευόμενη Περιοχή των Ηνωμένων Εθνών⁸². Πέρα από τον ίδιο τον όρο, το μέτρο αποτελούσε και κατ' ουσία μια καινοτομία στην πρακτική του διεθνούς δικαίου και ουσιαστικά σκόπευε στον καθορισμό περιορισμένων ζωνών υπό τον άμεσο έλεγχο των Ηνωμένων Εθνών, όπου ο αποκλεισμός της χρήσης βαρέων όπλων από τους επιτιθέμενους Σέρβους σε συνδυασμό με την αστική τους φύση, θα καθιστούσε σχεδόν ανέφικτη την οριστική κατάληψη τους. Σύμφωνα με το σκεπτικό αυτό άλλωστε, το συνακόλουθο Ψήφισμα 820 του Συμβουλίου Ασφαλείας της 17^{ης} Απριλίου, επέβαλε πλήρες εμπάργκο στην πώληση βαρέων όπλων προς όλους τους αντιμαχόμενους⁸³, παρότι αποτελούσε κοινό μυστικό πως οι μόνοι που θα μπορούσαν να τα προμηθευτούν εκείνη την στιγμή θα ήταν οι Σερβοβόσνιοι. Παρότι δεν έπαψε το σύνολο των σερβικών επιθέσεων εναντίον της Σρεμπρένιτσα όπως απαιτούσε το Ψήφισμα 819, το μέτρο θεωρήθηκε ως η μόνη λύση για την προστασία του άμαχου πληθυσμού και, με το Ψήφισμα 824 της 6^{ης} Μαΐου 1993, επεκτάθηκε σε όλες τις άλλες μεγάλες πόλεις που ήλεγχαν οι

---

⁸² UN/SC/Res. 819, 16-4-1993, αρ. 1

⁸³ UN/SC/Res. 820, 17-4-1993, αρ. 20

μουσουλμάνοι και βρίσκονταν υπό σερβική πολιορκία, δηλαδή το Σεράγεβο, το Γκόραζντε, την Τούζλα, το Μπίχατς και τη Ζέπα.

Ο πρωτοφανής χαρακτήρας του μέτρου όμως, βρίσκονταν σε αντιστοιχία με την οξύτητα του προβλήματος που καλείτο να αντιμετωπίσει η διεθνής κοινότητα. Οι αναφορές για την διενέργεια εθνοκαθάρσεων σε περιοχές της Βοσνίας πολλαπλασιάζονταν, παρά τις προσπάθειες των Ηνωμένων Εθνών να περιορίσουν το φαινόμενο, που ως εκείνη την στιγμή αποκρυσταλλώνονταν κυρίως στην σαφή καταδίκη του φαινομένου στο σύνολο των πρότερων Ψηφισμάτων. Η κορωνίδα όλων αυτών των διπλωματικών κειμένων, υπήρξε αναμφίβολα το Ψήφισμα 827 του Συμβουλίου Ασφαλείας, της 25^{ης} Μαΐου 1993. Αντικείμενο του ήταν η καθιέρωση και οργάνωση ενός Διεθνούς Δικαστηρίου (International Tribunal for Former Yugoslavia)⁸⁴ με στόχο την δίωξη όλων των ενεργειών που συνιστούσαν εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας κατά τον πόλεμο της Βοσνίας. Η απόφαση έρχονταν σε συνέχεια του Ψηφίσματος 780 της 6^{ης} Οκτωβρίου 1992, αναβάθμιζε όμως την Επιτροπή Ειδικών για την Διερεύνηση Εγκλημάτων που προέβλεπε το παλαιότερο Ψήφισμα⁸⁵, σε πλήρες, μόνιμο Δικαστήριο με αρμοδιότητα επιβολής ποινών.

Η σημασία της απόφασης αυτής είναι δύσκολο να υπερεκτιμηθεί, παρότι την στιγμή εκείνη πολλοί από τους εμπλεκόμενους απέτυχαν να την διακρίνουν, ίσως επειδή ακόμα βρίσκονταν στο επίπεδο της απλής διατύπωσης πολιτικών προθέσεων. Στην πραγματικότητα, η προηγούμενη περίπτωση δικαστηρίου τέτοιας φύσης ήταν το Συμμαχικό Δικαστήριο (Allied Tribunal) που διεξήγε τις δύο Δίκες της Νυρεμβέργης το 1946, δηλαδή την Δίκη των Γιατρών και κυρίως την πλέον γνωστή Δίκη των Πρωταιτίων. Το σώμα αυτό όμως, είχε καθαρά προσωρινό χαρακτήρα και οι αρμοδιότητά του περιορίζονταν στην διερεύνηση των ενεργειών ενός πολύ συγκεκριμένου κύκλου ανθρώπων. Η εκδίκαση ποινικών υποθέσεων σε διεθνές επίπεδο δωσιδικίας, αποτελούσε πάντοτε μια *terra incognita* για την πρακτική του διεθνούς δικαίου. Έντονες αντιρρήσεις για την εφαρμογή της, εκφράζονταν από πολλά κράτη που

---

⁸⁴ UN/SC/Res. 827, 25-5-1993, αρ.2-7

⁸⁵ UN/SC/Res. 780, 6-10-1992, αρ.2

υποπεύονταν πως η επίλυση υποθέσεων που συχνά διέθεταν λεπτές πολιτικές αποχρώσεις σε διεθνές επίπεδο, θα παραβίαζε το δικαίωμα τους να επιλύουν τα ίδια τις εσωτερικές τους υποθέσεις. Χρειάστηκε το αιματοκύλισμα του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και ο σχηματισμός σκληρών συμμαχιών κρατών που είχαν κατορθώσει προσωρινά να αποσείσουν την αμοιβαία καχυποψία μπροστά στον κίνδυνο του πλήρους αφανισμού, προκειμένου τελικά να υπάρξει η απο κοινού, διεθνής αντιμετώπιση κάποιων μεμονωμένων, εξαιρετικά σημαντικών περιπτώσεων. Ακόμα και σε αυτήν την περίπτωση όμως, ο χρόνος της «παρέκκλισης» από την διεθνή πρακτική υπήρξε βραχύς και εξ' αρχής καθορισμένος, ενώ οι λιγότερο προβεβλημένοι κατηγορούμενοι παραδόθηκαν στις αρχές των επιμέρους κρατών προκειμένου να δικαστούν από τα εσωτερικά δικαστήρια, ανάλογα με την τοπική δωσιδικία.

Μέσα από αυτό το σύντομο ιστορικό πλαίσιο, καθίσταται σαφές το μέγεθος της καινοτομίας που σημειώθηκε με την ίδρυση ενός μόνιμου Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου με καθολική αρμοδιότητα. Ήταν σαφής η σοβαρότητα της πρόθεσης των Η.Ε., να ενσταλαχτεί στους εμπλεκόμενους η βεβαιότητα του κολασμού των πράξεων τους από την διεθνή κοινότητα, άσχετα από την ενδεχόμενη επικράτηση τους στον βοσνιακό εμφύλιο. Μέσω της νομολογίας του, το ICTY επρόκειτο να καταστεί πρόμαχος του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου και να θεμελιώσει νομικά την εφαρμογή των εθιμικών κανόνων των διεθνών συγκρούσεων, στις περιπτώσεις ενδοκρατικής ένοπλης σύγκρουσης⁸⁶.

VI) 1994 – Η σφαγή στην αγορά Μαρκάλε.

Στις 12:10 το μεσημέρι της 5^{ης} Φεβρουαρίου 1994, ένα βλήμα όλμου των 120mm έπληξε το κέντρο της αγοράς Μαρκάλε, στο κέντρο της πολιορκημένης πόλης του Σεράγεβο⁸⁷. Με δεδομένο τον στενό σερβικό κλοιό της πόλης, το συμβάν δεν ήταν πρωτοφανές, αυτήν την φορά όμως οι συνέπειες επρόκειτο να είναι σημαντικές για την εξέλιξη του πολέμου. Το βλήμα εξερράγη στο κέντρο του πλήθους, σκοτώνοντας 68 άτομα και τραυματίζοντας 144. Την

---

⁸⁶ Dietrich Schindler & Jiri Toman, *The Laws of Armed Conflict*, Martinus Publishers, Λέυντεν 2004, σ. 10-12

⁸⁷ Fish, Jim, *Sarajevo Massacre Remembered*, 5-2-2004, άρθρο στο www.bbc.co.uk

περισυλλογή των θυμάτων ανέλαβαν οι δυνάμεις της UNPROFOR, δηλαδή της Δύναμης Προστασίας των Ηνωμένων Εθνών και το περιστατικό καλύφθηκε εκτενώς από τα διεθνή μέσα ενημέρωσης που τις ακολουθούσαν κατά πόδας. Εξ' αρχής υπήρξε έντονη σύγχυση σχετικά με την προέλευση του πλήγματος, ειδικά καθώς τα θραύσματα προέρχονταν από τύπο πυρομαχικών που χρησιμοποιούνταν ευρέως και από τις δύο πλευρές. Παρόλο που ο βρετανός επικεφαλής της UNPROFOR, στρατηγός Michael Rose, ανέφερε πως το βλήμα είχε έρθει από τις βοσνιακές θέσεις, τα μέσα ενημέρωσης υιοθέτησαν αβασάνιστα την άποψη πως υπεύθυνοι ήταν οι Σέρβοι, άποψη που τελικά επικράτησε παρότι η σχετική έκθεση των Ηνωμένων Εθνών δεν κατέληγε σε κάποιο σχετικό συμπέρασμα⁸⁸. Χρειάστηκε η πάροδος δέκα ετών και πολυετείς έρευνες του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την Πρώην Γιουγκοσλαβία προκειμένου να υπάρξει τελική απόδοση ευθυνών, η οποία και δηλώθηκε με τρόπο παρεπόμενο στην κρίση που εξέδωσε για τον Σέρβο στρατηγό Στάνισλαβ Γκάλιτς, πολιορκητή του Σεράγεβο. Ο στρατηγός καταδικάστηκε σε ισόβια κάθειρξη για πέντε περιπτώσεις βομβαρδισμού αμάχων, μεταξύ αυτών και η περίπτωση της Μαρκάλε, όπου και αποδείχτηκε βαλλιστικά πως το βλήμα μπορούσε να έχει προέλθει μόνο από μια από πέντε θέσεις, όλες υπό σερβικό έλεγχο⁸⁹. Παρά την καταδίκη αυτή όμως, η σερβική υπαιτιότητα δεν έγινε ποτέ επίσημα αποδεκτή από τους ίδιους τους Σέρβους.

Οι ημέρες που ακολούθησαν το πλήγμα στην αγορά Μαρκάλε, υπήρξαν ιδιαίτερα τεταμένες διπλωματικά. Με την σερβική υπαιτιότητα να αποτελεί την πλέον διαδεδομένη άποψη παρά την έλλειψη αποδείξεων, η διεθνής κοινή γνώμη πίεζε για μια δυναμική αντίδραση από την πλευρά της διεθνούς κοινότητας που θα απέτρεπε οποιαδήποτε παρόμοια ενέργεια των Σέρβων στο μέλλον. Πράγματι, στις 9 Φεβρουαρίου, το Συμβούλιο της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας (NATO) εξέδωσε τελεσίγραφο προς την ηγεσία των Σερβοβοσνίων, με το οποίο απαιτούσε την απομάκρυνση όλων των βαρέων οπλικών συστημάτων τους από μια ακτίνα είκοσι μιλίων από το κέντρο της πόλης. Η σημασία της διακοίνωσης αυτής σε πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο ήταν

---

⁸⁸ Burg, Steven L. & Shoup, Paul S. , *The war in Bosnia-Herzegovina, Ethnic Conflict and International Intervention*, M.E. Sharpe, Νέα Υόρκη, 1999, σ. 166-167

⁸⁹ ICTY, *Judgment on Stanislav Galic*, 2-2004

μεγάλη, οπωσδήποτε δυσανάλογη της βαρύτητας του περιστατικού που είχε αποτελέσει την αφορμή της.

Κατά πρώτον, η ίδια η ύπαρξη της αποτελούσε παράβαση της πρακτικής που επέβαλε το Καταστατικό των Ηνωμένων Εθνών, καθώς προέρχονταν απευθείας από το ΝΑΤΟ, δίχως να έχει προηγηθεί ρητή προς αυτό εντολή από το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Στο Κεφάλαιο VII του Καταστατικού Χάρτη, πράγματι προβλέπεται πως οι διάφορες περιφερειακές συμμαχίες μπορούν να αναλάβουν την με τα όπλα εφαρμογή των αποφάσεων του Συμβουλίου Ασφαλείας, απαιτείται όμως συγκεκριμένη προς τούτο αίτηση αρωγής από τον Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού, η οποία και θα νομιμοποιεί την χρήση βίας. Παρά την επίκληση των Ψηφισμάτων του Σ.Α. περί Ζωνών Προστατευόμενων από τα Ηνωμένα Έθνη στο σώμα του τελεσιγράφου του ΝΑΤΟ, η έκδοσή του απευθείας από την Συμμαχία αποτελούσε παράκαμψη της αρμοδιότητας του Συμβουλίου Ασφαλείας, οι προϋποθέσεις νομιμοποίησης δεν καλύπτονταν και οι αεροπορικές επιδρομές με τις οποίες απειλούνταν οι Σέρβοι θα ήταν παράνομες. Η θολή νομική φύση του τελεσιγράφου δε, γινόταν αντιληπτή κι από τους ίδιους τους νατοϊκούς αξιωματούχους, γεγονός που οδήγησε στην μη πραγματοποίηση των επαπειλούμενων επιδρομών παρά την επανάληψη των βομβαρδισμών την 10^η Φεβρουαρίου⁹⁰.

Κατά δεύτερον, η επίσημη της απειλής χρήσης βίας από το ΝΑΤΟ, έφερε για πρώτη φορά αντιμέτωπη την Δύση με την Ρωσία μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Αν και είναι άγνωστο πια ήταν η πραγματική αποτρεπτική ισχύς της πρώην υπερδύναμης εκείνη τη στιγμή, θεωρείτο βέβαιο πως θα εμπόδιζε οποιαδήποτε απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας για ενδεχόμενη χρήση βίας εναντίον της Σερβίας, εφαρμόζοντας το δικαίωμα αρνησικυρίας που διέθετε ως μόνιμο μέλος του σώματος, βεβαιότητα που βρίσκονταν ουσιαστικά πίσω από την μονομερή ενέργεια αποστολής τελεσιγράφου από το ΝΑΤΟ. Την κατάσταση επιδειώνων ακραίες αναφορές του δυτικού τύπου περί δήθεν στόχευσης δυτικών πόλεων από το πυρηνικό οπλοστάσιο της Ρωσίας. Παρότι αναμφίβολα αναληθείς, οι διαδόσεις αυτές επρόκειτο να επαναληφθούν τόσο το 1995, όσο και το 1999 κατά την κρίση στο Κοσσυφοπέδιο και είναι

---

⁹⁰ The Tech: MIT Chronicle, *Sarajevo Shelling Resumes*, Vol.114, αρ. 5, σ. 2, 11-2-1994

ενδεικτικές της πρόσκαιρης επαναφοράς της συγκρουσιακής λογικής του Ψυχρού Πολέμου στις σχέσεις Ρωσίας και Δύσης⁹¹ που επρόκειτο να διατηρηθεί για το υπόλοιπο της δεκαετίας.

VII) Ο σχηματισμός της Κροατομουσουλμανικής Ομοσπονδίας. Ομάδα Επαφής.

Ήδη από τις αρχές του 1994, εκδηλώνονταν έντονες παρασκηνακές πιέσεις -κυρίως αμερικανικές- προκειμένου να πειστούν Κροάτες και Βόσνιοι μουσουλμάνοι να έρθουν σε συνεννόηση και ειρήνευση. Οι προσπάθειες αυτές δεν προέρχονταν από τα Ηνωμένα Έθνη, καθώς ο στόχος τους ήταν κυρίως πολιτικός, αλλά από ισχυρές δυτικές κυβερνήσεις που διέβλεπαν την αδυναμία αυτών των πλευρών να αντισταθούν μεμονωμένα στις σερβικές επιθέσεις επί μακρόν καθώς αυτές ήδη ήλεγχαν περί το 70% του εδάφους της Βοσνίας. Στις 18 Φεβρουαρίου και υπό την πίεση των πρόσφατων γεγονότων στο Σεράγεβο, οι προσπάθειες ευοδώθηκαν με την υπογραφή στην Ουάσιγκτον, συμφωνίας για την δημιουργία Κροατομουσουλμανικής ομοσπονδίας⁹². Το νέο κρατικό μόρφωμα, επρόκειτο να διαιρείται σε καντόνια, έκαστο υπό την διοίκηση της τοπικά πλειοψηφούσης εθνότητας, κροατών ή μουσουλμάνων. Το βασικότερο ήταν πως η νέα ομοσπονδία θα διέθετε ενιαίο στρατό και πολιτική άμυνας κι εξωτερικών ενώ δεν υπήρχε καμία αναφορά για τη συμμετοχή των Σέρβων στη διαχείριση της εξουσίας.

Οι διεθνείς αντιδράσεις στην εξέλιξη αυτή υπήρξαν κατ' αρχήν θετικές. Η διεθνής κοινότητα διέθετε πλέον έναν άξιο λόγου συνομιλητή πέρα από τους Σερβοβόσνιους, ενώ υπήρξαν κι αναφορές πως οι τελευταίοι ενδεχομένως να αποδέχονταν μια σταδιακή προσέγγιση με αυτήν την νέα ομοσπονδία, εφόσον διασφαλιζόνταν οι σχέσεις τους με την μητέρα-Σερβία⁹³. Ενθαρρυμένες από τις πρώτες ενδείξεις, οι δυτικές κυβερνήσεις ενέτειναν τις διπλωματικές τους προσπάθειες, αποφασίζοντας πλέον να παρακάμψουν τον μηχανισμό των Ηνωμένων Εθνών

---

⁹¹ Headley, Jim , *Sarajevo 1994: The first Russia-NATO crisis of the post cold war era*, Review of International Studies, 29 (2003), σ. 209-212

⁹² Ben Fowkes, *Ethnicity and Ethnic Conflict in the Post-Communist World*, Palgrave, Νέα Υόρκη 2002, σ. 108-109

⁹³ The Washington Daily Gazette, 15-3-1994, σ. 8

υπέρ μιας πιο παραδοσιακής προσέγγισης διακρατικής διπλωματίας. Στα ηνία της προσπάθειας αυτής ετέθησαν οι κυβερνήσεις Βρετανίας, Γαλλίας, Γερμανίας, ΗΠΑ και Ρωσίας, οι χώρες δηλαδή που είχαν βρεθεί και πίσω από την Κροατομουσουλμανικής προσέγγιση με την προσθήκη της Ρωσίας. Η «Ομάδα Επαφής», όπως ονομάστηκε, σχηματίστηκε τον Απρίλιο του 1994 και εκκίνησε άμεσα έντονες διαβουλεύσεις.

Αποτέλεσμα αυτών των διπλωματικών ζυμώσεων, υπήρξε ο χάρτης που παρουσιάστηκε από την Ομάδα Επαφής εν είδει προτάσεως ειρήνευσης τον Ιούλιο του ίδιου έτους. Σε αυτόν, προβλέπονταν η διαίρεση της Βοσνίας σε δύο τμήματα, από τα οποία το ένα θα περιλάμβανε το 51% της επιφάνειας της Βοσνίας και θα αποδίδονταν στην Κροατομουσουλμανική Ομοσπονδία, ενώ το υπόλοιπο 49% θα περιέρχονταν στους Σερβοβόσνιους. Το σχέδιο επέβαλε την επιστροφή σημαντικών εδαφών από τους Σέρβους της Βοσνίας, θα επέτρεπε όμως την ειρήνευση και την άμεση άρση των κυρώσεων που είχαν επιβληθεί ήδη από τον Μάιο του 1992 τόσο στους ίδιους όσο και στην εναπομείνασα Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία (Σερβία-Μαυροβούνιο), κυρώσεις που είχαν χαρακτηριστεί: «το πλέον ενδεδειγμένο πλαίσιο υποχρεωτικών κυρώσεων στην μέχρι τότε ιστορία των Ηνωμένων Εθνών»⁹⁴. Το ενδεχόμενο αυτό είχε στρέψει τον Μιλόσεβιτς αναφανδόν υπέρ της αποδοχής του, το σχέδιο όμως συνάντησε την κάθετη άρνηση της ηγεσίας των Σερβοβοσνίων. Αυτή οφείλονταν όχι τόσο στην ιδέα της επιστροφής εδαφών που προέβλεπε, όσο στην έντονη ασυνέχεια των εδαφών που τελικά τους αποδίδονταν, όσο και στη οριστική απόδοση της κομβικής πόλης του Μπρσκο που πολιορκούσαν στους μουσουλμάνους, εξέλιξη που θα χάριζε κυριολεκτικά στα δύο τις σερβοκρατούμενες περιοχές. Οι σχέσεις της σερβοβοσνιακής ηγεσίας με το Βελιγράδι επιδεινώθηκαν δραματικά μετά την άρνηση αυτή, δεύτερη περίπτωση ευθείας αντίθεσης μεταξύ της βούλησης των Σερβοβοσνίων και της κεντρικής σερβικής ηγεσίας, μετά την απόρριψη του Σχεδίου Βανς-Οουεν το 1992. Η ένταση της ενδοσερβικής διαφωνίας υπήρξε τέτοια, ώστε τον Οκτώβριο του 1994 ο Μιλόσεβιτς διέταξε την προσωρινή παύση του ανεφοδιασμού των Σερβοβοσνίων, παρότι το μέτρο αυτό ποτέ δεν εφαρμόστηκε απόλυτα.

---

⁹⁴ Laura Silber & Allan Little, *The Death of Yugoslavia*, Penguin 2^η έκδοση, Λονδίνο 1996, σελ. 276

VIII) 1995. Η κορύφωση της βίας.

α) Η πτώση της Κράινα.

Οι πρώτοι μήνες του 1995 υπήρξαν συγκριτικά ειρηνικοί για την περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας, καθώς την 31^η Δεκεμβρίου 1994 είχε κηρυχθεί τετράμηνη ανακωχή μεταξύ των αντιμαχομένων η οποία εν πολλοίς τηρείτο. Παρά την ανάπαυλα αυτή στο στρατιωτικό επίπεδο, η κατάσταση ήταν ιδιαίτερα τεταμένη στο διπλωματικό επίπεδο, με την Δύση να δέχεται σφοδρότατη κριτική για την φαινομενική της ανικανότητα να διασφαλίσει την ειρήνη. Όλες οι διπλωματικές απόπειρες των Ηνωμένων Εθνών και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας είχαν αποτύχει, ενώ και η UNPROFOR (Δύναμη Προστασίας των Ηνωμένων Εθνών), παρότι είχε συσταθεί ήδη πριν τρία χρόνια (από τις 21 Φεβρουαρίου 1992), δεν είχε ιδιαίτερα αποτελέσματα να επιδείξει καθώς η εντολή που είχαν λάβει είχε αποδειχτεί υπερβολικά περιορισμένη. Ειδικά το NATO δε, γινόταν διαρκώς αποδέκτης δικαιολογημένης αμφισβήτησης της αποτελεσματικότητας του, ενώ είχαν υπάρξει και φωνές που αμφισβητούσαν τον ίδιο τον λόγο συνέχισης της ύπαρξης του ως στρατιωτική και πολιτική συμμαχία στον μεταψυχροπολεμικό κόσμο⁹⁵.

Μια ακόμη διπλωματική αποτυχία της διεθνούς κοινότητας, υπήρξε η αφορμή για την επανάληψη των εχθροπραξιών σε ευρεία κλίμακα, κι αυτήν την φορά η σπίθα προήλθε από το έδαφος της Κροατίας. Πιο συγκεκριμένα, με την ανακήρυξη της κροατικής ανεξαρτησίας το 1991, οι περιοχές όπου πλειοψηφούσε το σερβικό στοιχείο εξεγέρθηκαν αμφισβητώντας την εξουσία του Ζάγκρεμπ. Η Σερβική Δημοκρατία της Κράινα όπως ονομάστηκαν τα εξεγερμένα εδάφη, κατείχε το 30% του συνολικού εδάφους της Κροατίας με πληθυσμό που έφτανε τις 470,000. Οι δύο πλευρές ήρθαν γρήγορα σε σύγκρουση, οι Σέρβοι όμως κατόρθωσαν να διατηρήσουν τα εδάφη που κατείχαν, με την υποστήριξη των δυνάμεων του πρώην ομοσπονδιακού Γιουγκοσλαβικού στρατού που ακόμη παρέμεναν στην Κροατία⁹⁶. Την 1^η

---

⁹⁵ Peter Duignan, *NATO: Its Past, Present and Future*, Hoover Institute Press, Στάνφορντ 2000, σ. 66

⁹⁶ Tom Gallagher, *The Balkans after the Cold War*, Routledge, Νέα Υόρκη 2003, σελ. 65-67

Ιανουαρίου 1992, οι δύο πλευρές κατέληξαν σε εκεχειρία στα πλαίσια του σχεδίου Βανς-Όουεν. Η εκεχειρία, η δέκατη πέμπτη που είχε υπογραφεί μεταξύ των δύο πλευρών, εφαρμόστηκε με την βοήθεια των πρώτων αγημάτων της UNPROFOR που κατέφτασαν στην πρώην Γιουγκοσλαβία οι οποίες ανέλαβαν τα σημεία επαφής των δύο πλευρών και το σύνολο της δαλματικής επαρχίας της Σερβικής Δημοκρατίας της Κράινα, όπου οι Σέρβοι διεκδικούσαν μάταια έξοδο προς την Δαλματική Θάλασσα. Εντωμεταξύ, οι δυτικές κυβερνήσεις προωθούσαν ένα σχέδιο που ονομάστηκε Z-4 και αποσκοπούσε στη συμφιλίωση των δύο εθνοτήτων, δίχως την de facto ή την de jure διάσπαση της Κροατίας.

Όλες οι απόπειρες ειρήνευσης απέτυχαν, αρχικά λόγω της απροθυμίας του Ζάγκρεμπ να κάνει οποιαδήποτε παραχώρηση και αργότερα λόγω της άρνησης των Σέρβων να δεχτούν περιορισμένη αυτονομία την στιγμή που το έδαφος τους είχε de facto ανεξαρτητοποιηθεί. Την 1^η Μαΐου 1995, ακριβώς την επομένη ημέρα από την λήξη της εκεχειρίας, οι κροατικές δυνάμεις εξαπέλυσαν την επιχείρηση Κεραυνός (Operation Flash) πεπεισμένες ότι οι Σέρβοι δεν ήταν πλέον σε θέση να αντισταθούν αποτελεσματικά⁹⁷. Πράγματι, παρότι οι αντίπαλες δυνάμεις ήταν σχεδόν ισοδύναμες (7,200 Κροάτες έναντι 8,000 Σέρβων), οι σερβικές γραμμές στην ανατολική Κροατία κατέρρευσαν άμεσα, καθώς τα χρόνια εκεχειρίας είχαν προκαλέσει την αποχώρηση του συνόλου των σερβικών βαρέων όπλων και η ποιότητα των σερβικών δυνάμεων είχε υποβαθμιστεί σημαντικά. Οι επιζώντες Σέρβοι παραστρατιωτικοί αποχώρησαν στο έδαφος της Βοσνίας, συνοδευόμενοι σχεδόν από το σύνολο του σερβικού πληθυσμού της περιοχής. Η καταστροφή του σερβικού κρατιδίου ολοκληρώθηκε τον Αύγουστο του ίδιου έτους, όταν οι κροατικές δυνάμεις, σαφώς υπέρτερες και αριθμητικά πια, ολοκλήρωσαν την κατάληψη του συνόλου του εδάφους της Κράινα, οδηγώντας το σύνολο του σερβικού πληθυσμού να καταφύγουν στην Σερβική Δημοκρατία της Βοσνίας. Από τις 470.000 Σέρβων, μόνον περίπου 4,000 παρέμειναν στο κροατικό έδαφος, κυρίως υπερήλικοι.

---

⁹⁷ Dr. Thomas, N. & Mikulan, K. , *The Yugoslav Wars (I)*, Osprey Publishing, Νέα Υόρκη, 2006, σ. 59 επ.

β) Αναζωπύρωση στην Βοσνία.

Η πτώση της Κράινα προκάλεσε αλυσιδωτές αντιδράσεις σε όλα τα μέτωπα του πολέμου. Οι ηγεσίες των Σέρβων της Βοσνίας και της Κράινα είχαν σχηματίσει κοινό Συμβούλιο Άμυνας ήδη από τον Φεβρουάριο και κατά συνέπεια η κατάρρευση στην Κράινα έγινε άμεσα αισθητή στη Βοσνία. Οι σερβικές δυνάμεις άρχισαν να γίνονται ιδιαίτερα επιθετικές, πολιορκώντας στενότερα τις πόλεις Μπρσκο και Μπίχατς που βρίσκονταν υπό μουσουλμανικό έλεγχο. Αρκετά συχνά, οι σερβικές ενέργειες γινόταν σε ευθεία αντίθεση σχετικών προειδοποιήσεων από τα Ηνωμένα Έθνη και αψηφώντας πλήρως την παρουσία της UNPROFOR στις διάφορες «Προστατευόμενες Περιοχές». Ειδικά καθώς οι αεροπορικές δυνάμεις του NATO είχαν αρχίσει να βομβαρδίζουν σερβικές θέσεις βαρέων όπλων γύρω από τις UNPA, οι Σέρβοι άρχισαν να συλλαμβάνουν εκατοντάδες κυανοκράνους - μέλη της UNPROFOR- ως ομήρους, καθώς ο ελαφρύς οπλισμός που τους επιτρεπόταν από την εντολή της Δύναμης Προστασίας δεν τους επέτρεπε να αμυνθούν αποτελεσματικά. Υπολογίζεται πως ως το τέλος του Μαΐου, ο αριθμός των κυανοκράνων σε αιχμαλωσία ανέρχονταν στους 350⁹⁸.

Η προφανής ανεπάρκεια της UNPROFOR είχε πολλαπλές συνέπειες. Στην Ουάσιγκτον, η κυβέρνηση του προέδρου Κλίντον δεχόταν σφοδρές εσωτερικές πιέσεις οι οποίες επικεντρώνονταν σε δύο εναλλακτικές. Η πρώτη πρότεινε την πλήρη αποχώρηση της UNPROFOR από την Βοσνία καθώς η αποτελεσματικότητά της αποδεικνυόταν περιορισμένη. Η δεύτερη κατεύθυνση της κριτικής, πρότεινε την σημαντική ενίσχυση της UNPROFOR, προκειμένου αυτή να μπορεί τουλάχιστον να υπερασπίζεται τις θέσεις της. Ευτυχώς για το μέλλον της Δύναμης Προστασίας, οι κυβερνήσεις Γαλλίας και Βρετανίας προσανατολιζόνταν στην ενίσχυση της θέσης της. Αλληπάλληλες επαφές μεταξύ του προέδρου Κλίντον, του νεοεκλεγέντος Γάλλου προέδρου Ζακ Σιράκ και του Βρετανού πρωθυπουργού Τζον Μέιτζορ, οδήγησαν στην οριστική διαμόρφωση ενός σχεδίου δημιουργίας μια Δύναμης Ταχείας Αντίδρασης (Rapid Reaction Force-RRF), με αποστολή την υποστήριξη και υπεράσπιση της

---

⁹⁸ Chollet, Derek, *The Road to Dayton: U.S. Diplomacy and the Bosnia Peace Process, May-December 1995*, Report to US State Department., σελ. 2.

UNPROFOR και την διασφάλιση της ελεύθερης κυκλοφορίας των δυνάμεων των Ηνωμένων Εθνών στο έδαφος της Βοσνίας. Το αρχικά αγγλογαλλικό σχέδιο, παρουσιάστηκε στις κυβερνήσεις που αποτελούσαν την Ομάδα Επαφής, οι οποίες και υποσχέθηκαν μέσα από κοινή δήλωση των υπουργών εξωτερικών τους, να το εξετάσουν διεξοδικά.

Από την άλλη, η οδός της απευθείας διακρατικής διπλωματίας φαινόταν να κλείνει. Καθ' όλη τη διάρκεια της άνοιξης του 1995, η αμερικανική κυβέρνηση είχε απευθείας διαπραγματεύσεις με τον Σέρβο πρόεδρο Μιλόσεβιτς μέσω του απεσταλμένου της υφυπουργού εξωτερικών Ρόμπερτ Φρέιζερ. Παρότι οι επαφές για την αποδοχή ενός σχεδίου-πακέτο επί της βάσης των προτάσεων της Ομάδας Επαφής είχαν διαρκέσει μήνες, η στάση του προέδρου Μιλόσεβιτς άρχισε να γίνεται πιο σκληρή όσο οι ενδείξεις της αδυναμίας της UNPROFOR πολλαπλασιαζόταν, με χαρακτηριστική την δήλωση του Γ.Γ. του ΟΗΕ την 31^η Μαΐου, πως η αποστολή της Δύναμης Προστασίας είχε πλέον καταστεί αδύνατη (mission impossible)⁹⁹. Υπό το πρίσμα των εξελίξεων αυτών, η αμερικανική κυβέρνηση αποφάσισε να αποσύρει στις 6 Ιουνίου τον Φρέιζερ από το Βελιγράδι, αφήνοντας τις διαπραγματεύσεις στα χέρια του Καρλ Μπιλντ, νέου ειδικού διαπραγματευτή της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στην περιοχή.

Στην αμερικανική πρωτεύουσα, οι ζυμώσεις στους κόλπους της αμερικανικής κυβέρνησης ήταν έντονες και εκφράζονταν μέσω της «Ομάδας Εξωτερικής Πολιτικής», του άτυπου σώματος διπλωματών που είχε συσταθεί γύρω από τον πρόεδρο Κλίντον για την αντιμετώπιση της διεθνούς συγκυρίας. Στα πλαίσια του σώματος αυτού, η Μαντλίν Όλμπραιτ, αμερικανίδα πρέσβειρα στα Ηνωμένα Έθνη, διατύπωσε την άποψη πως ο συνεχιζόμενος πόλεμος στη Βοσνία προκαλούσε συνολική καθίζηση του αμερικανικού γοήτρου παγκοσμίως¹⁰⁰. Μέσω γραπτών προτάσεων της προς τον πρόεδρο Κλίντον, η Όλμπραιτ πρότεινε μια ριζική αναθεώρηση της αμερικανικής στάσης στα Βαλκάνια προς το δυναμικότερο, προκειμένου να διασωθεί την ύστατη στιγμή το αμερικανικό κύρος. Γραπτές προτάσεις υπέβαλε στις 6 Ιουλίου κι ο αμερικανός Υπ. Εξ. Κρίστοφερ, αν και στρέφονταν προς μια ελαφρώς διαφορετική

---

⁹⁹ Δηλώσεις γ.γ. Ηνωμένων Εθνών, N.Y. Times, 1-6-1995

¹⁰⁰ Chollet, Derek, όπως στη σημ. 98, σ. 11-13

κατεύθυνση. Θεωρώντας πως οι διαπραγματεύσεις υπό τον Καρλ Μπιλντ ήταν καταδικασμένες να αποτύχουν λόγω της σερβικής στάσης, ο υπουργός έκρινε πως η Δύση θα στρέφονταν εκ νέου στις ΗΠΑ για διπλωματική μεσολάβηση. Εκείνη θα ήταν η κατάλληλη στιγμή να τεθούν στο προσκήνιο κάποιες καίριες κι ακλόνητες ως τότε θέσεις της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, δηλαδή η ανάγκη παραμονής και σημαντικής ενίσχυσης της UNPROFOR παρά τις φωνές που ζητούσαν την αποχώρηση της και η επιτακτική ανάγκη για όλο και μεγαλύτερες πιέσεις προς τους Σέρβους. Κοινή διαπίστωση όλων πάντως, αποτελούσε η ανάγκη άμεσης προώθησης λύσης προκειμένου να αποκατασταθούν πλήρως οι σχέσεις των ΗΠΑ με τους ευρωπαίους εταίρους της¹⁰¹. Την ίδια ημέρα που υπεβλήθησαν αυτές οι δεύτερες προτάσεις όμως, την 6^η Ιουλίου, στη Βοσνία υπήρξε μια εξέλιξη που επρόκειτο να αποτελέσει πραγματικό καταλύτη για τις εξελίξεις, πέρα και πάνω από οποιονδήποτε έως τότε σχεδιασμό, η πτώση της Σρεμπρένιτσα.

ΙΧ) Σρεμπρένιτσα.

α) Η πολιορκία και η κατάληψη της πόλης.

Η επαρχία της Σρεμπρένιτσα υπήρξε μια σχετικά απρόσωπη επαρχία της Ομόσπονδης Βοσνίας. Γνωστή μόνον για κάποια αλατωρυχεία κι ένα μικρό ορεινό θέρετρο, η επαρχία ήταν μια νησίδα μουσουλμανικού πληθυσμού περιστοιχισμένη από πλειοψηφικά σερβικές επαρχίες στα δυτικά και τα νότια, ενώ στα ανατολικά συνόρευε με την ίδια την Δημοκρατία της Σερβίας. Στην απογραφή του 1991, οι μουσουλμάνοι αποτελούσαν άνω του 70% του πληθυσμού της επαρχίας, ενώ στην ίδια την πόλη το ποσοστό ήταν στο 63%. Τα ποσοστά αυτά είναι κάπως παραπλανητικά καθώς ο προπολεμικός πληθυσμός της επαρχίας δεν υπερέβαινε τις 37,000 ενώ της ίδιας της πόλης τις 6,000, οπότε οι δυνάμεις που θα μπορούσαν να επιστρατευτούν εκεί ήταν σχετικά μικρές. Με την αναγνώριση της βοσνιακής ανεξαρτησίας από την Δύση, σερβικές δυνάμεις κατέλαβαν την πόλη τον Μάιο του 1992. Σύντομα όμως, κυβερνητικές μουσουλμανικές δυνάμεις ανακατέλαβαν την πόλη και την χρησιμοποίησαν ως εφευκτήριο εναντίον των γύρω επαρχιών. Μέσα στο κλίμα των πρώτων μηνών του πολέμου, τα

---

¹⁰¹ Sabrina Ramet, *Balkan Babel*, Westview Press, 4^η έκδοση, Λονδίνο 2002, σ. 277

μουσουλμανικά εδάφη στην περιοχή έφτασαν τα 900 τετραγωνικά χιλιόμετρα, ενσωματώνοντας τα γύρω μουσουλμανικά χωριά κι ενώνοντας την πόλη με αυτήν της Ζέπα στον νότο, την μόνη άλλη σημαντική πόλη όπου οι μουσουλμάνοι είχαν σοβαρό πληθυσμιακό έρσιμα στην ανατολική Βοσνία. Όμως η πόλη παρέμεινε πάντα θύλακας, δίχως ποτέ να ενωθεί με τα κύρια μουσουλμανικά εδάφη στα δυτικά.

Σύντομα, οι Σέρβοι άρχισαν να περιορίζουν δραστικά τον θύλακα, αποκόπτοντας την Σρεμπρένιτσα από τη Ζέπα, επανακαταλαμβάνοντας τα μουσουλμανικά χωριά που την περιέβαλαν και οδηγώντας τους κατοίκους τους στην ίδια την Σρεμπρένιτσα ως πρόσφυγες, γεγονός που ανέβασε τον πληθυσμό της στις 60,000 κατοίκους περίπου. Ως το 1993, η πόλη βρισκόταν πλέον υπό στενή πολιορκία, όταν ο Γάλλος διοικητής της UNPROFOR επισκέφτηκε την πόλη προκειμένου να καθησυχάσει τους πανικόβλητους αμάχους. Μέσα στους επόμενους δύο μήνες, η Υψηλή Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, κατόρθωσε να οδηγήσει αρκετές χιλιάδες αμάχους στην ασφάλεια των κεντρικών εδαφών που κατείχαν οι μουσουλμάνοι, παρά τις διαφωνίες της κυβέρνησης του Σεράγεβο, που φοβόταν πως έτσι θα αλλοιωνόταν η πληθυσμιακή βάση της περιοχής. Στις 13 Απριλίου, οι Σέρβοι επέδωσαν τηλεσίγραφο με το οποίο απαιτούσαν την παράδοση της πόλης σε διάστημα τριών ημερών, άλλως θα επιτίθεντο στην πόλη. Την ημέρα που έληγε το τηλεσίγραφο, το Συμβούλιο Ασφαλείας εξέδωσε το Ψήφισμα 819 κηρύσσοντας την πόλη UNPA και κυανόκρανοι άρχισαν να καταφθάνουν δύο ημέρες μετά.

Η πόλη παρέμεινε υπό πολιορκία για τα επόμενα δύο έτη, με τις συνθήκες διαρκώς επιδεινούμενες. Αμφότερες οι πλευρές παραβίαζαν τον ουδέτερο χαρακτήρα της πόλης που επέβαλε ο χαρακτηρισμός της ως Προστατευμένη Περιοχή, οι Σέρβοι αφενός επιτιθέμενοι, οι μουσουλμάνοι αφετέρου χρησιμοποιώντας την ως ορμητήριο αλλά και εκτελώντας πτήσεις ελικοπτέρων. Με τον ερχομό της άνοιξης του 1995, ήταν πλέον σαφές πως η πόλη δεν θα μπορούσε να κρατηθεί για πολύ. Ήδη από το 1993, το μόνο που απέτρεπε την κατάληψη της ήταν οι κυανόκρανοι, καθώς οι μουσουλμανικές δυνάμεις δεν ήταν παρά τα απομεινάρια της 28^{ης} ορεινής μεραρχίας και κάποιοι παραστρατιωτικοί χωρίς βαρύ οπλισμό. Καθώς οι Σέρβοι περιέσφιγγαν κι άλλο τον κλοιό όμως, ακόμα και οι δυνάμεις του ΟΗΕ βρέθηκαν μπροστά στο φάσμα της έλλειψης εφοδίων και σύντομα εκτελούσαν τις περιπολίες τους πεζοί ελλείψει

καυσίμων, ενώ κι ο αριθμός τους είχε μειωθεί από τους εξακόσιους στους τετρακόσιους, καθώς οι αδειούχοι εμποδίζονταν να επιστρέψουν από τους Σέρβους. Από τις τελευταίες ημέρες του Απρίλη, οι κυανόκρανοι είχαν παρατηρήσει έντονη συγκέντρωση σερβικών δυνάμεων γύρω από δύο φυλάκια τους, τα «Ρόμεο» και «Κεμπέκ», άλλη μια ένδειξη ότι ο χρόνος κυλούσε αντίστροφα για την πόλη.

Στις 6 Ιουλίου άρχισε η τελική σερβική επίθεση εναντίον της πόλης, τη στιγμή που ακόμα και ο από τριετία μουσουλμάνος στρατιωτικός διοικητής της πόλης την είχε εγκαταλείψει με ελικόπτερο, κατόπιν εντολής του Σεράγεβο. Σχεδόν αμέσως, τα έξι φυλάκια του ΟΗΕ στον νότο του θύλακα υπερκεράστηκαν από τις σερβικές δυνάμεις, ενώ όσοι από τους κυανόκρανους δεν αναγκάστηκαν να παραδοθούν στους Σέρβους αποσύρθηκαν προς το κέντρο της πόλης επισύροντας σε μεμονωμένες περιπτώσεις την μήνη των ελάχιστων μουσουλμάνων που αντιστέκονταν. Χαρακτηριστικά στις 8 του μήνα, ολλανδικό ελαφρύ τεθωρακισμένο δέχτηκε χειροβομβίδα από μουσουλμάνους που προσπαθούσαν να το αναγκάσουν να παραμείνει. Σύντομα, είχε καταστεί προφανές πως η μουσουλμανική αντίσταση ήταν αμελητέα και ο Κάρατζιτς αποφάσισε να διατάξει την ολοκληρωτική κατάληψη της πόλης. Ως την 10^η του μήνα, κάθε οργανωμένη μουσουλμανική αντίσταση είχε πάψει και οι πολίτες ανέμεναν με αγωνία την έλευση των Σέρβων. Οι κυανόκρανοι προσπάθησαν να καθυστερήσουν την σερβική προέλαση με προειδοποιητικές βολές ενώ ζήτησαν και την συνδρομή αεροπορίας που όμως κατέστη σε μεγάλο βαθμό αδύνατη λόγω καιρού. Όταν ο Σέρβος στρατηγός Μλάντιτς εισήλθε στην πόλη το απόγευμα της 11^{ης} Ιουλίου περπατώντας, στους δρόμους δεν υπήρχε κανείς¹⁰².

Στην πραγματικότητα, ένα πλήθος αμάχων γύρω στις 25,000, είχε συγκεντρωθεί γύρω από το συγκρότημα του ΟΗΕ στο Ποτοκάρι, μια βιομηχανική περιοχή στα περίχωρα της πόλης. Παρότι στο πλήθος αναφέρεται πως υπήρχαν και κάποιοι άνδρες, η συντριπτική πλειοψηφία ήταν γυναικόπαιδα, που παρέμεναν στην ύπαιθρο ή στα παρακείμενα εργοστάσια ελπίζοντας πως οι Ολλανδοί κυανόκρανοι θα τους παρείχαν προστασία. Όμως ήδη από το πρώτο βράδυ της σερβικής κατάληψης της πόλης, είχαν αρχίσει να σημειώνονται μεμονωμένα περιστατικά

---

¹⁰² Honig, Jan Willem & Both, Norbert, *Srebrenica: Record of a war crime*, Penguin, Λονδίνο 1997, σ. 141-159

δολοφονιών, καθώς Σέρβοι παραστρατιωτικοί είχαν διεισδύσει στο πλήθος και απομάκρυναν μεμονωμένους άνδρες τους οποίους και δολοφονούσαν παρά την παρουσία των κυανοκράνων. Όταν την επόμενη ημέρα τα γυναικόπαιδα άρχισαν να επιβιβάζονται σε λεωφορεία προκειμένου να μεταφερθούν οδικώς στα εδάφη της κυβέρνησης του Σεράγεβο, οι Σέρβοι άρχισαν να συλλαμβάνουν όλους τους μουσουλμάνους άνδρες στρατιωτικής ηλικίας καθώς και κάποιους γηραιότερους ή νεότερους και τους συγκέντρωναν σε ένα εργοστάσιο που έμεινε γνωστό ως «Λευκό Σπίτι». Αυτό υπήρξε ακόμα ένα σημείο κριτικής για την Dutchbat (όπως ονομάζονταν η ολλανδική αποστολή στην περιοχή), καθώς φαίνεται πως οι ενέργειες αυτές των Σέρβων δεν έγιναν αντιληπτές παρά μόνο όταν επισημάνθηκε η πλήρης έλλειψη ανδρών από τους κυανοκράνους που υποδέχονταν τους πρόσφυγες στο Κλαντάντζ, στα μουσουλμανικά εδάφη¹⁰³. Σε κάθε περίπτωση από την επομένη, 13^η Ιουλίου, ήταν πλέον προφανές πως αρκετοί από τους κρατούμενους στο «Λευκό Σπίτι» εκτελούνταν από τις σερβικές δυνάμεις. Αρκετοί κυανοκράνοι υπήρξαν μάρτυρες περιστατικών όπου μουσουλμάνοι άνδρες οδηγούνταν πίσω από το εργοστάσιο και δεν επέστρεφαν ποτέ, εμποδίστηκαν όμως να παρέμβουν από τις σερβικές δυνάμεις.

Δυστυχώς, τα γεγονότα αυτά επρόκειτο να αποδειχτεί πως δεν ήταν το αποκορύφωμα της φρίκης στη Σρεμπρένιτσα. Το βράδυ της 11^{ης} Ιουλίου, τα νέα της εισόδου των Σέρβων διαδόθηκαν σε όλη την πόλη. Οι δημοτικές αρχές και οι επιζώντες αξιωματικοί της 28^{ης} μεραρχίας, αποφάσισαν αυτοβούλως να προσπαθήσουν να διαφύγουν του σερβικού κλοιού με κατεύθυνση την Τούζλα. Οι επιζώντες στρατιώτες, περίπου 6,000, συνοδευόμενοι από 7,000 πολίτες, σχημάτισαν μια φάλαγγα που προσπάθησε να διαφύγει προς τα βορειοδυτικά, ενώ μικρότερες φάλαγγες προσπάθησαν είτε να κατευθυνθούν προς την Ζέπα στα νότια, είτε να διασχίσουν τα βουνά προς την Σερβία, ελπίζοντας πως η αιχμαλωσία από τον επίσημο Γιουγκοσλαβικό στρατό θα ήταν ασφαλέστερη από το να καταλήξουν στα χέρια των Σερβοβοσνίων. Αν και ελάχιστα είναι γνωστά για την τύχη των μικρότερων ομάδων, η μοίρα της

---

¹⁰³ Samantha Power, *Bosnian Serbs seize safe area: Fall of Srebrenica Enclave Challenges UN*, Washington Post, 12-7-1995

κυρίως φάλαγγας επρόκειτο να αποτελέσει το πλέον αποτρόπαιο έγκλημα πολέμου στην μεταπολεμική ιστορία της Ευρώπης.

Ο αριθμός των φυγάδων σε συνδυασμό με την απόσταση που έπρεπε να διανύσουν (περί τα 55 χιλιόμετρα), την έλλειψη επικοινωνιών και το δύσβατο του εδάφους, οδήγησαν στην δημιουργία μιας ασθενούς φάλαγγας δώδεκα χιλιομέτρων που δεν ήταν δυνατόν να διαφύγει της προσοχής των Σέρβων. Από την πρώτη νύχτα, η φάλαγγα διασπάστηκε, καθιστάμενη ακόμα πιο ευάλωτη στην σερβική καταδίωξη που θεωρούνταν βέβαιη. Πράγματι, ήδη την επομένη, ο στρατηγός Μίλαν Γκβέρο έδωσε εντολή να καταδιωχθεί και να καταστραφεί η φάλαγγα, επειδή αυτή αποτελείτο από «σκληραγωγημένους εγκληματίες»¹⁰⁴. Τις επόμενες ημέρες, μια σειρά από ενέδρες αποδεκάτισε τους φυγάδες, ειδικά το μεσαίο και το τελευταίο τμήμα της φάλαγγας που αποτελούντο κατά πλειοψηφία από αμάχους. Χιλιάδες μουσουλμάνοι άνδρες συνελήφθησαν από τις σερβικές δυνάμεις και εκτελέστηκαν είτε επιτόπου, είτε μετά από σύντομη κράτηση στα διάφορα σημεία συγκέντρωσης όπως η περιβόητη αποθήκη στο χωριό Κραβίτσα. Όλα αυτά συνέβησαν παρότι ήταν άοπλοι και είχαν παραδοθεί κατόπιν υποσχέσεων για παράδοση στις δυνάμεις του ΟΗΕ, υποσχέσεις που ενισχύονταν με την παραπλανητική χρήση οχημάτων και στολών που είχαν παρθεί ως λάφυρα από την Dutchbat¹⁰⁵. Μόνον το πρώτο τμήμα κατόρθωσε να φτάσει στην Τούζλα στις 16 Ιουλίου, αν και με βαρύτατες απώλειες. Από την 28^η Μεραρχία, μόνον 3,175 διεσώθησαν, ενώ πάνω από δύο χιλιάδες σίγουρα έχασαν τη ζωή τους σύμφωνα με την σχετική καταμέτρηση της ARBiH (οι ένοπλες δυνάμεις της Δημοκρατίας της Βοσνίας, που ανέβαζε τον συνολικό αριθμό των θυμάτων από τα γεγονότα που διήρκεσαν από τις 13 έως τις 20 Ιουλίου, στα 9,722¹⁰⁶.

---

¹⁰⁴ ICTY, *Minutes of the 11-7-2007 Proceedings Concerning Order 3/4-1629, 13-7-1995*, σ. 4470-4471

¹⁰⁵ The Republika Srpska Srebrenica Report, *The Events In and Around Srebrenica between 10th and 19th July 1995*, Μπάνια Λούκα Ιούνιος 2004, σ. 15

¹⁰⁶ ICTY, *Witness Questioning Records Concerning the Case of Serb Officer Krstic (IT-98-33)*, Χάγη 6-4-2001, σ. 9532

Αν και ο τελευταίος αριθμός ελέγχεται ως υπερβολικός, τα θύματα υπήρξαν χιλιάδες¹⁰⁷, με ελάχιστο δυνατό τον αριθμό 7,200, τα θύματα δηλαδή που αναγνωρίζει και η σχετική σερβική έρευνα του 2004. Το μέγεθος της θηριωδίας είχε διαφανεί ήδη από τις πρώτες ημέρες, όταν αμερικανικά αεροπλάνα είχαν εντοπίσει μεγάλες μετακινήσεις χωμάτων σε όλη την περιοχή γύρω από την Σρεμπρένιτσα, ενδεικτικές της ύπαρξης μαζικών τάφων. Όταν τελικά η ειρήνη επέτρεψε να ερευνηθούν οι τάφοι το 1998, αποδείχτηκε πως η πλειοψηφία των θυμάτων δεν έφεραν στολές ή οπλισμό, ενώ οι ηλικίες κυμαίνονταν από τα οκτώ ως τα ογδόντα πέντε έτη.

β) Ο νομικός χαρακτήρας των συμβάντων στην Σρεμπρένιτσα.

Αναφορικά με τον χαρακτηρισμό των εκτελέσεων στην Σρεμπρένιτσα, πρέπει να υπογραμμιστεί πως υπήρξαν η πρώτη και μόνη περίπτωση όπου διαπιστώθηκε γενοκτονία επί ευρωπαϊκού εδάφους μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, μια λυπηρή πρωτιά που επιβεβαιώθηκε από τα αρμόδια δικαστικά σώματα μετά από μια δεκαετία κι έπειτα από την αρχική άρνηση και τελική αναγνώριση και συγγνώμη των Σέρβων. Τον Ιούλιο του 2004, το «Διεθνές Δικαστήριο για τα Εγκλήματα στην Πρώην Γιουγκοσλαβία», στην σε δεύτερο βαθμό απόφαση του επί της υπόθεσης Κρστιτς, ανέφερε ότι:

«Επιδιώκοντας την εξόντωση τμήματος του μουσουλμανικού βοσνιακού πληθυσμού, οι Σέρβοι διέπραξαν γενοκτονία. Στόχευσαν προς εξόντωση 40,000 Μουσουλμάνους που κατοικούσαν στη Σρεμπρένιτσα, εμβληματικό τμήμα του συνόλου των Βοσνίων Μουσουλμάνων. Απενδύοντας όλους τους άρρενες Μουσουλμάνους αιχμαλώτους, πολίτες και στρατιωτικούς, νέους και γέρους, από όλα τα προσωπικά τους αντικείμενα και τα στοιχεία ταυτότητας, και σκοτώνοντας τους μεθοδικά και με πρόθεση, μόνον βάσει της πολιτιστικής τους ταυτότητας»¹⁰⁸.

Η απόφαση αυτή είναι πραγματικά εμβληματική για το διεθνές δίκαιο, καθώς με την αναλυτική αποσαφήνιση των σημείων όπου οι σερβικές ενέργειες πληρούν τις προϋποθέσεις του

---

¹⁰⁷ Richard Holbrooke, *Σταματήστε τον πόλεμο*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998, σ. 16

¹⁰⁸ ICTY Chamber of Appeals, *Prosecutor vs. Radislav Krsic Ruling*, Χάγη 19-4-2004, σ. 12 παρ. 37

άρθρου 2 της Διεθνούς Σύμβασης για την Πρόληψη του Εγκλήματος της Γενοκτονίας, δηλαδή: i) το ποσοστό των θυμάτων επί του συνόλου ενός λαού/γένους, ii) την πολιτιστική σημασία του τμήματος iii) την προς τούτο πρόθεση των δραστών ως στοιχεία απαραίτητα για την διαπίστωση του εγκλήματος, δημιούργησε δικανικό πρότυπο¹⁰⁹. Η απόφαση του ICTY επιβεβαιώθηκε στη συνέχεια κι από το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης το 2007, που επίσης χαρακτήρισε τα γεγονότα ως γενοκτονία επί της ίδιας βάσης, δηλώνοντας: «Το Δικαστήριο καταλήγει πως οι ενέργειες που έλαβαν χώρα κι εμπίπτουν στο Άρθρο 2 περ. α' και β', διεπράχθησαν με σαφή σκοπό την μερική καταστροφή της εθνοτικής ομάδας των Μουσουλμάνων της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης ως τέτοιας, και κατά συνέπεια αποτελούν πράξεις γενοκτονίας που διεπράχθησαν μέσα και γύρω από την Σρεμπρένιτσα από τις 13 Ιουλίου και μετά»¹¹⁰. Οι δύο αυτές αποφάσεις, αποτέλεσαν κόλαφο για τους κατά καιρούς σερβικούς ισχυρισμούς περί του αντιθέτου, επιβάλλοντας ρητά στην Σερβία την άμεση έκδοση των υπαιτίων, ενέργεια που ίσως να μην αποφάσιζε αυτοβούλως για λόγους εσωτερικού πολιτικού κόστους.

γ) Η διεθνής κατακραυγή και η θέση των Ηνωμένων Εθνών.

Η πτώση της Σρεμπρένιτσα, προκάλεσε την διεθνή κατακραυγή όχι μόνον για την γενοκτονία την ίδια -καθώς το μέγεθος αυτής δεν κατέστη αμέσως γνωστό- αλλά και για την παθητική στάση των κυανοκράνων επί του εδάφους. Στις 25 Ιουλίου κατελήφθη από τους Σερβοβόσνιους κι ο θύλακας της Ζέπα, παρά την εκεί παρουσία Ουκρανών κυανοκράνων και την ρητή περί του αντιθέτου προειδοποίηση του προέδρου του Συμβουλίου Ασφαλείας στις 20 Ιουλίου¹¹¹, κι έτσι μέσα σε λίγες ημέρες, οι δυνάμεις της UNPROFOR είχαν απολέσει δύο UNPA δίχως να προβάλουν καμία ουσιαστική αντίσταση.

---

¹⁰⁹ Περιγράφονται αναλυτικά στο: Ciara Damgaard, *Individual Criminal Responsibility for Core International Crimes*, Springer Verlag, Χαϊδελβέργη 2008, σ. 62-63

¹¹⁰ ICJ/CJI, Case 91: *The Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia Herzegovina vs. Serbia-Montenegro)*, Χάγη 26-2-2007, σ. 108 παρ. 297

¹¹¹ UN/SC/PRST/1995/33, 20-7-1995, αρ. 1

Ειδικά στην περίπτωση της Σρεμπρένιτσα, η συμπεριφορά των Ολλανδών κυανοκράνων φαινόταν ιδιαίτερα επιλήψιμη, καθώς είχαν επιτρέψει την διείσδυση Σέρβων παραστρατιωτικών ακόμα και στο ίδιο το συγκρότημα τους στο Ποτοκάρι, ενώ στις 13 Ιουλίου είχαν εκδιώξει από την σχετική προστασία που αυτό παρείχε, τους μόλις 5.000 πρόσφυγες (από σύνολο 25,000) που αρχικά είχαν δεχθεί εκεί. Παράλληλα παρέμειναν απαθείς θεατές σε περιστατικά που καταδείκνυαν σαφώς τις σερβικές προθέσεις, όπως ήταν κάποιες μεμονωμένες εκτελέσεις στα περίχωρα του συγκροτήματος τους, αλλά και ο διαχωρισμός συνολικά των ανδρών. Έχουν καταγραφεί διάφορες απόψεις για την συμπεριφορά αυτή, από την πλέον λογική που θέλει τον ανθρώπινο φόβο τους σε συνδυασμό με την έλλειψη βαρέως οπλισμού και την σερβική υπεροπλία να τους οδηγεί σε αδράνεια έως την πιο ακραία κι αστήρικτη, που απέδιδε την φαινομενική τους ανικανότητα στην παρουσία ομοφυλοφίλων στο ολλανδικό στράτευμα, άποψη μάλιστα που εκφράστηκε από τον τότε διοικητή του NATO, απόστρατο στρατηγό Τζων Σήχαν¹¹².

Η ηγεσία των Ηνωμένων Εθνών πάντως, μάλλον έκλινε προς την πρώτη άποψη, κατανοώντας πως οι 150 ελαφρά οπλισμένοι Ολλανδοί κυανόκρανοι που είχαν απομείνει πλέον, ήταν αδύνατον να αντισταθούν αποτελεσματικά στους περίπου 2,000 Σέρβους που είχαν περικυκλώσει το Ποτοκάρι, ειδικά ελλείψει βαρέως οπλισμού κι αεροπορικής υποστήριξης. Την άποψη αυτή εξέφρασε κι ο ίδιος ο Γ.Γ. του Οργανισμού Μπούτρος Γκάλι στην σχετική του Έκθεση προς την Γενική Συνέλευση¹¹³, παρότι τους ψέγει και ο ίδιος έντονα για την απαθή στάση τους μετά την πτώση του θύλακα.

---

¹¹² Michael Bowman, *US General Blames gay Dutch soldiers for Srebrenica massacre*, Voice of America Report, Ουάσιγκτον 18-3-2010.

¹¹³ UN/GA/Report of the Secretary General pursuant to GA Resolution 53/35, Νέα Υόρκη 15-11-1995, σ. 102-103, παρ. 407-411

ΙΧ) Οι κινήσεις της αμερικανικής διπλωματίας. Συνδιάσκεψη του Λονδίνου.

α) Η Συνδιάσκεψη του Λονδίνου.

Οι εξελίξεις στην ανατολική Βοσνία αποτέλεσαν την κορύφωση της στρατιωτικής ισχύος κατά την διάρκεια του εμφυλίου, έθεσαν όμως σε κίνηση εκ νέου τα γρανάζια της αμερικανικής διπλωματίας, αποτελώντας την αφορμή που απαιτείτο για την λήψη δραστικότερων μέτρων. Από την πρώτη στιγμή, στην Ουάσιγκτον επικράτησε η άποψη που ήθελε την άσκηση στρατιωτικής βίας προκειμένου να ανατραπεί η ισορροπία δυνάμεων στη Βοσνία. Στο σχέδιο που υπέβαλε στον πρόεδρο Κλίντον το Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας, προβλέπονταν αφενός η αποστολή στρατιωτικών συμβούλων για την εκπαίδευση του βοσνιακού στρατού κι αφετέρου η πραγματοποίηση νατοϊκών αεροπορικών προσβολών, προκειμένου να επιτραπεί στον στρατό του προέδρου Ιζετμπέκοβιτς να ανακαταλάβει εδάφη που θα συνέπιπταν περίπου με αυτά που προέβλεπε το σχέδιο της Ομάδας Επαφής. Κατόπιν οι συμμαχικές δυνάμεις θα αποσύρονταν εκ νέου, αφήνοντας τις μουσουλμανικές δυνάμεις να πολεμούν με ίδιες δυνάμεις¹¹⁴. Παράλληλα προέβλεπε πως οι κυρώσεις σε βάρος του Βελιγραδίου θα αίρονταν τη στιγμή που θα αναγνώριζε την ανεξαρτησία της Βοσνίας ως κυρίαρχο κράτος. Η πρόταση ήταν άκρως ριζοσπαστική, καθώς προέβλεπε έναν βαθμό εμπλοκής του ΟΗΕ που δεν είχε υπάρξει από την εποχή της Κορέας. Αν πάλι η αμερικανική κυβέρνηση απέστελλε συμβούλους χωρίς την κάλυψη των Ηνωμένων Εθνών, η εμπλοκή της θα ήταν μονομερής και νομικά ακάλυπτη, με αλγινό ιστορικό προηγούμενο την πρώτη περίοδο του πολέμου του Βιετνάμ, πριν την κλιμάκωση του.

Εν τω μεταξύ, ο Βρετανός πρωθυπουργός Τζων Μέιτσορ κάλεσε στο Λονδίνο τους ηγέτες των χωρών της Ομάδας Επαφής, του ΝΑΤΟ και των χωρών του ΟΗΕ που είχαν αποστείλει κυανόκρανους, με σκοπό να αποφασιστούν οι επόμενες κινήσεις της διεθνούς κοινότητας υπό το πρίσμα των τελευταίων στρατιωτικών εξελίξεων. Η συνδιάσκεψη πραγματοποιήθηκε στις 21 Ιουλίου και, παρότι δεν κατέληξε σε κοινή υπογραμμένη δήλωση των ηγετών όπως είναι η συνήθης πρακτική, παρήγαγε κάποιες καθοριστικές αποφάσεις/θέσεις που αναγνώστηκαν δημόσια από τον ίδιο τον Μέιτσορ. Συγκεκριμένα οι αποφάσεις αυτές ήταν:

---

¹¹⁴ Chollet, όπως στη σημ. 98, σ. 10-16

- i) Ομόφωνη επιβεβαίωση της βούλησης να παραμείνει η UNPROFOR στο έδαφος της Βοσνίας
- ii) Δέσμευση των μελών να υπερασπιστούν τον θύλακα του Γκόραζντε με νατοϊκές αεροπορικές δυνάμεις
- iii) Ανάπτυξη της πολυεθνικής Rapid Reaction Force γύρω από το Σεράγεβο
- iv) Ενίσχυση της αποστολής ανθρωπιστικής βοήθειας
- v) Επιβεβαίωση της βούλησης να εξευρεθεί διπλωματική λύση
- vi) Αύξηση των προσπαθειών της UNPROFOR να αποφύγει στο μέλλον την αιχμαλωσία ή απώλεια μελών της¹¹⁵.

Η Συνδιάσκεψη του Λονδίνου αποτέλεσε μια πρωτοφανή διπλωματική κίνηση, η καινοτομία της οποίας δεν έγκειτο τόσο στις αποφάσεις της, όσο στα μέρη που την συναποτελούσαν και τις ιδιότητες υπό τις οποίες αυτά είχαν κληθεί εκεί. Εκείνες τις ημέρες του Ιουλίου, στο Λονδίνο εκπροσωπούταν ο ΟΗΕ, μια περιφερειακή Συμμαχία (όπως χαρακτηρίζεται το NATO από το καταστατικό του ΟΗΕ) και μια παραδοσιακή διακρατική συμμαχία, η Ομάδα Επαφής. Παρότι κάποια κράτη συνδύαζαν πολλαπλές ιδιότητες, είναι προφανές πως συνδυάζονταν το παλαιό μοντέλο διπλωματίας (η διακρατική συμμαχία) με το μεταπολεμικό (τον ΟΗΕ) και γεννιόταν το μεταψυχροπολεμικό, όπου οι περιφερειακές συμμαχίες θα αποτελούσαν χώρο έκφρασης φίλων και υποστηρικτών των ισχυρότερων κρατών, υποκαθιστώντας εν μέρει το συλλογικό χαρακτήρα που ως τότε εκφράζονταν από τα Ηνωμένα Έθνη. Όπως φάνηκε κι από τα παρασκήνια και τα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα της Συνδιάσκεψης άλλωστε, η αυστηρή ιεραρχική δομή του Καταστατικού Χάρτη δεν τηρήθηκε ιδιαίτερα κατά τη διαμόρφωση κι εφαρμογή στην πράξη των αποφάσεων της Συνδιάσκεψης και η προβλεπόμενη πρωτοκαθεδρία του Οργανισμού στην διαχείριση των κρίσεων που απειλούσαν την παγκόσμια ειρήνη, θα ήταν πλέον προς συζήτηση.

---

¹¹⁵ Chollet, όπως στη σημ. 98., σελ. 23

β) Dual Key.

Η ρητή απόφαση της Συνδιάσκεψης για την πραγματοποίηση αεροπορικών επιδρομών σε περίπτωση σερβικής επίθεσης στον θύλακα του Γκόραζντε, αποτέλεσε μια σαφή νίκη της αμερικανικής διπλωματίας. Η κλίμακα της επικράτησης της αμερικανικής γραμμής όμως, φαίνεται κυρίως από τις απόψεις που επικράτησαν δίχως να καταγραφούν στις επίσημες ανακοινώσεις. Η κύρια μέριμνα της αμερικανικής διπλωματίας πηγαίνοντας στο Λονδίνο, ήταν η αποδυνάμωση της τακτικής του «dual key» (διπλό κλειδί) κατά την λήψη αποφάσεων για την πραγματοποίηση αεροπορικών βομβαρδισμών. Ουσιαστικά επρόκειτο για ένα σύστημα διττής αρμοδιότητας, κατά το οποίο τόσο το ΝΑΤΟ όσο και ο ΟΗΕ, είχαν το δικαίωμα να προωθήσουν μια απόφαση για αεροπορικά πλήγματα ή αντίθετα να ασκήσουν βέτο στην εφαρμογή της, ένα σύστημα διπλής αρνησικυρίας δηλαδή, που εξασφάλιζε πως τέτοια χρήση ισχύος θα μπορούσε να αποφασιστεί μόνο κατόπιν συναίνεσης. Αξίζει να σημειωθεί πως το σύστημα αυτό δεν είχε κάποιο νομικό έρισμα στον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Αντίθετα, το άρθρο 42 του Κεφαλαίου 7, προέβλεπε σαφώς πως το δικαίωμα διαπίστωσης μιας απειλής για την παγκόσμια ειρήνη που απαιτούσε τη λήψη μέτρων βίας, επιφυλάσσονταν αποκλειστικά στο Συμβούλιο Ασφαλείας, το οποίο και είχε το δικαίωμα να ζητήσει από τα κράτη-μέλη να εφαρμόσουν δια των όπλων τις αποφάσεις του, τακτική που ακολουθήθηκε, για παράδειγμα, στη Σομαλία..

Η θέση του ΝΑΤΟ κατά την πιστή εφαρμογή του γράμματος του Χάρτη λοιπόν, δεν μπορούσε να είναι παρά ως αποδέκτης του σχετικού αιτήματος του ΟΗΕ ως περιφερειακή συμμαχία κρατών, νομική προσωπικότητα που η ερμηνεία του διεθνούς δικαίου θεωρούσε ως συσσωμάτωση των «κρατών-μελών» του άρθρου 42. Η ύπαρξη και μόνο του συστήματος της διττής αρμοδιότητας, αποτελούσε ουσιαστικά παράβαση της δικαιικής κανονικότητας. Παρόλα αυτά, η πρόθεση της αμερικανικής διπλωματίας ήταν η αλλαγή του συστήματος dual key, προς την κατεύθυνση της άμβλυνσης του ρόλου του ΟΗΕ. Σύμφωνα με τις αμερικανικές προθέσεις, ήταν ο ρόλος του ΟΗΕ που έπρεπε να μειωθεί ώστε ο Γ.Γ. του Οργανισμού να μην έχει δικαίωμα στο μέλλον να σταματήσει τους νατοϊκούς βομβαρδισμούς, παρότι επί του βοσνιακού εδάφους τα στρατεύματα του ΟΗΕ βρισκόταν σε άμεσο κίνδυνο από ενδεχόμενα σερβικά αντίποινα. Καθώς η επίσημη παραδοχή μιας τέτοιας κατάστασης θα αποτελούσε ουσιαστικά

επικύρωση μιας παρανομίας, δεν υπήρξε καμία σχετική αναφορά στις επίσημες ανακοινώσεις, αν και γινόταν πλέον σιωπηρά δεκτή η de facto επικράτηση της άποψης αυτής. Μάλιστα, προκειμένου η εξέλιξη αυτή να καταστεί σαφής και στους εμπολέμους, ανώτεροι νατοϊκοί στρατιωτικοί μετέβησαν στην Βοσνία και συναντήθηκαν προσωπικά με τον επικεφαλής των σερβοβοσνιακών δυνάμεων Ράντκο Μλάντιτς, τον οποίον κι ενημέρωσαν σχετικά.

Εξίσου σημαντική για την αμερικανική διπλωματία, ήταν και η προοπτική επέκτασης των μέτρων που είχαν αποφασιστεί για το Γκόραζντε και επέτρεπαν την πραγματοποίηση αεροπορικών επιδρομών, στις υπόλοιπες UNPA, δηλαδή το Σεράγεβο, το Μπίχατς και την Τούζλα. Μόνο η Ζέπα δεν περιλαμβάνονταν στην πρόταση που έθεσαν οι Αμερικανοί, καθώς η πόλη θεωρούνταν πλέον μη υπερασπίσιμη και κατελήφθη τέσσερις ημέρες αργότερα. Ως προς την πρόταση αυτή, δεν υπήρξε κάποια ρητή απόφαση στην Συνδιάσκεψη του Λονδίνου και το θέμα παραπέμφθηκε στο Συμβούλιο του NATO, το οποίο και την αποδέχτηκε λίγες ημέρες αργότερα –την 1^η Αυγούστου 1995- κατόπιν ισχυρών πιέσεων εκ μέρους του Αμερικανού αντιπροσώπου Ρόμπερτ Χάντερ¹¹⁶.

γ) Η αντίδραση του ΟΗΕ και η γαλλική παρέμβαση.

Όπως θα ανέμενε κανείς, ο αμερικανικός διπλωματικός θρίαμβος του Λονδίνου δεν θα μπορούσε να γίνει αποδεκτός χωρίς αντιδράσεις. Ο Γ.Γ. του ΟΗΕ, Μπούτρος Γκάλι, δεν είχε καμία πρόθεση να παραιτηθεί από την αρμοδιότητα που του απέδιδε το σύστημα του dual key, παρότι η πολιτική πραγματικότητα δεν του επέτρεπε να επαναφέρει την αποκλειστική αρμοδιότητα του ΟΗΕ. Άλλωστε, το ζήτημα ήταν κυριολεκτικά ζωτικής σημασίας για τον Οργανισμό, καθώς οι διοικητές των κυανοκράνων επί του εδάφους της Βοσνίας, διεμήνυαν σε όλους τους τόνους πως ενδεχόμενες αεροπορικές επιθέσεις θα προκαλούσαν βίαια αντίποινα εις βάρος των δυνάμεων τους, τα οποία και δεν θα ήταν σε θέση να αντιμετωπίσουν. Αντιμέτωπος με το φάσμα της επικείμενης καταστροφής, στις 24 Ιουλίου ο Γκάλι διεμήνυσε στον γ.γ. του NATO Βίλυ Κλάες, πως δεν επρόκειτο να αναγνωρίσει την αρμοδιότητα των δεκαέξι μελών του Συμβουλίου του NATO και οποιαδήποτε απόφαση εκτενών βομβαρδισμών αυτοί ελάμβαναν, θα

---

¹¹⁶ Richard Holbrook, όπως στη σημ. 107, σ. 117

ήταν ουσιαστικά αντικείμενη στα Ψηφίσματα του ΟΗΕ και κατά συνέπεια παράνομη. Ακόμη κατηγόρησε τις ΗΠΑ πως επέσπευδαν τις εξελίξεις για εσωτερικούς πολιτικούς λόγους, συνδεδεμένους με την επικείμενη ψηφοφορία της Γερουσίας για την άρση ή μη του εμπάργκο όπλων προς την Βοσνία και επικοινωνήσε στις 25 του μήνα με τον αμερικανό Υπ.Εξ. Κρίστοφερ, στον οποίο κι ανακοίνωσε πως δεν επρόκειτο να δώσει λευκή επιταγή στον Αμερικανούς.

Αντιμέτωπος με την αποφασιστικότητα του Γκάλι που είχε μάλιστα αρνηθεί ακόμη και να συναντηθεί με τους τρεις αντιπροσώπους του NATO στον ΟΗΕ, ο Κλάες ζήτησε από όλα τα κύρια μέλη της Συμμαχίας να πιάσουν τον Γ.Γ. του ΟΗΕ να γίνει διαλλακτικότερος. Έτσι, εκκινήθηκε ένας κύκλος σκληρών διαπραγματεύσεων, στον οποίο έδωσε απρόσμενα λύση μια γαλλική πρόταση. Σύμφωνα με αυτήν, οι αεροπορικές επιδρομές θα διαβαθμιζόταν σε μια κλίμακα τριών επιπέδων, τα δύο πρώτα για μεμονωμένους στρατιωτικούς στόχους και ορμητήρια σερβικών δυνάμεων και το τρίτο για εκτενείς, στρατηγικούς βομβαρδισμούς εναντίον σερβικών συγκεντρώσεων δυνάμεων. Στα δύο πρώτα επίπεδα, η απόφαση θα λαμβάνονταν από την στρατιωτική ηγεσία του NATO, ενώ στο τρίτο η αρμοδιότητα θα παρέμενε στον ΟΗΕ. Το σχέδιο έγινε δεκτό από τα περισσότερα μέλη του NATO, αν και για το τρίτο επίπεδο δεν υπήρξε ομοφωνία, λόγω της αμερικανικής επιμονής να μην εμπλέκεται ούτε κι εκεί ο γ.γ. του ΟΗΕ. Αρχικά πάντως, ο σκόπελος φαινόταν να έχει ξεπεραστεί και στις 26 Ιουλίου το Συμβούλιο του NATO ενέκρινε τις αποφάσεις του Λονδίνου σε συνδυασμό με το γαλλικό σχέδιο. Λίγες ημέρες μετά όμως και συγκεκριμένα στις αποφάσεις που εξέδωσε την 1^η Αυγούστου το Συμβούλιο του NATO, το θέμα ετίθετο πάλι επί τάπητος καθώς υπογραμμίζονταν η σημασία που είχε να παραχωρήσει ο γ.γ. την σχετική αρμοδιότητα στην στρατιωτική ηγεσία του ΟΗΕ. Ακολούθησαν νέες διαπραγματεύσεις μεταξύ Γκάλι και Κλάες, με την συμμετοχή και του Αμερικανού Υπ.Εξ., γεγονός πρωτοφανές στην διπλωματική πρακτική, καθώς ουσιαστικά εξίσωνε ένα μεμονωμένο κράτος με τους δύο σημαντικότερους διεθνείς οργανισμούς. Τελικά, κάτω από ασφυκτικές πιέσεις, ο Γκάλι ανακοίνωσε πως θα μεταβίβαζε την δική του αρμοδιότητα στον στρατιωτικό διοικητή της UNPROFOR, στρατηγό Ζανβιέ¹¹⁷.

---

¹¹⁷ Chollet., όπως στη σημ. 98, σ. 31

Χ) Αύγουστος 1995. Η ανατροπή των ισορροπιών στην Βοσνία.

α) Κροατομουσουλμανική αντεπίθεση

Η πτώση της Σρεμπρένιτσα και της Ζέπα, είχαν επιφέρει δραματικές εξελίξεις στο στρατιωτικό τοπίο της Βοσνίας, καθώς οι αποδεδειγμένες σερβικές δυνάμεις πολιορκούσαν τώρα και το Μπίχατς, απειλώντας να ενώσουν εδαφικά όλα τα σερβικά εδάφη ως και τις σερβοκρατούμενες περιοχές της Κροατίας, ενδεχόμενο που θα μπορούσε να οδηγήσει ακόμα και στην πλήρη απόσχιση της επαρχίας της Κράινα. Φοβούμενος τα χειρότερα, ο Κροάτης πρόεδρος Τούτζμαν συναντήθηκε στις 22 Ιουλίου με τον μουσουλμάνο πρόεδρο Ιζετμπέκοβιτς και οι δύο πλευρές συζήτησαν το ενδεχόμενο ανοικτής στρατιωτικής συνεργασίας για να εξισορροπηθεί η σερβική ισχύς, καθώς η αυτόνομη επιβίωση των Βοσνίων φαινόταν πλέον απίθανη. Την προοπτική υποστήριζαν και οι ΗΠΑ, που είχαν πρωτοστατήσει και στην δημιουργία της Κροατομουσουλμανικής Ομοσπονδίας της Βοσνίας, παρά τις φωνές που από την αρχή του εμφυλίου θεωρούσαν πως η κίνηση αυτή απλά θα παρέτεινε τον πόλεμο¹¹⁸.

Η συμφωνία επετεύχθη και στις αρχές Αυγούστου οι κροατικές δυνάμεις ενεπλάκησαν ευθέως στον εμφύλιο της Βοσνίας με αμερικανική ανοχή. Καθώς δε οι δυνάμεις αυτές είχαν σε μεγάλο βαθμό εκσυγχρονιστεί χάρη στην συστηματική κροατική παραβίαση του εμπάργκο όπλων που οι Αμερικανοί γνώριζαν κι απέκρυπταν¹¹⁹, σύντομα οι σερβικές δυνάμεις απωθήθηκαν από το Μπίχατς. Παράλληλα, οι Κροάτες επετέθησαν στην Κράινα, παρά τις αντίθετες συστάσεις του Στέιτ Ντιπάρτμεντ που φοβόταν τυχόν κήρυξη πολέμου από την ίδια τη Σερβία. Παραδόξως, οι Σέρβοι παρέδωσαν μέσα σε λίγες ημέρες την πρωτεύουσα τους Κνιν σχεδόν αμαχητί, ενώ δεν υπήρξε καμία αντίδραση από το Βελιγράδι. Οι δύο αυτές εξελίξεις, έφεραν τους Σερβοβόσνιους αντιμέτωπους με την πρώτη σημαντική τους ήττα στον εμφύλιο. Βέβαια, ακόμη κι έτσι, διέθεταν ένα σχετικό πλεονέκτημα καθώς ο στρατός τους κατείχε ακόμη πολύ περισσότερο από το μισό έδαφος της Βοσνίας κι απολάμβανε μια κάποια υπεροπλία.

---

¹¹⁸ Mischa Glenny, *The Fall of Yugoslavia*, Penguin, Λονδίνο 1993, σ. 247

¹¹⁹ Chollet, όπως στη σημ. 98, σ. 33

Σύντομα όμως, ένα μη αναμενόμενο γεγονός θα οδηγούσε στην πλήρη ανατροπή της κατάστασης και τους ίδιους στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων.

β) Η Δεύτερη Σφαγή στην αγορά Μαρκάλε. Επιχείρηση *Deliberate Force*.

Με τη στρατιωτική θέση των Σέρβων επιδεινούμενη και την αποφασιστικότητα των νατοϊκών συμμάχων να προβούν σε χρήση αεροπορικής ισχύος δεδηλωμένη, ήταν απλά θέμα χρόνου η ύπαρξη της κατάλληλης αφορμής. Πράγματι, στις 28 Αυγούστου 1995, βλήματα όλμων έπληξαν για δεύτερη φορά το κέντρο της αγοράς Μαρκάλε, σκοτώνοντας 38 άτομα. Όπως και στην πρώτη περίπτωση, τον Φεβρουάριο του 1994, οι Σέρβοι αρνήθηκαν οποιαδήποτε ευθύνη, κατηγορώντας την μουσουλμανική κυβέρνηση για προβοκάτσια προκειμένου να ενεργοποιηθεί ο μηχανισμός στρατιωτικής αντίδρασης που προέβλεπε η Συνδιάσκεψη του Λονδίνου. Πράγματι, υπήρξαν κάποιες αναφορές ρώσων στρατιωτικών παρατηρητών πως τα πλήγματα προήλθαν από μουσουλμανικές θέσεις, ενώ και η χρονική εγγύτητα με την Συνδιάσκεψη του Λονδίνου υπήρξε ύποπτη, γεγονός όμως παραμένει πως το πλήγμα υπήρξε αρκετό για να θέσει τους μηχανισμούς του NATO σε κίνηση¹²⁰.

Ήδη την 28^η Αυγούστου, η στρατιωτική ηγεσία του NATO ζήτησε την ενεργοποίηση του Μνημονίου Κατανόησης (*Memorandum of Understanding*) που είχε υπογραφεί στις 10 Αυγούστου μεταξύ των εκπροσώπων της και του επικεφαλής της UNPROFOR στρατηγού Ζανβιέ, προκειμένου να σχεδιαστεί και πραγματοποιηθεί μια σειρά αεροπορικών επιδρομών εναντίον σερβοβοσνιακών στόχων, με την κωδική ονομασία «*Deliberate Force*». Μόνη προϋπόθεση πλέον ήταν η τυπική έγκριση από την πολιτική ηγεσία του ΟΗΕ για την μετάβαση της αρμοδιότητας της στην στρατιωτική ηγεσία των κυανοκράνων επί του εδάφους, έγκριση που δόθηκε υπό έντονες αμερικανικές πιέσεις την ίδια νύχτα -σχεδόν εν κρυπτώ- από τον αναπληρωτή γραμματέα του ΟΗΕ Κόφι Αννάν, που έδωσε περαιτέρω οδηγίες στους αξιωματούχους του ΟΗΕ να μην ασκήσουν οποιοδήποτε βέτο επί του θέματος. Αξίζει να σημειωθεί πως δεν ζητήθηκε πολιτική έγκριση από το Συμβούλιο του NATO, στο οποίο η

---

¹²⁰ Stephen Saideman, *The Ties That Divide: Ethnic Politics, Foreign Policy and International Conflict*, Columbia University Press, Νέα Υόρκη 2001, σ. 146-148

επικείμενη επιχείρηση απλά ανακοινώθηκε από τον Γραμματέα της Συμμαχίας, Κλάες. Πρώτη φορά στην ιστορία των διεθνών οργανισμών, η διαδικασία σχεδιασμού, εφαρμογής και τερματισμού μιας επιχείρησης που μετέρχονταν στρατιωτικής βίας, περνούσε αποκλειστικά και πέρα από οποιαδήποτε μορφή ελέγχου, στα χέρια στρατιωτικών. Τυπικά, η απόφαση ελήφθη στις 29 Αυγούστου από τα δύο στρατηγεία (νότιο νατοϊκό και της UNPROFOR), πληρώντας τις προϋποθέσεις του συστήματος «dual key» και τέθηκε σε εφαρμογή λίγο μετά την 2^α πρωινή της 30^{ης} Αυγούστου.

Η ισχύς του πλήγματος υπήρξε πραγματικά συντριπτική, πολύ πέρα από οτιδήποτε είχε να επιδείξει ως τότε το διεθνές σύστημα διατήρησης της ειρήνης (peacekeeping system). Φυσικά, είχαν προηγηθεί κι άλλες ελάσσονες νατοϊκές επιχειρήσεις κατά τη διάρκεια του βοσνιακού εμφυλίου, με σημαντικότερο παράδειγμα τα αεροπορικά πλήγματα εναντίον του σερβικού οπλοστασίου στο Πάλε, στις 25 και 26 Μαΐου 1995 ως απάντηση στα συνεχιζόμενα πυρά βαρέως πυροβολικού εναντίον της UNPA του Σεράγεβο, τίποτα όμως δεν μπορούσε να προετοιμάσει τους Σερβοβόσνιους για την ισχύ πυρός της «Deliberate Force». Η επιχείρηση διήρκεσε ουσιαστικά ως τις 14 Σεπτεμβρίου, οπότε και πραγματοποιήθηκε η τελευταία επιχειρησιακή πτήση, αν και μόνον έντεκα από αυτές τις ημέρες επέτρεψαν την πραγματοποίηση βομβαρδισμών. Συνολικά πραγματοποιήθηκαν 3515 έξοδοι αεροσκαφών, χρησιμοποιήθηκαν 1026 βαρέα βλήματα κι επλήγησαν 48 συμπλέγματα στόχων και 338 μεμονωμένοι στόχοι. Από άποψη απωλειών, κατερρίφθησαν δύο νατοϊκά αεροσκάφη με τους δύο γάλλους χειριστές του ενός να συλλαμβάνονται αιχμάλωτοι, ενώ υπήρξαν περί τις 50 απώλειες Σέρβων στρατιωτών¹²¹.

Μέσα σ' αυτό το διάστημα των δύο εβδομάδων, ουσιαστικά κρίθηκε η έκβαση του πολέμου, καθώς η σερβική στρατιωτική μηχανή ουσιαστικά εξαρθρώθηκε. Σκεπτόμενη ρεαλιστικά, η σερβοβοσνιακή ηγεσία ζήτησε κατάπαυση του πυρός στις 14 Σεπτεμβρίου, η οποία και της παραχωρήθηκε για διάστημα 72 ωρών με τον όρο να αποσύρονταν πλήρως οι σερβικές δυνάμεις από τις UNPA, να έπαυε η πολιορκία του Σεράγεβο και να επιτρέπονταν η

---

¹²¹ Οι συγκεκριμένοι αριθμοί προέρχονται από την επίσημη σελίδα δεδομένων της Επιχείρησης Deliberate Force, *Operation Deliberate Force Factsheet*, στην διεύθυνση: www.afsouth.nato.int/factsheets

ανεμπόδιστη χρήση του αεροδρομίου της, αλλά και να έρχονταν οι Σέρβοι στρατιωτικοί ηγέτες σε άμεση επαφή με την μουσουλμανική στρατιωτική ηγεσία προκειμένου να συμφωνηθεί διμερώς παύση των εχθροπραξιών. Η αρχική τήρηση των όρων, επέτρεψε στις 17 Σεπτεμβρίου την επέκταση της κατάπαυσης του πυρός για τρεις ακόμα ημέρες. Την 20^η Απριλίου πλέον, η ηγεσία της UNPROFOR έκρινε πως οι δεδηλωμένοι στόχοι της «Deliberate Force» είχαν επιτευχθεί καθώς οι UNPA δεν απειλούντο πλέον, έτσι ανακοίνωσε τον τερματισμό της. Πρακτικά, αυτό ήταν και το τέλος του εμφυλίου της Βοσνίας συνολικά, καθώς τα πλήγματα του NATO είχαν επιτύχει αυτό ακριβώς που ο Κλαούζεβιτς θεωρούσε στόχο του πολέμου: είχαν τερματίσει την ικανότητα και κυρίως είχαν κάμψει την βούληση των Σερβοβοσνίων να διεξάγουν πόλεμο. Από την επομένη της επιχείρησης αυτής, τόσο οι εμπόλεμοι όσο και ο διεθνής παράγοντας επρόκειτο να μουν σε μια διπλωματική οδό που θα οδηγούσε στη Συμφωνία του Dayton και την τελική ειρήνευση.

XI. Η διεθνής διπλωματία στον δρόμο για το Dayton.

α) Στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων

Η έναρξη των νατοϊκών βομβαρδισμών υπήρξε καταλύτης για την διεθνή διπλωματία. Το αμέσως προηγούμενο διάστημα, ομάδα αμερικανών διπλωματών με επικεφαλής τον Ρίτσαρντ Χόλμπρουκ αλλά , είχε ξεκινήσει έναν νέο κύκλο διαπραγματεύσεων με τους βαλκάνιους ηγέτες, οι προσπάθειες της όμως προσέκρουαν σε διάφορα εμπόδια και είχαν γενικά αποτύχει, ενώ η διαπραγματευτική ομάδα επλήγη κι από μια πραγματική τραγωδία, όταν όχημα της ενεπλάκη σε ατύχημα προσπαθώντας να φτάσει στο πολιορκημένο Σεράγεβο με αποτέλεσμα τον θάνατο του έμπειρου διπλωμάτη Ρόμπερτ Φρέιζερ κι άλλων δύο συνεργατών του. Για την ομάδα του Χόλμπρουκ, η επίθεση στην αγορά Μαρκάλε υπήρξε πραγματική ευλογία και ήταν ο ίδιος που πρώτος ζήτησε την πραγματοποίηση νατοϊκών βομβαρδισμών, μόλις ενενήντα λεπτά μετά την εκδήλωση της επίθεσης¹²². Την ημέρα της επίθεσης, ο Χόλμπρουκ συνάντησε στο Παρίσι τον μουσουλμάνο ηγέτη Ιζετμπέκοβιτς, τον οποίο και πίεσε να καταλήξει σε ένα σαφές σχέδιο

---

¹²² Chollet, όπως στη σημ. 98, σ. 69

πρότασης για την θέση των Σέρβων στη μεταπολεμική Βοσνία, ενώ μόλις την 30^η του μήνα, βρέθηκε στο Βελιγράδι προκειμένου να συναντήσει τον Σέρβο πρόεδρο Μιλόσεβιτς.

Η στάση του τελευταίου ήταν πλέον σαφώς πιο ελαστική σε σχέση με την εποχή των διαπραγματεύσεων του με τον Φρέιζερ, προφανώς ως αποτέλεσμα της έναρξης των βομβαρδισμών. Με την έναρξη των διαπραγματεύσεων, η σερβική πλευρά παρουσίασε το λεγόμενο «Πατριαρχικό Έγγραφο», ένα κείμενο γραμμένο στη σερβική γλώσσα και θεωρημένο από τον Σέρβο Πατριάρχη Παύλο. Σε αυτό, οι Σέρβοι της Βοσνίας παραχωρούσαν στον Μιλόσεβιτς το δικαίωμα της περαιτέρω διπλωματικής εκπροσώπησης τους, μέσω μιας εξαμελούς επιτροπής τριών Σερβοβοσνίων και τριών Σέρβων, όπου ο Μιλόσεβιτς θα διέθετε δικαίωμα επίλυσης ισοψηφιών. Το έγγραφο ουσιαστικά αντιμετώπιζε κάποιες αμφιβολίες διεθνών διπλωματών, σχετικά με το αν οι Σερβοβόσνιοι όντως αντιπροσωπεύονταν από την κυβέρνηση του Βελιγραδίου, αποτελούσε όμως παράλληλα και μια πρωτοφανή περίπτωση στην σύγχρονη ιστορία του διεθνούς δικαίου, όπου το δικαίωμα διεθνούς λόγου ενός κρατικού μορφώματος, μεταβιβάζονταν με κάτι που μόνο ως πληρεξούσιο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί¹²³. Σε κάθε περίπτωση, χάρις στο έγγραφο αυτό οι εξελίξεις επιταχύνθηκαν και μόνοι όροι των Σέρβων για την αποδοχή του Σχεδίου της Ομάδας Επαφής πλέον, ήταν η άρση των κυρώσεων κατά της Σερβίας και η μη δίωξη των Κάρατζιτς και Μιλόσεβιτς ως εγκληματιών πολέμου.

Παραδόξως, από εκείνη τη στιγμή και ως την 20^η Σεπτεμβρίου, ήταν οι Βόσνιοι και οι Κροάτες που φαινόταν να μην ενδιαφέρονται πλέον για τον γρήγορο τερματισμό του πολέμου. Εκμεταλλευόμενοι τους νατοϊκούς βομβαρδισμούς, οι δύο στρατοί είχαν αντεπιτεθεί και -αν και χωρίς συντονισμό- είχαν επιτύχει σημαντικά εδαφικά οφέλη, με τον σερβοβοσνιακό στρατό να παρουσιάζει ακόμα και σημάδια αναρχίας και τους Κροάτες να απειλούν την Μπάνια-Λούκα, την πολυπληθέστερη σερβική πόλη στο έδαφος της Βοσνίας. Χρειάστηκαν οι αυστηρές προειδοποιήσεις των αμερικανών διπλωματών, προκειμένου να πειστούν όλες οι πλευρές να παύσουν πυρ.

---

¹²³ Laura Silber & Alan Little, *Yugoslavia: Death of a Nation*, Penguin Books, Λονδίνο 1996, σ. 365-366

β) Οι Συμφωνίες Αρχών.

Ήδη από τις αρχές Σεπτεμβρίου, η αμερικανική διπλωματική αποστολή ουσιαστικά καθοδηγούσε τις διπλωματικές εξελίξεις χωρίς ιδιαίτερες αναφορές στον ΟΗΕ ή οποιαδήποτε άλλη μορφή διεθνούς διπλωματικής παρουσίας, παρότι για λόγους κατευνασμού είχε ονομαστικά θέσει εαυτή υπό την σκέπη της Ομάδας Επαφής. Στις 8 Σεπτεμβρίου, αντιπρόσωποι των Σέρβων της Βοσνίας και της Κροατομουσουλμανικής Ομοσπονδίας υπέγραψαν στην Γενεύη την λεγόμενη «Συμφωνία Αρχών», όπου αποδέχονταν τόσο την μελλοντική ύπαρξη ενός ενιαίου νομικά κράτους, όσο και την ύπαρξη δύο συνιστωσών δημοκρατιών, της Κροατομουσουλμανικής Ομοσπονδίας και της Σερβικής Δημοκρατίας (Republika Srpska). Στις 26 του μήνα, στη Νέα Υόρκη, υπεγράφη η λεγόμενη «Συμφωνία περαιτέρω κοινά συμφωνημένων αρχών» σε επίπεδο υπουργών εξωτερικών. Με αυτήν, Σεράγεβο, Βελιγράδι και Ζάγκρεμπ επαναβεβαίωσαν την Συμφωνία της Γενεύης και συμφωνούσαν στους βασικούς συνταγματικούς θεσμούς της μεταπολεμικής Βοσνίας, δηλαδή την τριμελή προεδρία, το ενιαίο κοινοβούλιο και το ένα συνταγματικό δικαστήριο. Ειδικά η δεύτερη συμφωνία, αντιμετώπισε πολλά εμπόδια, κυρίως λόγω των παλινωδιών της βοσνιακής κυβέρνησης καθώς πρόεδρος και πρωθυπουργός φαινόταν να έχουν ριζικά διαφορετικές απόψεις.

Παραδόξως, οι δύο αυτές συμφωνίες υπογράφονταν την στιγμή που οι πολεμικές επιχειρήσεις συνεχιζόταν στο έδαφος της Βοσνίας. Αρχικά, ο ίδιος ο Χόλμπρουκ δεν ενοχλείτο ιδιαίτερα από το γεγονός, καθώς θεωρούσε πως θα ήταν καλό οι εμπόλεμοι να φτάσουν στα εδαφικά όρια που είχε υιοθετήσει η Ομάδα Επαφής, πριν την έναρξη διαπραγματεύσεων για την τελική ειρήνη. Σύντομα όμως η κατάσταση άλλαξε, καθώς μέλη του ΝΑΤΟ όπως ο Καναδάς, η Γαλλία, η Ελλάδα αλλά και η Ρωσία, είχαν αρχίσει να διαμαρτύρονται για την έκταση των βομβαρδισμών και ειδικά για την χρήση πυραύλων Tomahawk από τα νατοϊκά αεροσκάφη, ενώ παράλληλα οι Βόσνιοι φαινόταν να χρησιμοποιούν τους βομβαρδισμούς ως εγγύς αεροπορική υποστήριξη προκειμένου να ανατρέψουν άρδην την κατάσταση. Ειδικά μετά την παύση των βομβαρδισμών, το πρόβλημα εστιάστηκε στους μουσουλμάνους, καθώς οι Κροάτες γρήγορα πείστηκαν να τερματίσουν την δική τους προέλαση, αν και οι εχθροπραξίες μεταξύ αυτών και των Σερβοβοσνίων δεν έπαυσαν πλήρως παρά μετά τις 19 Οκτωβρίου. Μετά και τη συμφωνία της Νέας Υόρκης, οι πιέσεις προς τον Ιζετμπέκοβιτς έγιναν ασφυκτικές και στις 4 Οκτωβρίου

αυτός αποδέχτηκε την προοπτική κατάπαυσης του πυρός με την προϋπόθεση οι εχθροπραξίες να συνεχιστούν για άλλες πέντε ημέρες, να ανοίξει χερσαίος διάδρομος μεταξύ Σεράγεβο και Γκόραζντε πριν την έναρξη των συνομιλιών και να αποκατασταθεί άμεσα η παροχή ηλεκτρικού και αερίου στο Σεράγεβο.

Την 5^η Οκτωβρίου, ο πρόεδρος Κλίντον ανακοίνωσε γενική κατάπαυση του πυρός εν ισχύ από τις 10 του μηνός και διαπραγματεύσεις επί αμερικανικού εδάφους. Υποχωρώντας σε γαλλικές πιέσεις, η τελική συμφωνία θα υπογράφονταν στο Παρίσι και η διάσκεψη για την εφαρμογή της θα γινόταν στο Λονδίνο, ενώ δεν υπήρχε καμία αναφορά στα Ηνωμένα Έθνη. Από εκείνη τη στιγμή, τον Χόλμπρουκ θα συνόδευαν στις επισκέψεις του στις πρωτεύουσες των αντιμαχόμενων τόσο ο Ρώσος Υπ. Εξ. Ιγκόρ Ιβανώφ, όσο κι ο ευρωπαϊός διαπραγματευτής Καρλ Μπιλντ, καθώς οι τρεις τους επρόκειτο να προεδρεύσουν και του συνεδρίου ειρήνης.

γ) Ντέιτον.

Το συνέδριο ξεκίνησε την 1^η Νοεμβρίου 1995 στην πόλη Ντέιτον του Οχάιο και ήταν εξ αρχής σαφές πως κάθε αντιμαχόμενη πλευρά επρόκειτο να έχει διαφορετικές προτεραιότητες. Όσον αφορά την Κροατία, μόνο σημαντικό θέμα ήταν η σερβική κατοχή της Ανατολικής Σλαβονίας, μιας μικρής αλλά πετρελαιοπαραγωγού περιοχής στα σύνορα με τη Βοσνία, ενώ το Βελιγράδι από την άλλη ενδιαφερόταν κυρίως για την άρση των κυρώσεων εις βάρος του. Η κυβέρνηση του Σεράγεβο τέλος, είχε ένα βασικό μέλημα παρά τις κυβερνητικές της παλινωδίες, την ενδυνάμωση δηλαδή της Ομοσπονδίας ως συνιστώσας του νέου κράτους, ειδικά καθώς σχετικές ανησυχίες ήδη αναπαράγονταν κι από τον διεθνή τύπο¹²⁴.

Παρότι το Συνέδριο τυπικά γινόταν υπό την αιγίδα της Ομάδας Επαφής, ήταν η αμερικανική διπλωματία που κινούσε τα νήματα, ήδη από την πρώτη ημέρα. Ο αμερικανός Υπ. Εξ. Κρίστοφερ κι ο Χόλμπρουκ είχαν ιδιαίτερες συνομιλίες με τους τρεις προέδρους, ενώ ήδη το πρώτο βράδυ διανεμήθηκαν προσχέδια της Συμφωνίας-Πλαίσιο (Frame Agreement) που καθόριζε λεπτομέρειες για τη συνταγματική ταυτότητα της χώρας αλλά και για τη Δύναμη

---

¹²⁴ Raymond Banner, *Along Bosnia Dividing Line: Federation is only on paper*, New York Times, 4-11-1995

Εφαρμογής (Intervention Force-IFOR) της συμφωνίας, προσχέδια που είχαν συνταχτεί από ομάδες εργασίας του αμερικανικού Υπ. Εξ. υπό την εποπτεία του Χόλμπρουκ¹²⁵. Επί ένα εικοσαήμερο, οι διαπραγματεύσεις συνεχίστηκαν σκληρές και με διάφορους συνδυασμούς συμμετεχόντων, ενώ συχνές υπήρξαν και οι τηλεφωνικές παρεμβάσεις ηγετών όπως ο Βρετανός πρωθυπουργός Μείτσορ, αλλά και ο ίδιος ο αμερικανός πρόεδρος.

Κύριο χαρακτηριστικό τους πάντως, ήταν η κυριαρχία των Αμερικανών διπλωματών και των θέσεων που αυτοί προέκριναν, με μόνες ελάχιστον σημασίας πολιτικές ήττες την αποδυνάμωση της Διεθνούς Αστυνομικής Δύναμης IPTF και την ελαφρά χαλάρωση του εμπάργκο στο Βελιγράδι στο οποίο επιτράπη να εξάγει μια ποσότητα σιτηρών προκειμένου να εισάγει ενέργεια για τον επικείμενο χειμώνα, υποχώρηση που έγινε κατόπιν ισχυρών ευρωπαϊκών πιέσεων. Από την άλλη όμως, είχαν και μερικές ιδιαίτερα σημαντικές επιτυχίες, κάποιες από αυτές κυρίως συμβολικές, όπως η υπαγωγή ρωσικών δυνάμεων υπό αμερικανική διοίκηση κατόπιν διμερούς συμφωνίας στις 8 Νοεμβρίου και πάντα στα πλαίσια της IFOR, εξέλιξη που θα έμοιαζε αδιανόητη πριν πέντε μόλις έτη και φυσικά έκανε τον γύρο του κόσμου¹²⁶. Η IFOR (από το 1997 SFOR, Stabilization Force), δύναμη 60.000 ανδρών μεταξύ των οποίων 20.000 Αμερικανοί, επρόκειτο σημειωτέον να αποτελέσει την πρώτη δύναμη που θα απέστελλε το NATO στο έδαφος κάποιας χώρας από την ίδρυση της συμμαχίας το 1949.

Παρά τις επίμονες διαπραγματεύσεις πάντως, η όλη συμφωνία κινδύνευσε με κατάρρευση ακόμα και την ενδεκάτη ώρα, λόγω των απροσδόκητων υπαναχωρήσεων της κυβέρνησης του Σεράγεβο και παρά τις σημαντικές παραχωρήσεις που, κατά κοινή παραδοχή, είχαν κάνει οι Σέρβοι σε διάφορα θέματα, όπως και την σημαντική διάθεση διαπραγμάτευσης που επέδειξαν οι Κροάτες ακόμα και σε ζητήματα εδαφικά. Τελικά χρειάστηκε η επίδοση τελεσιγράφου από τον αμερικανό Υπ. Εξ. Προς τον Ιζετμπέκοβιτς και η προσωπική παρέμβαση του Μιλόσεβιτς, προκειμένου να επέλθει συμφωνία. Πάντως, στις 11:40 το πρωί της 21^{ης}

---

¹²⁵ Sumantra Bose, *Bosnia after Dayton: National Partition and International Intervention*, Oxford University Press, Λονδίνο 2002, σ. 61

¹²⁶ Graig Whitney, *Russia agrees to put troops under U.S., not NATO*, New York Times, 9-11-1995

Νοεμβρίου 1995, ο πρόεδρος Κλίντον ήταν σε θέση να ανακοινώσει τελικά την επίτευξη συμφωνίας. Παρότι η επίσημη υπογραφή δεν έγινε παρά στις 14 Δεκεμβρίου στο Παρίσι, η Συμφωνία του Ντέιτον είχε ήδη θέσει τέρμα στην πλέον αιματηρή σύγκρουση επί ευρωπαϊκού εδάφους από την εποχή του Δευτέρου Παγκοσμίου, μια ανθρωποσφαγή που επηρέασε καθοριστικά με το μέγεθος και τις πολιτικές τις προεκτάσεις τη σκέψη και την πρακτική της διεθνούς διπλωματίας.

4. Αϊτή 1993 (1990-2000)

I) Τα Ηνωμένα Έθνη και η αμερικανική ήπειρος.

Ανατρέχοντας κανείς στην περιπτωσιολογία κρίσεων που αντιμετωπίστηκαν κατά τα σαράντα πέντε πρώτα έτη της ιστορίας του ΟΗΕ, θα παρατηρήσει κάτι παράδοξο. Παρά την έντονη πολιτική ιστορία της περιόδου, δεν υπάρχει καμία απολύτως παρέμβαση του ΟΗΕ στην αμερικανική ήπειρο, παρότι η διαδρομή των κρατών της περιοχής την περίοδο αυτή υπήρξε ταραχώδης, πλήρης πραξικοπημάτων, αντάρτικων κινημάτων, ακόμα και περιφερειακών συγκρούσεων. Το γεγονός, οφείλεται αποκλειστικά στην αμερικανική εξωτερική πολιτική, η οποία πάντοτε αντιμετώπιζε τις ενδοαμερικανικές υποθέσεις ως αποκλειστικά δικό της διαχειριστικό ζήτημα. Μέσα από μια σειρά δογμάτων που είχαν διατυπώσει κατά καιρούς¹²⁷, οι ΗΠΑ θεμελίωσαν στο δικαίωμα αυτοάμυνας, την πολιτική των κατά καιρούς στρατιωτικών και άλλων¹²⁸ επεμβάσεων τους ανά την ήπειρο. Αξίζει να μεταφέρουμε όσα υποστήριξε ο πρόεδρος Ρέιγκαν στις 6 Φεβρουαρίου 1985 κατά το «Εθνικό Διάγγελμα» (Address to the Nation) που απεύθυνε στον αμερικανικό λαό και κατ' επέκταση στη διεθνή κοινότητα :

«Το δικτατορικό καθεστώς των Σαντινίστας στη Νικαράγουα, με την πλήρη υποστήριξη του κουβανέζικου και του σοβιετικού μπλοκ, όχι μόνο εξαπολύει διώξεις σε βάρος του λαού του και της εκκλησίας και αρνείται την ελευθερία του τύπου, αλλά εξοπλίζει και παρέχει βάσεις σε κομμουνιστές τρομοκράτες οι οποίοι επιτίθενται σε γειτονικά κράτη. Η υποστήριξη στους μαχητές της ελευθερίας συνιστά αυτοάμυνα και συνάδει εξ ολοκλήρου με τους Χάρτες του Οργανισμού Αμερικανικών Κρατών και των Ηνωμένων Εθνών»¹²⁹.

---

¹²⁷ Συγκεκριμένα: Monroe-1823, Roosevelt-1904, Eisenhower-1958, Johnson-1965, Reagan-1985

¹²⁸ Συνηθέστερη κατά τις δεκαετίες '50-'60 η απευθείας εκπαίδευση των επίδοξων πραξικοπηματιών στις ΗΠΑ, για παράδειγμα στη Γουατεμάλα το 1963. Eric Hobsbawm, *Revolutionaries*, Abacus, 2^η έκδοση, Λονδίνο 2007, σ. 254

¹²⁹ Το σύνολο του διαγγέλματος, στο: Charles C. Joyner, *International Law*, περιλαμβάνεται στο P.J. Schraeder (επιμ), *Intervention into the 1990s, US Foreign Policy in the Third World*, 2^η έκδοση, Boulder: L.Rienner, 1992, σ. 238

Τα παραπάνω διατυπώθηκαν σε μια περίοδο έντονης κριτικής για το σκάνδαλο «Κόντρας», εκφράζει όμως μια γενικότερη νοοτροπία που είχε οδηγήσει τις ΗΠΑ σε αρκετές στρατιωτικές επεμβάσεις στην κεντρική και νότια Αμερική¹³⁰, ενώ είχε οδηγήσει τα κράτη των περιοχών αυτών σε μια έντονη πολιτική εσωστρέφεια και αυξημένη δυσπιστία προς οποιαδήποτε εξωτερική ανάμειξη στις υποθέσεις τους. Η νοοτροπία αυτή εκφράστηκε και νομικά το 1951 στον Καταστατικό Χάρτη του Ο.Α.Κ., που απαγόρευσε κατηγορηματικά την επέμβαση στα εσωτερικά ζητήματα των κρατών-μελών¹³¹. Αν και η απαγόρευση δεν φάνηκε να επηρεάζει τις ΗΠΑ, οδήγησε στην αποξένωση των κρατών της περιοχής από τον μηχανισμό των Ηνωμένων Εθνών ως το τέλος σχεδόν του Ψυχρού Πολέμου. Από αυτό το διπλωματικό τέλμα, η περιοχή άρχισε να εξέρχεται το 1987, όταν με πρωτοβουλία πέντε κεντροαμερικανικών κρατών υπογράφηκε η Συμφωνία Esquipulas II (Esquipulas II Accord)¹³², με στόχο την εύρεση ενός ελάχιστου consensus για τη συνεργασία στη διαχείριση των διακρατικών διαφορών.

Παρά τα άμεσα θετικά της αποτελέσματα στην κεντρική Αμερική, η συμφωνία αυτή δεν είχε την υπογραφή των ΗΠΑ, οι οποίες και επενέβησαν στον Παναμά το 1989. Όμως οι νοοτροπίες πλέον είχαν αλλάξει και η αμερικανική επέμβαση καταδικάστηκε απερίφραστα στους κόλπους του ΟΑΚ¹³³. Το 1991, η ευτυχής σύμπτωση της επαναφοράς της δημοκρατίας σε πολλές χώρες της Αμερικής με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, επέτρεψε την προώθηση στον ΟΑΚ, της κωδικοποίησης ενός συστήματος προστασίας της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσω διακρατικής συνεργασίας και καταφυγής στους μηχανισμούς του ΟΗΕ και

---

¹³⁰ Μόνο κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου: Γουατεμέλα-1954, Κούβα-1962, Δομινικανή Δημοκρατία-1965, Χιλή-1973, Γρενάδα-1983, Παναμάς-1989.

¹³¹ OAS/Charter, Ch. IV, αρ. 19 & 21. Μπορεί να βρεθεί ολόκληρο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www1.umn.edu/humanrts/iachr/oascharter.html>

¹³² Υπεγράφη στις 7 Αυγούστου 1987, μεταξύ Γουατεμάλας, Ονδούρας, Νικαράγουας, Κόστα Ρίκα και Ελ Σαλβαδόρ.

¹³³ OAS/CP/Res/534, 22-12-1989, Καταδικάστηκε με είκοσι ψήφους, έναντι μιας και πέντε αποχών.

του ΟΑΚ. Η Διαδικασία του Σαντιάγο¹³⁴ όπως ονομάστηκε, επρόκειτο να αλλάξει την πρακτική του διεθνούς δικαίου στην αμερικανική ήπειρο και εφαρμόστηκε πρώτη φορά στην Αϊτή.

II) Η διεθνής εμπλοκή στην Αϊτή ως το 1993.

Η αυγή της δεκαετίας του '90, βρήκε την Αϊτή εκ νέου βυθισμένη σε έντονα οικονομικά και πολιτικά προβλήματα. Παρότι ανεξάρτητη ήδη από το 1804 και το πρώτο κράτος της ιστορίας που είχε προκύψει από επιτυχημένη επανάσταση σκλάβων, η Αϊτή δεν είχε κατορθώσει σχεδόν τίποτα στους τομείς της πολιτικής συγκρότησης και της οικονομικής υποδομής. Η σύγχρονη ιστορία της χώρας, υπήρξε μια σειρά αλληπάλλληλων πραξικοπημάτων και δικτατοριών, με αδιαμφισβήτητο ναδύρ την διακυβέρνηση της χώρας από τους Duvalier, πατέρα και γιο, επί είκοσι εννέα έτη. Την θέση τους κατέλαβαν μετά το 1986 πολλοί άλλοι πραξικοπηματίες εν ταχεία διαδοχή ως το 1990, οπότε και φάνηκε μια ακτίδα ελπίδας για την χώρα, με τη δημιουργία μιας λαϊκής μεταβατικής κυβέρνησης, η οποία βρέθηκε εξ αρχής σε ιδιαίτερα ασταθές πολιτικό περιβάλλον.

Επιδιώκοντας την ανάμειξη του διεθνή παράγοντα στα αιτινά πολιτικά πράγματα, η μεταβατική κυβέρνηση ζήτησε την βοήθεια των Ηνωμένων Εθνών, προκειμένου να κατορθώσει να διενεργήσει εκλογές. Το Σ.Α. δεν κατόρθωσε να καταλήξει σε κάποιο Ψήφισμα καθώς η Κίνα απείλησε με βέτο ενώ Κούβα και Κολομβία υποστήριξαν πως η διενέργεια ή μη εκλογών δεν μπορούσε να θεωρηθεί απειλή για την ειρήνη, προϋπόθεση για την επέμβαση του Σ.Α.¹³⁵, δεν συνέβη όμως με την Γενική Συνέλευση, η οποία και δέχτηκε το αίτημα, αποφασίζοντας την αποστολή της Ομάδας Παρατηρητών των Η.Ε. για την Επιβεβαίωση των Εκλογών στην Αϊτή (United Nations Observer Group for the Verification of Elections in Haiti-ONUVEH)¹³⁶. Η απόφαση της Γ.Σ. δεν είχε δεσμευτικό χαρακτήρα, ούτε μπορούσε να περιλαμβάνει μέτρα τέτοιας φύσης, εφαρμόστηκε όμως χάρις στην εθελοντική συμμετοχή αρκετών κρατών-μελών. Η

---

¹³⁴ OAS/AG/Res. 1080, 5-6-1991

¹³⁵ T. Franck, *Fairness in International Law and Institution*, Clarendon Press, Οξφόρδη 1995, σ. 106&126

¹³⁶ UN/GA/Res. 45/2, 10-10-1990

ΟΝΥΒΕΗ υπήρξε πολιτικής φύσης, ενώ αποτέλεσε παράλληλα την πρώτη περίπτωση επόπτευσης εκλογών στην ιστορία του Οργανισμού και την πρώτη του αποστολή στην αμερικανική ήπειρο. Οι εκλογές της 16^{ης} Δεκεμβρίου ανέδειξαν στην προεδρία τον Jean Bertrand Aristide, ενώ στις 20 Ιανουαρίου 1991 διεξήχθησαν και κοινοβουλευτικές εκλογές.

Δυστυχώς για την χώρα, το δημοκρατικό πείραμα δεν κράτησε πολύ. Στις 30 Σεπτεμβρίου 1991, ο υποστράτηγος Cedras ανέτρεψε τον πρόεδρο Aristide, ο οποίος και διέφυγε στο εξωτερικό. Η εξέλιξη ενεργοποίησε για πρώτη φορά το μηχανισμό της Διαδικασίας του Σαντιάγο και οδήγησε σε έκτακτη σύγκληση του Συμβουλίου Υπουργών Εξωτερικών του ΟΑΚ, το οποίο και καταδίκασε το στρατιωτικό κίνημα¹³⁷. Εξίσου σκληρή ήταν και η καταδίκη και από την πλευρά της Γ.Σ. του ΟΗΕ, που απαίτησε το σεβασμό του Συντάγματος και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την επαναφορά της νόμιμης κυβέρνησης¹³⁸, παρόλο που το Σ.Α. παρέμεινε αδρανές, θεωρώντας το πραξικόπημα εσωτερική αιτινή υπόθεση. Η συναίνεση μεταξύ των δύο Οργανισμών (ΟΑΚ και ΟΗΕ), έστω και χωρίς τη συμμετοχή του Σ.Α., ήταν φαινόμενο πρωτοφανές στη διπλωματική πρακτική, η πρώτη περίπτωση που τα δύο όργανα αναγνώριζαν και υποστήριζαν τις ενέργειες αλλήλων, πνεύμα που εξακολουθούσε και ένα χρόνο μετά όπως φαίνεται από τα σχεδόν πανομοιότυπου περιεχομένου Ψηφίσματα που εξέδωσαν σχετικά το 1992¹³⁹.

III) Η διεθνής ανάμειξη το 1993.

Στις αρχές του 1993, ο εξόριστος πρόεδρος της Αϊτής απηύθυνε έκκληση στον ΟΗΕ και τον ΟΑΚ¹⁴⁰, όπως παρέμβουν υπέρ της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην χώρα του, καθώς οι αναφορές για πολιτικές βιαιότητες και εκτοπισμούς αυξάνονταν. Καθώς ο Aristide αντιπροσώπευε τη διεθνώς νόμιμη κυβέρνηση της χώρας, το αίτημα του έγινε κατ' αρχήν δεκτό

---

¹³⁷ OAS/MRS/Res/1/91, 3-10-1991

¹³⁸ UN/GA/Res. 46/7, 11-10-1991

¹³⁹ UN/GA/Res. 47/20, 24-11-1992 και OAS/MRE/Res. 4/92, 13-12-1992

¹⁴⁰ UN Doc. A/47/908, annex 1

και οι γ.γ. των δύο Οργανισμών ήρθαν σε επαφή, προκειμένου να αποφασίσουν για κοινή δράση. Από τη συνάντηση, προέκυψε η απόφαση για την αποστολή στην χώρα της Διεθνούς Πολιτικής Αποστολής στην Αϊτή (International Civilian Mission in Haiti-MICIVIH), με καθήκοντα εποπτείας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά το Σύνταγμα και τις διεθνείς συμβάσεις που δέσμευαν την χώρα¹⁴¹. Η αποστολή επρόκειτο να είναι αμιγώς πολιτική, αλλά θα διέθετε τα μέσα να περιοδεύσει σε όλη την χώρα, τη δυνατότητα να κάνει συστάσεις στις αρχές και να δημοσιοποιεί τα ευρήματα της στα διεθνή μέσα ενημέρωσης. Στις 14 Φεβρουαρίου, το πρώτο άγημα της MICIVIH έφτασε στην Αϊτή, αποτελούμενο από άνδρες του ΟΑΚ, ενώ κατόπιν σχετικού εγκριτικού της συμφωνίας Ψηφίσματος της Γ.Σ. στις 20 Απριλίου¹⁴², η αποστολή έγινε η πρώτη περίπτωση κοινή ειρηνευτικής αποστολής ΟΗΕ και ΟΑΚ.

Η σύμπτωση που επικρατούσε στο επίπεδο των διεθνών οργανισμών όμως, δεν αντιστοιχούσε στο επίπεδο προόδου επί του εδάφους. Η κωλυσιεργία του δικτατορικού καθεστώτος, εμπόδιζε κάθε ουσιαστική πρόοδο στο ζήτημα της επαναφοράς της συνταγματικής νομιμότητας και ώθησε το Συμβούλιο Υπουργών του ΟΑΚ να επιβάλει εμπάργκο στις εισαγωγές πετρελαίου και όπλων. Παρότι το εμπάργκο αγνοήθηκε από αρκετές χώρες, κατάφερε να θέσει -δια του παραδείγματος- το Σ.Α. σε κίνηση. Στις 16 Ιουνίου 1993, υπήρξε ομόφωνο Ψήφισμα του Συμβουλίου¹⁴³ που επέβαλε μια δέσμη αντίστοιχων μέτρων, αν και διορία ως την 23^η Ιουνίου προκειμένου να υπάρξει συμμόρφωση πριν την επιβολή των μέτρων. Πρέπει να σημειωθεί πως το Ψήφισμα ελήφθη με βάση το Κεφάλαιο VII, καθώς το φαινόμενο του μαζικού εκτοπισμού θεωρείτο πλέον απειλή για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Ακόμα και η Κίνα έκρινε σκόπιμο να αποσύρει τις διαφωνίες της, επικαλούμενη την «μοναδική κι εξαιρετική φύση της

---

¹⁴¹ Δηλαδή το «Σύμφωνο για Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα» του 1966 και την «Αμερικανική Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα» του 1979.

¹⁴² UN/GA/Res. 47/20B, 20-4-1993

¹⁴³ UN/SC/Res. 841, 16-6-1993

παρούσης κρίσης»¹⁴⁴, μια από τις πρωιμότερες αναφορές της διατύπωσης σε διαδικασία του ΟΗΕ.

Η επιβολή κυρώσεων από το Σ.Α. φάνηκε να έχει άμεσα αποτελέσματα και οι Aristide και Cedras βρέθηκαν στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων. Στις 3 Ιουλίου, στο Governors Island της Νέας Υόρκης, υπέγραψαν μια κατ' αρχήν συμφωνία προκειμένου να θέσουν την Αϊτή στο δρόμο της εθνικής συμφιλίωσης, εντάσσοντας στο κείμενο της Συμφωνίας και κοινό αίτημα για την παρουσία προσωπικού των Η.Ε. στην χώρα, προκειμένου να υπάρξει εκσυγχρονισμός του στρατού και εκ του μηδενός αναδόμηση της αστυνομίας¹⁴⁵. Η Συμφωνία συνοδεύτηκε κι από μια δεύτερη στις 16 Ιουλίου, πάλι στη Νέα Υόρκη (New York Pact), μεταξύ όλων των πολιτικών δυνάμεων της Αϊτής. Με αυτήν συμφωνείται εξαμηνια ανακωχή, πλήρης αποχή από τη βία και οποιαδήποτε ενέργεια εμπόδιζε τον εκδημοκρατισμό, ενώ δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στα ανθρώπινα δικαιώματα. Αναγνωρίζοντας τις συμφωνίες αυτές, το Σ.Α. απέσυρε ομόφωνα τις κυρώσεις του¹⁴⁶, αν και διατήρησε το δικαίωμα να τις επαναφέρει σε περίπτωση μη συμμόρφωσης. Όσο για την επίβλεψη της εφαρμογής των Συμφωνιών, αυτή ανατέθηκε από το Σ.Α. στην Αποστολή των Η.Ε. στην Αϊτή (United Nations Mission in Haiti-UNMIH), αποστολή που δημιουργήθηκε με το Ψήφισμα 867¹⁴⁷, κατόπιν πρότασης του γενικού γραμματέα.

Μόνο κάποια τμήματα της UNMIH είχαν προλάβει να αναπτυχθούν στην πρωτεύουσα Port-au-Prince, όταν στις 11 Οκτωβρίου εκδηλώθηκαν ταραχές. Ομάδες που φαινόταν να αποτελούνται από ένοπλους πολίτες, κατέκλυσαν το λιμάνι εμποδίζοντας την αποβίβαση άλλων δυνάμεων του ΟΗΕ, ενώ σύντομα οι βίαιες ταραχές επεκτάθηκαν σε όλη την πόλη. Αντιμέτωπη με αυτήν την κατάσταση, η συντριπτική πλειοψηφία των αόπλων διεθνών παρατηρητών

---

¹⁴⁴ UN Doc, S/PV/3238, 16-6-1993

¹⁴⁵ UN Doc. A/47/975

¹⁴⁶ UN/SC/Res. 861, 27-8-1993

¹⁴⁷ UN/SC/Res. 867, 23-9-1993. Είχε προηγηθεί η αποστολή μικρού αγήματος προετοιμασίας με το UN/SC/Res 862, 31-8-1993

αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την χώρα τις επόμενες ημέρες, με μόνο μια στοιχειώδη ομάδα της MICIVIH να παραμένει. Όπως ήταν αναμενόμενο, οι εξελίξεις προκάλεσαν την οργή του γ.γ. του ΟΗΕ, ο οποίος κατηγόρησε ευθέως τις στρατιωτικές και αστυνομικές αρχές για πλήρη αδιαφορία προς την εφαρμογή της Συμφωνίας του Governors Island και ενδεχόμενη υποκίνηση ή και συνέργεια στα πρόσφατα επεισόδια. Οι απόψεις του, εκφραζόμενες σε έκθεση του προς το Σ.Α.¹⁴⁸, προκάλεσαν την εκ νέου κινητοποίηση του τελευταίου το οποίο και τις υιοθέτησε στο σώμα του Ψηφίσματος 873. Σε αυτό, ανέφερε για πρώτη φορά το ενδεχόμενο να ληφθούν μέτρα πέρα από το εμπάργκο πετρελαίου και όπλων που επιβαλλόταν εκ νέου, εφόσον δεν υπήρχαν ενδείξεις συμμόρφωσης έως την 18^η Οκτωβρίου¹⁴⁹. Ήδη από την 16^η Οκτωβρίου, με το Ψήφισμα 875, το Σ.Α. είχε χαρακτηρίσει την μη εφαρμογή των συμφωνηθέντων απειλή για την ειρήνη και την ασφάλεια στην περιοχή, καλώντας τα μέλη του Οργανισμού να επιβάλουν τις κυρώσεις είτε μόνα τους, είτε σε συνεργασία με άλλα κράτη ή περιφερειακούς, ακόμα και επιβάλλοντας νηοψίες σε πλοία που κατευθύνονταν στο νησί¹⁵⁰.

Αντίθετα με ότι είχε συμβεί την προηγούμενη φορά, η έκδοση αυτών των Ψηφισμάτων δεν φάνηκε να κάμπει το στρατιωτικό καθεστώς. Από το εσωτερικό της χώρας, οι εναπομείναντες παρατηρητές της MICIVIH ανέφεραν διαρκώς κλιμακούμενα επίπεδα βίας εναντίον πολιτών. Οι ακρότητες λάμβαναν κάθε πιθανή μορφή και υπήρχε -σε πολλές περιπτώσεις- έντονη υποψία άμεσης συνεργασίας εκ μέρους των ενόπλων δυνάμεων. Μπροστά σε αυτήν την κατάσταση, το μόνο που μπορούσαν να κάνουν ΟΑΚ και ΟΗΕ χωρίς περαιτέρω απόφαση του Σ.Α., ήταν να ανανεώνουν με διαρκή Ψηφίσματα τις εντολές των δύο αποστολών, MICIVIH και UNMIH, το οποίο και έπραξαν. Τον Μάιο του 1994 πλέον, το Σ.Α. αποφάσισε τον πλήρη αποκλεισμό της Αϊτής¹⁵¹, τον οποίο θα εφάρμοζαν πολεμικά πλοία της Αργεντινής, των ΗΠΑ, του Καναδά και της Ολλανδίας. Το μέτρο ήταν αρκετά δυναμικό και σαφώς πρωτοφανές

---

¹⁴⁸ UN Doc. S/1993/26573

¹⁴⁹ UN/SC/Res. 873, 13-10-1993

¹⁵⁰ UN/SC/Res. 875, 16-10-1993

¹⁵¹ UN/SC/Res. 917, 6-5-1994

για την πρακτική των Ηνωμένων Εθνών. Όμως στο εσωτερικό της χώρας και παρά την πάροδο μηνών κυρώσεων, τα έκτροπα δεν έδειχναν σημεία υποχώρησης. Αντίθετα, όπως ανέφερε σε έκθεση του ο Γενικός Γραμματέας¹⁵², κορυφώνονταν διαρκώς με τις πολιτικές δολοφονίες, τους βιασμούς και τις εξαφανίσεις αντιφρονούντων να είναι καθημερινό φαινόμενο. Παράλληλα, μαζικά κύματα προσφύγων συγκεντρώνονταν στα σύνορα με τη Δομινικανή Δημοκρατία, αναζητώντας οδό διαφυγής από τις απηνείς διώξεις.

Η κατάσταση έφτασε στην δραματική της κλιμάκωση στις 11 Ιουλίου, όταν η αιτινή δικτατορία δήλωσε πως το προσωπικό της MICIVIH ήταν πλέον ανεπιθύμητο στην χώρα, τάσσοντας 48άωρη προθεσμία αποχώρησης. Πράγματι, ως τις 13 Ιουλίου, όλο το προσωπικό της αποστολής είχε απομακρυνθεί, συνοδευόμενο κι από όσους άλλους υπαλλήλους διεθνών οργανισμών είχαν απομείνει στην Αϊτή. Η ενέργεια αυτή είχε άμεσες συνέπειες όμως, καθώς όχι μόνο αποτελούσε σαφέστατη καταπάτηση των πρότερων Ψηφισμάτων των διεθνών οργανισμών, αλλά γεννούσε παράλληλα και έντονες ανησυχίες για την κλιμάκωση των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο εσωτερικό της χώρας, εφόσον πλέον θα εξέλιπαν και οι τελευταίοι διεθνείς μάρτυρες. Λαμβάνοντας υπόψη την επικινδυνότητα της κατάστασης, το Σ.Α. εξέδωσε στις 31 Ιουλίου 1994, το Ψήφισμα 940. Με αυτό, αφού πρώτα ανανέωνε την εντολή της UNMTH, το Σ.Α. εξουσιοδοτούσε τα μέλη του Οργανισμού να συγκροτήσουν πολυεθνική δύναμη που θα αποκαθιστούσε τη νομιμότητα στην χώρα, επαναφέροντας τον εκλεγμένο πρόεδρο της¹⁵³. Αξίζει να σημειωθεί πως κατά τη συνεδρίαση του Συμβουλίου, η Νιγηρία επισήμανε πως «το παρόν δεν πρέπει να εκληφθεί ως γενική άδεια εξωτερικής επέμβασης στα εσωτερικά των κρατών μελών», αν και ψήφισε θετικά, ενώ Μεξικό, Κούβα, Νικαράγουα και Ουρουγουάη το καταψήφισαν, θεωρώντας πως δεν έπρεπε να εφαρμοστούν μέτρα του Κεφαλαίου VII¹⁵⁴. Το πλέον σημαντικό όμως, ήταν πως με την υπερψήφιση της απόφασης, οι ΗΠΑ ζητούσαν για πρώτη φορά την έγκριση του ΟΗΕ προκειμένου να επέμβουν σε κάποιο

---

¹⁵² UN Doc. S/1994/742

¹⁵³ UN/SC/Res. 940, 31-7-1994

¹⁵⁴ Όλες οι αντίθετες απόψεις, παρατίθενται στο: UN Doc. S/PV/3413, 31-7-1994

σημείο της αμερικανικής ηπείρου, γεγονός που δεν διέφυγε της προσοχής και άμβλυσε τις αντιδράσεις προς την επέμβαση.

Καθώς κάποιες ύστατες προσπάθειες συνδιαλλαγής, καθοδηγούμενες από τον γ.γ. του ΟΗΕ και τον πρώην αμερικανό πρόεδρο Κάρτερ δεν είχαν ανταπόκριση, οι ΗΠΑ πήραν την πρωτοβουλία να συγκροτήσουν την πολυεθνική δύναμη Operation Uphold Democracy, η οποία επρόκειτο τελικά να δομηθεί από στρατεύματα είκοσι οκτώ συνολικά κρατών. Αντιλαμβανόμενοι το μέγεθος της απειλής, οι αιτινοί στρατιωτικοί ανακοίνωσαν πως δέχονταν να παραδώσουν την εξουσία και να συνεργαστούν με την πολυεθνική δύναμη, αρκεί να αποδίδονταν γενική αμνηστία. Στις 19 Σεπτεμβρίου, υπήρξε η πρώτη απόβαση διεθνών δυνάμεων, η οποία δεν συνάντησε αντίσταση. Στις 23 ακολούθησε σταδιακά και η UNMIH, ενώ το Σ.Α. ζήτησε παράλληλα και την επάνοδο της MICIVIH, στο πνεύμα συνεργασίας που είχε επικρατήσει.¹⁵⁵ Με την επάνοδο και του Aristide στις 15 Οκτωβρίου, έκλεισε ο κύκλος της τριετούς εκτροπής, γεγονός που αναγνωρίστηκε από το Σ.Α. με την άμεση άρση όλων των κυρώσεων και από την Γ.Σ. με την επέκταση της εντολής και του σκοπού της MICIVIH, προκειμένου αυτή να μπορέσει να βοηθήσει τον πρόεδρο στην επιτήρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τη δόμηση δημοκρατικών λειτουργιών¹⁵⁶.

IV) 1995-2000. Η διαρκής διεθνής παρουσία στην Αϊτή.

Η παρουσία των διεθνών αποστολών στην χώρα, οδήγησε σε ταχεία εξομάλυνση της κατάστασης, παρόλο που το κοινό έγκλημα παρέμενε υψηλό λόγω της εκτεταμένης ένδειας με συνηθέστερη μορφή τις επιδρομές στους χώρους αποθήκευσης ανθρωπιστικής βοήθειας από ληστρικές ομάδες. Παρότι εκθέσεις του ΟΗΕ ανέφεραν πως υπήρχε ακόμη περίπτωση ταραχών όταν τελικά θα πραγματοποιούνταν εκλογές¹⁵⁷, η κατάσταση στις αρχές του 1995 θεωρείτο πλέον αρκετά σταθερή, ώστε να αποφασιστεί από το Σ.Α. η αποχώρηση της διεθνούς

---

¹⁵⁵ UN/SC/Res. 944, 29-9-1994

¹⁵⁶ UN/SC/Res. 948, 15-10-1994 & UN/GA/Res 49/27A, 5-12-1994 αντίστοιχα

¹⁵⁷ UN Doc S/1995/46

ειρηνευτικής δύναμης. Πράγματι αυτή αποχώρησε στις 31 Μαρτίου, παραδίδοντας στην UNMIH, της οποίας η εντολή είχε παραταθεί ως τον Ιούλιο με την ίδια απόφαση¹⁵⁸. Στα καθήκοντα της πλέον θα περιλαμβάνονταν και η επιτήρηση των πολιτικών αρχών αλλά και η αναδόμηση των δυνάμεων ασφαλείας, είχε δε πλαισιωθεί γι' αυτόν τον λόγο και με στρατιωτικά τμήματα.

Το έργο της UNMIH αποδείχτηκε σημαντικό, καθώς κατάφερε να εξαλείψει τις πολιτικές δολοφονίες (ως και 5,000 κατά τα τρία έτη δικτατορίας), να επαναφέρει αρκετούς πρόσφυγες, να διανείμει ανθρωπιστική βοήθεια και να αναδομήσει την αστυνομία. Στον τομέα της επιτήρησης των πολιτικών θεσμών, η αποστολή του ΟΗΕ κατήγγειλε τις δημοτικές και κοινοβουλευτικές εκλογές της 25^{ης} Ιουνίου 1995 ως αποτέλεσμα παρατυπιών και νοθείας, οδηγώντας σε έντονες πιέσεις από το Σ.Α. και επανάληψη -τελικά- της διαδικασίας τον Αύγουστο. Εξίσου χρήσιμη υπήρξε η παρουσία των διεθνών παρατηρητών και στις προεδρικές εκλογές της 17^{ης} Δεκεμβρίου 1995, οι οποίες υπήρξαν σχετικά ήρεμες και κατέληξαν στην πρώτη ειρηνική μεταβίβαση της εξουσίας στον νέο πρόεδρο Rene Preval. Ο νέος πρόεδρος της χώρας όμως, βρέθηκε αντιμέτωπος με τα δυσθεώρητα προβλήματα που κληροδότησαν τα χρόνια της δικτατορικής κυβέρνησης και της κρατικής αδιαφορίας, την υπανάπτυξη, την πείνα και την ανεργία. Ήταν αναμενόμενο λοιπόν, να ζητήσει εκ νέου τη βοήθεια του ΟΗΕ, η οποία και ήλθε με την απόφαση για παράταση της UNMIH για ένα βραχύ διάστημα και την μετέπειτα σταδιακή αποχώρηση της¹⁵⁹, η οποία και ολοκληρώθηκε ως τις 30 Ιουνίου 1996.

Αυτό όμως δεν υπήρξε το τέλος της εμπλοκής των Ηνωμένων Εθνών, καθώς οι συνθήκες στην Αϊτή δεν το επέτρεψαν. Την UNMIH διαδέχτηκε μια νέα αποστολή κατόπιν αίτησης του Preval και πρότασης του γ.γ. , η UNSMIH (United Nations Support Mission in Haiti). Η νέα αποστολή είχε στόχο την ολοκλήρωση της αναμόρφωσης της αστυνομίας και εντολή μόνον ενός έτους¹⁶⁰, αναπτύχθηκε δε τον Ιούλιο. Οι προσπάθειες για την κάθαρση και την ανοικοδόμηση

---

¹⁵⁸ UN/SC/Res. 975, 30-1-1995

¹⁵⁹ UN/SC/Res. 1048, 29-2-1996

¹⁶⁰ UN/SC/Res. 1063, 28-6-1996

της αστυνομίας όμως, συναντούσαν πολλά προβλήματα. Το σώμα αυτό είχε υπάρξει ο κακός δαίμονας του λαού της Αιτής τα χρόνια των δικτατοριών κι εμπλέκονταν σε σωρεία παραβιάσεων δικαιωμάτων. Μετα και την αποτυχία της να διαφυλάξει τις τοπικές εκλογές του Απριλίου του 1997, κατέστη προφανής η ανάγκη περαιτέρω επιτήρησης της, τόσο στον πρόεδρο της χώρας, όσο και στον γ.γ. του ΟΗΕ. Ήδη από τον Απρίλιο λοιπόν, τέσσερεις μήνες πριν τη λήξη της εντολής της UNSMIH, το Σ.Α. αποφάσισε την αποστολή της UNTMIH (United Nations Transition Mission in Haiti)¹⁶¹, η οποία και θα την διαδέχεται για τρεις μήνες και θα εργαζόταν παράλληλα με την MICIVIH, της οποίας η εντολή παρατάθηκε από την Γ.Σ. ως τον Δεκέμβριο του 1997¹⁶². Όπως ίσως θα ανέμενε κανείς, ούτε αυτή η εντολή αποδείχτηκε επαρκής και την UNTMIH διαδέχτηκε η MIPONUH (United Nations Civilian Police Mission in Haiti)¹⁶³ με καθήκοντα εκπαίδευσης προσωπικού και εποπτείας επί της αστυνομίας και μόνο. Τόσο η MIPONUH όσο και η MICIVIH¹⁶⁴, ολοκλήρωσαν την αποστολή τους στις 15 Μαρτίου 2000 και αποχώρησαν από την χώρα. Τις λειτουργίες τους ανέλαβε η MICAH (International Civilian Support Mission in Haiti)¹⁶⁵ ως τον Φεβρουάριο του 2001. Αυτή πλέον ήταν καθαρά εποπτική, πολιτικής φύσης αποστολή, με τελικό στόχο την μεταβίβαση των προσπαθειών από τον τομέα της ασφάλειας, σε αυτόν της ανάπτυξης πλέον, γεγονός που σηματοδοτούσε και την ολοκλήρωση της αποστολής των Ηνωμένων Εθνών στην χώρα¹⁶⁶.

---

¹⁶¹ Η σύσταση του γ.γ. έγινε τον Απρίλιο (UN Doc S/1997/564). Το επίσημο Ψήφισμα εκδόθηκε όμως τον Ιούλιο για λόγους νομικούς UN/SC/Res. 1123, 30-7-1997

¹⁶² UN/GA/Res. 51/196B, 31-7-1997

¹⁶³ UN/SC/Res. 1141, 28-11-1997. Η εντολή της MIPONUH παρατάθηκε με διαδοχικά Ψηφίσματα ως τις 15 Μαρτίου 2000

¹⁶⁴ Η εντολή της είχε παραταθεί με το UN/GA/Res. 52/174, 18-12-1997 και διαδοχικά μετέπειτα Ψηφίσματα της Γ.Σ. ως τον Μάρτιο του 2000

¹⁶⁵ UN/GA/Res. 193, 17-12-1999

¹⁶⁶ UN Doc S/2000/150

Η εμπλοκή των Ηνωμένων Εθνών στην Αϊτή χαρακτηρίζεται σίγουρα από την πρωτοφανή της διάρκεια και την πληθώρα αποστολών, αποτέλεσε όμως μια σαφή επιτυχία του συστήματος ασφαλείας του ΟΗΕ. Κατορθώνοντας να τιθασεύσει την αμερικανική παρεμβατική πολιτική υπέρ των σκοπών του Οργανισμού και θέτοντας τις βάσεις των δημοκρατικών παραδόσεων σε μια χώρα που δεν τις διέθετε, προώθησε αισθητά την υπόθεση της ειρήνης στην αμερικανική ήπειρο. Όλοι οι μηχανισμοί το Οργανισμού, παρήγαν ογκώδες και απόλυτα σύμφωνο με το γράμμα του νόμου έργο, και δη σε συνεργασία με έναν από τους μεγαλύτερους και –ως τότε– πλέον απομονωμένους περιφερειακούς Οργανισμούς. Τέλος, υπήρξε η πρώτη περίπτωση όπου οι εσωτερικές διώξεις ενός δικτατορικού καθεστώτος θεωρούνταν «απειλή για την ειρήνη», αλλά και η πρώτη επιτυχημένη περίπτωση μετάβασης του έργου του ΟΗΕ από την άμεση αντιμετώπιση μιας παρούσας κρίσης, στην περίοδο της ανοικοδόμησης της χώρας που την βίωσε.

5. Ρουάντα 1994

I) Η προϊστορία της κρίσης. Η χώρα σε εμφύλιο πόλεμο.

Περίκλειστη στην καρδιά της Αφρικής, η μικρή χώρα επρόκειτο να αποτελέσει το παράδοξο πεδίο της πιο αιματηρής σύγκρουσης από το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου. Η περιοχή αποτελούσε την ανατολική εσχατικά των βελγικών αποικιακών κτήσεων στην Αφρική και απέκτησε την ανεξαρτησία της μόλις το 1962, ταυτόχρονα με το Μπουρούντι στα νότια και δύο χρόνια μετά το Κογκό στα δυτικά, τα υπόλοιπα πρώην βελγικά εδάφη. Αν και η περιοχή κατοικείτο κατά πλειοψηφία από την φυλή των Χούτου, με την φυλή των Τούτσι να αποτελεί μια ευρεία μειονότητα, η πολιτική εξουσία βρισκόταν πατροπαράδοτα στα χέρια των Τούτσι, οι οποίοι αποτελούσαν την τοπική αριστοκρατία τόσο στη Ρουάντα όσο και στο Μπουρούντι. Η θέση τους αυτή δε, αναγνωρίζονταν κι ενισχύνονταν συνειδητά κι από τους Βέλγους αποικιοκράτες, στα πλαίσια μιας πολιτικής έμμεσης χειραγώγησης των πολιτικών πραγμάτων σε όλες τις αποικίες τους στην ισημερινή Αφρική¹⁶⁷. Παραδόξως, ακριβώς πριν την αποχώρησή τους, οι Βέλγοι άρχισαν να προωθούν συστηματικά τους Χούτου, με κίνητρο -υποτίθεται- την δημοκρατικοποίηση των περιοχών, καθώς οι Χούτου αποτελούσαν πλειοψηφία.

Αυτή η αιφνιδιαστική μεταστροφή όμως, είχε εντελώς άλλα αποτελέσματα, καθώς ανέτρεψε τις πολιτικές ισορροπίες και κορύφωσε την φυλετική ένταση. Με την ανεξαρτησία, συνέβη και το πρώτο μαζικό κίνημα δολοφονιών στην χώρα. Περί τα 14,000 άτομα υπολογίζεται πως σκοτώθηκαν στη Ρουάντα από το 1962 ως το 1974, καθώς οι Χούτου είχαν επικρατήσει πλήρως και δίωκαν τους Τούτσι για λόγους ταξικούς και φυλετικούς. Ταυτόχρονα, χιλιάδες Τούτσι διέφυγαν σε γειτονικές χώρες όπως η Ουγκάντα. Κατά το ίδιο διάστημα, στο Μπουρούντι συνέβαιναν αντίθετες διώξεις, καθώς εκεί οι Τούτσι είχαν επικρατήσει και η χώρα είχε καταστεί συνταγματική μοναρχία με Τούτσι μονάρχη. Αν και η κλίμακα τους δεν προσέγγυζε αυτή των βιαιοτήτων στη Ρουάντα, είναι ενδεικτική του γενικότερου κλίματος στην περιοχή.

---

¹⁶⁷ John Parker & Richard Rathbone, *African History*, Oxford University Press, Νέα Υόρκη 2007, σ. 103

Η υποβόσκουσα ένταση τριάντα χρόνων εκδηλώθηκε το 1990, με την έκρηξη εμφυλίου πολέμου στη Ρουάντα. Διεκδικώντας την επάνοδο της φυλής τους στη χώρα, οι Τούτσι της διασποράς είχαν σχηματίσει οργανώσεις, η κυριότερη των οποίων υπήρξε το Πατριωτικό Μέτωπο της Ρουάντα (RPF-Rwanda Patriotic Front). Στελεχωμένη από Τούτσι που είχαν υπηρετήσει στον ετοιμοπόλεμο στρατό της Ουγκάντα, η RPF εισέβαλε την 1^η Οκτωβρίου του 1990 στον βορρά της χώρας από το έδαφος της Ουγκάντα. Παρότι η δύναμη ήταν μικρή (ίσως 1,500 άνδρες) κι ο οπλισμός της ελαφρύς, η προέλαση της υπήρξε ταχεία και πανικόβαλε τις κυβερνητικές δυνάμεις. Αντιδρώντας, οι Χούτου σκηνοθέτησαν μια επίθεση-προβοκάτσια εναντίον της πρωτεύουσας Κιγκάλι το βράδυ της 4^{ης} Οκτωβρίου. Στόχος της ήταν τόσο η συσπείρωση των Χούτου, όσο και η αποκάλυψη Τούτσι συμπαθόντων της RPF, οι οποίοι κι εξοντώθηκαν¹⁶⁸. Αυτό το τέχνασμα όμως δεν υπήρξε αρκετό και χρειάστηκε η ευθεία επέμβαση γαλλικών και ζαϊρινών στρατευμάτων προκειμένου να διασωθεί η πρωτεύουσα. Οι γαλλικές δυνάμεις κατέφτασαν ορμώμενες από το έδαφος της Κεντροαφρικανικής Δημοκρατίας και στα πλαίσια της επιχείρησης *Noroit*, που εκδηλώθηκε με την άδεια της κυβέρνησης του Κιγκάλι -και άρα νόμιμα- και με θεωρητικό υπόβαθρο την «προστασία μιας φίλης, γαλλοφωνής χώρας από μια εισβολή που εκδηλώθηκε από αγγλόφωνη χώρα», σαφέστατος υπαινιγμός περί ανεπίσημης εμπλοκής της Ουγκάντα. Όπως θα ανέμενε κανείς, η RPF δεν είχε καμία ελπίδα απέναντι σε βαριά εξοπλισμένους πεζοναύτες.

Η επίθεση των ανταρτών στην πρωτεύουσα απέτυχε, ενώ μια μαζική κυβερνητική αντεπίθεση την ανάγκασε να συμπτυχθεί στα βορειοδυτικά, έχοντας υποστεί βαρύτατες απώλειες. Οι θέσεις αυτές παρέμειναν σχεδόν σταθερές ως το 1993, με την RPF να έχει ανακάμψει από άποψης αριθμών. Σταδιακά, οι αντάρτες αποκτούσαν εκπαίδευση κι εξοπλισμό, ενώ είχαν ακόμα και ραδιοφωνικό σταθμό στο έδαφος της Ουγκάντα. Παρά τις κατά καιρούς ανακωχές όμως, δεν είχε καταστεί δυνατή μια διπλωματική λύση και οι αντάρτες εκδήλωσαν μαζική επίθεση στις 3 Φεβρουαρίου 1993. Ακόμα μια φορά, τα κυβερνητικά στρατεύματα τράπηκαν σε φυγή, ενώ η προέλαση της RPF συνοδεύτηκε από αρκετές δολοφονίες και τον

---

¹⁶⁸ Linda Melvern, *A People Betrayed: The Role of the West in Rwanda's Genocide*, Zed Books, Λονδίνο 2000, σ. 56-57

μαζικό εκτοπισμό ενός εκατομμυρίου Χούτου. Ως τις 20 του μήνα, η RPF είχε φτάσει τριάντα χιλιόμετρα από την πρωτεύουσα Κιγκάλι, αναγκάστηκε όμως να κηρύξει μονομερή ανακωχή, καθώς γαλλικά στρατεύματα κατέφτασαν εκ νέου στην πρωτεύουσα.

Ενώ στο εσωτερικό της χώρας ο εμφύλιος μαίνονταν, στην Αγύσα της Τανζανίας διεξάγονταν έντονες πολιτικές ζυμώσεις για την εξεύρεση λύσης, υπό την αιγίδα του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας, της Γαλλίας και των ΗΠΑ. Αν και εξελίσσονταν διακοπώμενες ήδη από το 1992, χρειάστηκε η προέλαση των ανταρτών προκειμένου να υπογραφούν τα Πρωτόκολλα Συμφωνίας (Agusha Accords), στις 3 Αυγούστου 1993. Σύμφωνα με αυτά, τα κυβερνητικά χαρτοφυλάκια θα μοιράζονταν ουσιαστικά μεταξύ του κόμματος του Χούτου προέδρου Χαμπυαριμάντα και της RPF, ο στρατός θα αποτελείτο από 60% Χούτου και 40% Τούτσι, ενώ αποστολή της RPF θα εγκαθίστατο στο κτίριο του κοινοβουλίου στην πρωτεύουσα, προστατευόμενο από σώμα χιλίων ανταρτών. Η συμφωνία ήταν ένα πολύ θετικό βήμα και ο ΟΗΕ έσπευσε να το υποστηρίξει. Με το Ψήφισμα 872 του Σ.Α., ο Οργανισμός συγκροτούσε την UNAMIR (United Nations Mission in Rwanda)¹⁶⁹, μια δύναμη 2,548 κυανοκράνων -κυρίως Βέλγων- υπό τον Καναδό υποστράτηγο Νταλαίρ (Dallair), προς επιτήρηση της ανακωχής και της εφαρμογής των συμφωνηθέντων. Η αποστολή ενσωμάτωνε δύο αποστολές που ήδη ενεργούσαν στην περιοχή, την UNOMUR (United Nations Observer Mission Uganda-Rwanda)¹⁷⁰ και την NMOG II (Neutral Military Observer Group), η οποία είχε αποσταλεί από τον Οργανισμό Αφρικανικής Ενότητας. Στην πραγματικότητα, ο ΟΗΕ είχε καθυστερήσει να εμπλακεί ουσιαστικά, αφενός ανεχόμενος σιωπηρά την απαίτηση της γαλλικής διπλωματίας που ήθελε την περιοχή στην γαλλική σφαίρα επιρροής, αφετέρου δεχόμενος την άποψη περί κατ' ουσίαν εσωτερικού ζητήματος που προέβαλε η κυβέρνηση της Ρουάντα.

---

¹⁶⁹ UN/SC/Res. 872, 5-10-1993, αρ. 2

¹⁷⁰ UN/SC/Res. 846, 22-6-1993, αρ. 2

II) Γενοκτονία. Η πλήρης αποτυχία του συστήματος *peacekeeping* των Ηνωμένων Εθνών.

Παρότι οι διπλωματικές προσπάθειες φαινόταν να έχουν ευοδωθεί, μια αιφνιδιαστική εξέλιξη επρόκειτο να ανατρέψει την κατάσταση. Στις 6 Απριλίου 1994, το αεροσκάφος που μετέφερε τους προέδρους της Ρουάντα και του Μπουρούντι, κατερύφη, με αποτέλεσμα τον θάνατο όλων των επιβαινόντων. Αν και η ταυτότητα των δραστών δεν διευκρινίστηκε ποτέ, οι Χούτου κατηγορήσαν αυτομάτως την RPF. Στην πραγματικότητα, εκείνη την χρονική στιγμή οι Τούτσι δεν θα είχαν κανέναν λόγο να δολοφονήσουν τον πρόεδρο Χαμπυαριμάνα, καθώς οι Συμφωνίες της Arusha ήταν ιδιαίτερα ευνοϊκές για τους ίδιους. Αντίθετα, ακραία στοιχεία της ελίτ των παραστρατιωτικών Χούτου, ήταν αρκετά πιο πιθανό να σκηνοθετήσουν μια τέτοια προβοκάτσια, προκειμένου να αποτρέψουν την εφαρμογή μιας συμφωνίας που θεωρούσαν πως άνοιγε την πόρτα για την έμμεση επικράτηση των Τούτσι¹⁷¹. Η άποψη αυτή άλλωστε, ενισχύεται κι από την οργανωμένη φύση των δολοφονικών διώξεων που ξεκίνησαν το ίδιο κιόλας βράδυ στην πρωτεύουσα, αλλά και του συνόλου της γενοκτονίας που ακολούθησε.

Η αντίδραση του ΟΗΕ στην επικείμενη τραγωδία, υπήρξε σαφώς κατώτερη των περιστάσεων, σαφώς επηρεασμένη κι από την εμμονή των Γάλλων να κρατήσουν τις αγγλόφωνες δυνάμεις εκτός της περιοχής. Πάντως, η κρίση επιβαρύνεται από το γεγονός πως η εκδήλωση της γενοκτονίας δεν υπήρξε κεραυνός εν αιθρία, καθώς ήδη από τις 11 Ιανουαρίου 1994, ο Νταλαίρ είχε ειδοποιήσει με τηλεγράφημα τον Οργανισμό, σχετικά με κάποιες πολύ ανησυχητικές πληροφορίες που διέθετε. Συγκεκριμένα, πληροφοριοδότες του είχαν ενημερώσει για τη συγκέντρωση μαζικών αποθεμάτων όπλων από τις δύο κύριες οργανώσεις Χούτου πολιτοφυλάκων (Interahamwe και Impuzamugabi) στην περιοχή της πρωτεύουσας Κιγκάλι, και την κατάρτηση καταλόγων προγραμών Τούτσι και μετριοπαθών Χούτου¹⁷². Παράλληλα, είχαν γίνει γνωστά σχέδια για πιθανή προβοκάτσια προκειμένου να εμπλέξουν το βελγικό άγημα της UNAMIR (την μεγάλη πλειοψηφία της δηλαδή) σε σύγκρουση με τους Χούτου, προκειμένου να αναγκαστεί το Βέλγιο να την αποσύρει, εξουδετερώνοντας ουσιαστικά τη δύναμη του ΟΗΕ.

---

¹⁷¹ Stefan Wolff, *Ethnic Conflict: A Global Perspective*, Oxford University Press, Νέα Υόρκη 2006, σ. 81-82

¹⁷² S/1999/1257, *Report on the UN Inquiry Concerning Rwanda*, 15-12-1999 σ. 10

Ακολούθως, ο Νταλαίρ ζητούσε έγκριση προκειμένου να εφαρμόσει ένα σχέδιο εντοπισμού και δέσμευσης του οπλισμού αυτού, εξέλιξη που θα καθιστούσε όλους τους σχεδιασμούς των Χούτου, άνευ αντικειμένου. Η απάντηση του Οργανισμού, όμως, υπήρξε κάθετα αρνητική. Καθώς η εντολή της UNAMIR δεν είχε εκδοθεί υπό το Κεφάλαιο VII, μέτρα τέτοιας φύσης αποκλείονταν, ενώ διαμηνύετο στον Νταλαίρ να περιορίζει εαυτόν αυστηρώς στα καθήκοντα του και να μην εμπλακεί στην εμφύλια σύγκρουση. Με δεδομένο πως η UNAMIR δεν θα μπορούσε να επιτηρήσει την εφαρμογή της ανακωχής (όπως όριζε η εντολή της) χωρίς έστω κάποια έμμεση εμπλοκή στη σύγκρουση όμως, οι κυανόκρανοι ουσιαστικά περιορίζονταν στον ρόλο του παρατηρητή.

Τα γεγονότα μετά την 6^η Απριλίου όμως, δεν είχαν χώρο για παρατηρητές. Ένα σύνολο 30,000 πολιτοφυλάκων (militia), οπλισμένων με AK-47 και χειροβομβίδες ή απλά με μασέτες, εξαπέλυσαν ένα ανελέητο κύμα δολοφονιών, πρώτα στο Κιγκάλι και σύντομα σε όλη την χώρα. Στην πρωτεύουσα, το άγημα της RPF στο κοινοβούλιο πολιορκήθηκε στενά, είχε όμως προνοήσει για την ετοιμασία αμυντικών θέσεων και κατόρθωσε να επιβιώσει, κάτι που δεν μπορεί να ειπωθεί για το σύνολο σχεδόν του Τούτσι πληθυσμού της πόλης. Παράλληλα, στις 6 Απριλίου, η κρατική τηλεόραση RTLM μετέδωσε ψευδώς πως Βέλγοι κυανόκρανοι είχαν εμπλακεί στη δολοφονία του προέδρου Χαμπυαριμάνα, θέτοντας την UNAMIR στο μάτι του κυκλώνα. Όταν το βράδυ της 7^{ης} Απριλίου, φρουρά δεκαπέντε κυανοκράνων συνόδευσε την μετριοπαθή πρωθυπουργό στον κρατικό ραδιοσταθμό, προκειμένου αυτή να μεταδώσει διάγγελμα με ήπιο περιεχόμενο, η προεδρική φρουρά τους επετέθη και τους συνέλαβε. Αν και πέντε Γκανέζοι κυανόκρανοι αφέθησαν ελεύθεροι, οι υπόλοιποι δέκα Βέλγοι βασανίστηκαν και τελικά εκτελέστηκαν με μασέτες. Την ίδια τύχη είχε η πρωθυπουργός αλλά και αρκετοί άλλοι μετριοπαθείς Χούτου αξιωματούχοι της κυβέρνησης, με την εξουσία να περνά στα χέρια ακραίων στοιχείων. Η σφαγή αναφέρθηκε το ίδιο κιόλας βράδυ από τον αμερικανό αναπληρωτή πρέσβη Joyce Leader, ο οποίος κι έκανε πρώτος λόγο για γεγονότα που ξεπερνούσαν τις συγκεκριμένες πολιτικές δολοφονίες και αποτελούσαν το προανάκρουσμα γενοκτονίας, αναφορά που αγνοήθηκε¹⁷³.

---

¹⁷³ Samantha Power, *A Problem from Hell: USA And the Age of Genocide*, Basic Books, Νέα Υόρκη 2002, σ. 325

Σχεδόν άμεσα, το σύνολο των Βέλγων κυανοκράνων αποχώρησε από τη Ρουάντα κατόπιν προτροπών/προειδοποιήσεων για την ασφάλεια τους από στελέχη της κυβέρνησης, αφήνοντας την UNAMIR ουσιαστικά ανίκανη για δράση. Το όνειδος της διεθνούς κοινότητας ολοκληρώθηκε τις επόμενες ημέρες, καθώς το Σ.Α., κατόπιν αμερικανικής πρωτοβουλίας, εξέδωσε το Ψήφισμα 912 στις 21 Απριλίου, με το οποίο η δύναμη της UNAMIR προσαρμόζονταν στην επικινδυνότητα της κατάστασης για τα μέλη της κι όσους είχαν καταφύγει σε αυτήν¹⁷⁴, κάτι που στην πράξη σήμαινε μείωση της κατά 90% στα 270 άτομα. Όταν τις επόμενες ημέρες, βελγικά και γαλλικά αεροπλάνα απομάκρυναν μεγάλους αριθμούς αμάχων, υπηκόων τους και μετριοπαθών Χούτου, αρνήθηκαν όμως να απομακρύνουν αμάχους Τούτσι, προκειμένου να μην φανεί πως στρέφονται εναντίον των Χούτου, παρότι γνώριζαν την τύχη που τους περίμενε. Πρακτικά, η συμπεριφορά αυτή της διεθνούς κοινότητας, ερμηνεύθηκε από τους Χούτου ως ανομολόγητη παραδοχή της γενοκτονίας των Τούτσι, γεγονός που επιτάχυνε την κλιμάκωση της¹⁷⁵.

Οι επόμενες εκατό ημέρες υπήρξαν μια πραγματική επίγεια κόλαση για τη Ρουάντα και κόστισαν τη ζωή σε περισσότερους από 800,000 αμάχους, τη στιγμή που οι διεθνείς δυνάμεις που βρίσκονταν στις όμορες χώρες αλλά παρέμεναν ανενεργές, θα αρκούσαν για να επιβάλουν με ευκολία την ειρήνη¹⁷⁶. Μαζικές σφαγές, βιασμοί και λεηλασίες, βρισκόταν στην ημερήσια διάταξη στο σύνολο της επικράτειας, και δη με κυβερνητική έγκριση και υποστήριξη. Το νέο σύστημα ταυτοτήτων που είχαν επιβάλει οι Χούτου αμέσως πριν τα γεγονότα, ανέγραφε την φυλή του φέροντος, διευκολύνοντας τη διαδικασία της εθνοκάθαρσης καθώς οποιος ήταν Τούτσι ή δεν έφερε ταυτότητα καθίστατο αυτόματα στόχος. Τα κρατικά μέσα μετέδιδαν συνέχεια το

---

¹⁷⁴ UN/SC/Res. 912, 21-4-1994, άρ. 9

¹⁷⁵ Michael Barnett, *Eyewitness to a Genocide: The United Nations and Rwanda*, Cornell University Press, Ithaca 2002, σ. 132

¹⁷⁶ Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict, *Preventing Deadly Conflict: Final Report*, Ουάσιγκτον 1997, σ. 6. Η επιτροπή, αποτελούμενη από στρατιωτικούς, διαπίστωσε την ύπαρξη περί των 5,000 διαθέσιμων στρατιωτών στην άμεση περιφέρεια της Ρουάντα.

μήνυμα του μίσους, προτρέποντας σε πλήρη εξόντωση των «αποικιοκρατών Τούτσι» και μεταφέροντας ακόμα και πληροφορίες για τις πιθανές θέσεις και μετακινήσεις Τούτσι φυγάδων/δυνητικών θυμάτων, κάτι το πρωτοφανές στην ανθρώπινη ιστορία¹⁷⁷. Με το μέγεθος της γενοκτονίας να γίνεται γνωστό, αναζωπυρώθηκε και η εμφύλια σύγκρουση, με την RPF να προσπαθεί να προελάσει το ταχύτερο δυνατό, προκειμένου να σταματήσει την σφαγή των ομοφύλων της.

Στα τέλη Απριλίου, αρκετά μη μόνιμα μέλη του Σ.Α., άρχισαν να κυκλοφορούν την ιδέα μιας δυναμικής UNAMIR II, η οποία και θα επέβαλε την ειρήνη δια των όπλων κατά το Κεφάλαιο VII, σταματώντας την αιματοχυσία και λυτρώνοντας την ουσιαστικά πολιορκημένη UNAMIR στο Κιγκάλι. Η πρόταση συνάντησε την απροθυμία των μεγαλύτερων κρατών να επέμβουν, ειδικά μετά τις απώλειες που είχαν ήδη υποστεί οι κυανόκρανοι, στάση που αργότερα αποδόθηκε σε άγνοια της κλίμακας της σφαγής και αποτέλεσε αντικείμενο έντονης κριτικής. Στο σημείο αυτό πρέπει να υπογραμμιστεί η γαλλική στάση επί του θέματος. Παρότι οι σχέσεις φιλίας και συνεργασίας της κυβέρνησης των Παρισίων με το καθεστώς του Κιγκάλι ήταν παλαιές και γνωστές, προκαλούν εντύπωση οι προσπάθειες της Γαλλίας να υποβαθμιστεί το μέγεθος της τραγωδίας. Γαλλικές πιέσεις απέτρεπαν ακόμα και την χρήση του όρου «γενοκτονία» στα επίσημα κείμενα του Οργανισμού, ενώ αποτελούσαν αυτονόητη τροχοπέδη σε οποιαδήποτε πραγματική απόφαση του Σ.Α. Χαρακτηριστική της στάσης αυτής, υπήρξε μια δήλωση του προέδρου Μιτεράν από εκείνες τις ημέρες: «...σε χώρες όπως η Ρουάντα, μια γενοκτονία δεν είναι τόσο σημαντική»¹⁷⁸.

Χρειάστηκε να παρέλθουν δύο και πλέον μήνες και να υπάρξει ραγδαία προέλαση της RPF συνοδευόμενη από τα αναμενόμενα αντίποινα, προκειμένου να ενεργοποιηθεί εκ νέου ο

---

¹⁷⁷ Οι ΗΠΑ απέρριψαν στις 5 Μαΐου αίτημα της UNAMIR να εμποδίσουν με ηλεκτρονικά μέσα τις εμπρηστικές αυτές εκπομπές, προκειμένου να μην «παραβιάσουν την εναέρια κυριαρχία της Ρουάντα», Frank Wisner, Δεύτερος Γραμματέας του Υπ. Αμύνης των ΗΠΑ, *Μνημόνιο προς τον Σύμβουλο Ασφαλείας Sandy Berger*, 5-5-1994

¹⁷⁸ Philip Gourevitch, *We wish to Inform You that Tomorrow We Will Be Killed with Our Families: Stories from Rwanda*, Farrar, Straus and Giroux, Νέα Υόρκη 1998, σ. 325

διεθνής παράγοντας. Μάλιστα, ήταν οι Γάλλοι που, διακρίνοντας το σαφές ενδεχόμενο ήττας των Χούτου, αποφάσισαν να προκαλέσουν διεθνή επέμβαση ενημερώνοντας τον γ.γ. του Οργανισμού και το Σ.Α. πως λόγοι ανθρωπιστικοί τους επέβαλαν να παρέμβουν. Το γαλλικό σχέδιο -Επιχείρηση Turquoise- όμως, δεν ήταν αυτό που ανέμεναν όλοι από μια UNAMIR II. Παρά τις επανειλημμένες εκκλήσεις του Νταλαίρ προς τούτο, η δύναμη δεν θα κατευθύνονταν στο Κιγκάλι, προκειμένου να διευκολύνει την οργανωμένη επιβολή της ειρήνης. Αντ' αυτού, οι Γάλλοι σκόπευαν να δημιουργήσουν μια Ασφαλή Ζώνη στη νοτιοδυτική γωνία της χώρας, όπου θα μπορούσαν να καταφύγουν Χούτου πρόσφυγες, καθώς η ήττα των κυβερνητικών δυνάμεων θεωρείτο πλέον επικείμενη. Η γαλλική πρόταση έγινε δεκτή στις 22 Ιουνίου από τον γ.γ., καθώς δεν διακρίνονταν καμία άλλη περίπτωση επέμβασης. Ακόμα κι ένα σχέδιο αποστολής διεθνούς δύναμης 5,000 ανδρών που είχε εγκριθεί στα μέσα Μαΐου, κι αφού ο Διεθνής Ερυθρός Σταυρός είχε υπολογίσει τα θύματα σε άνω του μισού εκατομμυρίου, συναντούσε ανυπέρβλητα προβλήματα χρηματοδότησης. Είναι χαρακτηριστικό δε, πως οι ΗΠΑ έθεταν την καταβολή έξι εκατομμυρίων δολλαρίων ως όρο *sine qua non*, προκειμένου να διαθέσουν τεθωρακισμένα οχήματα προσωπικού (APCs) στην σχεδιαζόμενη δύναμη.

Κατά τις τελευταίες ημέρες του Ιουνίου, οι γαλλικές δυνάμεις εισήλθαν στη Ρουάντα από το έδαφος του Ζαίρ, δημιουργώντας τελικά μια ευρύτατη ζώνη που κάλυπτε περί το 20% του εδάφους της χώρας, αν και τα αποτελέσματα δεν ήταν τα αναμενόμενα. Οι Χούτου ενέτειναν προσωρινά τις σφαγές, θεωρώντας πως οι Γάλλοι είχαν έρθει για να τους υποστηρίξουν όπως στο παρελθόν και πως θα σταματούσαν την προέλαση της RPF, επιχείρησαν δε και μια σύντομη, ατυχή αντεπίθεση. Όταν αντελήφθησαν το λάθος τους, όποια μαχητική διάθεση είχε απομείνει στις τάξεις του RAF (Rwandan Armed Forces) εξανεμίστηκε και το μέτωπο κατέρρευσε. Στις 6 Ιουλίου έπεσε η πρωτεύουσα, την οποία είχε ήδη εγκαταλείψει το σύνολο σχεδόν του πληθυσμού Χούτου, ενώ ως τις 18 του μήνα, είχε παραδοθεί και το τελευταίο τους σημαντικό προπύργιο και η προέλαση των ανταρτών σταμάτησε μόνον μπροστά στις γαλλικές θέσεις. Πάντως πρέπει να σημειωθεί πως οι Γάλλοι κατηγορήθηκαν έντονα για άμεση υποστήριξη προς τους υποχωρούντες Χούτου. Αν και κάτι τέτοιο δεν μπορεί να αποδειχθεί, είναι γεγονός πως

εντός της γαλλικής ζώνης συνεχίστηκε η σφαγή των Τούτσι¹⁷⁹, ενώ οι Γάλλοι ανέχτηκαν και την παρουσία και συνεχιζόμενη λειτουργία των κυβερνητικών μέσων ενημέρωσης που είχαν μεταφερθεί εκεί εσπευσμένα από την πρωτεύουσα και δεν είχαν μεταβάλει το περιεχόμενο των εκπομπών τους. Όταν έληξε η εντολή της γαλλικής δύναμης στις 21 Αυγούστου 1993, η περιοχή παραδόθηκε στην RPF, γεγονός που σήμανε την πλήρη κατάληψη της χώρας. Παρόλα αυτά, ο πόλεμος συνεχίστηκε ως το 2003, καθώς τα δύο εκατομμύρια Χούτου προσφύγων -κυρίως στο έδαφος του Ζαίρ- είχαν συγκροτήσει ένοπλες ομάδες που προσπαθούσαν ανεπιτυχώς να αποσταθεροποιήσουν την χώρα.

Η περίπτωση της Ρουάντα, αναμφιβήτητα αποτέλεσε όνειδος για τη διεθνή κοινότητα, η οποία απλά επέλεξε να ανεχθεί, αρχικά, μια κατάσταση. Είναι γεγονός πως η γενοκτονία δεν καθίστατο αντιληπτή στο πλήρες της μέγεθος κατά την στιγμή που τελείτο, αλλά ήταν αδιαμφισβήτητη γνωστή ως γεγονός. Στην πραγματικότητα, ΗΠΑ, Γαλλία και Βρετανία διατηρούσαν στην πρωτεύουσα Κιγκάλι πρεσβείες, πλήρως εξοπλισμένες με ηλεκτρονικό εξοπλισμό παρακολούθησης αλλά και δικό τους σύστημα πληροφοριοδοτών, οπότε και θεωρείται βέβαιο πως γνώριζαν τόσο τις προετοιμασίες όσο και την εξέλιξη της γενοκτονίας¹⁸⁰, άποψη που είχε εξ' αρχής εκφράσει κι ο επικεφαλής της UNAMIR, υποστράτηγος Νταλαίρ¹⁸¹. Η κλίμακα της σφαγής δε υπήρξε τέτοια, ώστε καθίσταται σχεδόν περιττή η αναδρομή στο γράμμα του νόμου, το Άρθρο 2 της σχετικής Συνθήκης του 1948, σχετικά με την διαπίστωση της ύπαρξης γενοκτονίας. Καθώς το ποσοστό των Τούτσι στη Ρουάντα -επί ενός συνολικού πληθυσμού 7,5 εκατομμυρίων προ της γενοκτονίας- βρίσκονταν στο 15%¹⁸², η δολοφονία

---

¹⁷⁹ Alison Des Forges, *Leave None to Tell: The Genocide in Rwanda*, Human Rights Watch, Νέα Υόρκη 1999 σ. 679-681

¹⁸⁰ Des Forges, ό. παρ. σ. 18

¹⁸¹ Romeo Dallaire & Maj. B. Beardsley, *Shake Hands with the Devil: The Failure of Humanity in Rwanda*, Random House Canada, Τορόντο 2003, σ. 90

¹⁸² Roland Oliver & Anthony Atmore, *Africa Since 1800*, Cambridge University Press, Νέα Υόρκη 2005, 5^η έκδοση, σ. 343-345

800,000 ανθρώπων αποτελούσε «γενοκτονία» υπό την κυριολεκτική σημασία του όρου¹⁸³, ακόμα κι αν αφαιρέσουμε από το σύνολο κάποιο λογικό, αλλά άγνωστο, ποσοστό μετριοπαθών Χούτου που επίσης εσφάγησαν.

Καθώς οι μηχανισμοί του ΟΗΕ είχαν ενεργοποιηθεί πολύ πιο αποτελεσματικά σε άλλες, σχεδόν ταυτόχρονες, περιπτώσεις κρίσεων με πολύ μικρότερο κόστος σε ανθρώπινες ζωές, γεννήθηκαν σοβαρά ερωτήματα για την ενδεχόμενη ύπαρξη κάποιων ανεπίσημων κριτηρίων στον υπολογισμό της σκοπιμότητας μιας δυναμικής παρέμβασης. Μετά τη διαπίστωση της τραγωδίας, ο ΟΗΕ έσπευσε να λάβει μέτρα για την ανοικοδόμηση της χώρας και την τιμωρία των ενόχων, ιδρύοντας μάλιστα και το ιδιαίτερα δραστήριο Ειδικό Ποινικό Δικαστήριο για τη Ρουάντα, το οποίο κι εξέδωσε την πρώτη καταδικαστική απόφαση φυσικού προσώπου για το έγκλημα της γενοκτονίας στην ανθρώπινη ιστορία το 1998, εναντίον του Χούτου πρώην πρωθυπουργού της Ρουάντα, Jean Kambanda¹⁸⁴. Τα μέτρα που ήρθαν όμως αργά για εκατοντάδες χιλιάδες ανθρώπους. Ενδεικτικό του μεγέθους των λαθών που συντελέστηκαν, υπήρξε και το πόρισμα της επίσημης έρευνας που διέταξαν τα Ηνωμένα Έθνη και το οποίο δημοσιεύτηκε το 1999. Η ανάγνωση των ογδόντα και πλέον σελίδων του αναλυτικότερου αυτού πονήματος, αποτελεί οδυνηρή υπενθύμιση πως ακόμα και στη διεθνή πολιτική όπου ηθικοί χαρακτηρισμοί δεν πρέπει να έχουν εφαρμογή, κάποιες φορές πράγματι ισχύει το ρητό του Άγγλου πολιτικού Edmund Burke: «το μόνο που χρειάζεται για να επικρατήσει το κακό, είναι να μην κάνουν τίποτα οι καλοί άνθρωποι».

---

¹⁸³ Ralph Henham & Paul Behrens ed., *International Criminal Law of Genocide*, Ashgate, Χάμπσαϊρ 2007, σ. 64

¹⁸⁴ Curtis F.J. Doebbler, *Introduction to International Humanitarian Law*, CD Publishing, Ουάσιγκτον 2005, σ. 67

6. Κοσσυφοπέδιο 1998-1999

I) Ιστορικό πλαίσιο και οι εξελίξεις στην περιοχή ως και το 1998.

Με τη συμφωνία του Ντέιτον, τερματίστηκε ο αιματηρός εμφύλιος της Βοσνίας, ο επιθανάτιος ρόγχος της πρώην Γιουγκοσλαβίας όμως δεν είχε ολοκληρωθεί. Πριν το πέρας της δεκαετίας, ότι είχε απομείνει από την χώρα θα βρίσκονταν εκ νέου στο κέντρο ενός πολιτικού κυκλώνα βιώνοντας μια νέα ανθρωπιστική κρίση, αυτή την φορά στην περιοχή του Κοσσόβου. Η περιοχή αποτελούσε τμήμα της Σερβίας και ήταν ιδιαίτερης συμβολικής σημασίας, ως ο τόπος που οι Σέρβοι είχαν ηττηθεί από τους Οθωμανούς το 1389, με αποτέλεσμα την υποταγή τους. Παρότι λίκνο του σερβικού πολιτισμού όμως, η περιοχή είχε αλλοιωθεί εθνολογικά κατά δραματικό τρόπο. Στα τέλη του 20ου αιώνα, ο πληθυσμός του Κοσσόβου αποτελείτο από Αλβανούς σε συντριπτικό ποσοστό. Χαρακτηριστικά, η απογραφή του 1991 είχε δώσει ένα ποσοστό 82,2% Αλβανών, έναντι 10% Σέρβων και 7,8% «λοιπών», ποσοστό ιδιαίτερα ενδεικτικό αν λάβει κανείς υπόψη πως το αλβανικό στοιχείο επισήμως απείχε από τη διαδικασία¹⁸⁵. Την εποχή της Γιουγκοσλαβίας του Τίτο, αυτή η πληθυσμιακή πραγματικότητα είχε αναγνωριστεί με την απόδοση ευρείας αυτονομίας στην περιοχή. Το Σύνταγμα του 1974, είχε καταστήσει το Κόσσοβο μια από τις δύο αυτόνομες περιοχές της χώρας (η άλλη ήταν η Βοϊβοδίνα στα βόρεια), με δική της διοίκηση, εκπαίδευση και δικαιοσύνη. Η άνοδος του Μιλόσεβιτς στην εξουσία και του σερβικού εθνικισμού εν γένει όμως, έμελε να ανατρέψει την κατάσταση.

Στις 22 Μαρτίου 1989, το Βελιγράδι κατήργησε μονομερώς την αυτονομία της περιοχής, ενώ εξαπέλυσε παράλληλα ένα κύμα διώξεων εναντίον του αλβανικού στοιχείου. Περί τις 150,000 δημόσιοι υπάλληλοι εδιώχθησαν από τις θέσεις τους, ενώ ειδικά αστυνομικά αγήματα επέβαλαν ένα καθεστώς καταστολής πολύ κοντά στον στρατιωτικό νόμο με προφανή στόχο τη δημιουργία μεταναστευτικού κύματος προκειμένου να επιτύχουν την εθνοκάθαρση της

---

¹⁸⁵ St. Troebst, *Conflict in Kosovo: Failure of Prevention? An Analytical Documentation, 1992-1998*, European Centre for Minority Issues, Φλένσμπουργκ 1998, σ. 1

περιοχής¹⁸⁶. Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε για σχεδόν μια δεκαετία, με την αλβανική αντίδραση να εκφράζεται διττά. Αφενός υπήρχε η ειρηνική αντίσταση της μη-βίας με ηγέτη τον Ιμπραήμ Ρουγκόβα, αφετέρου η ένοπλη αντίσταση από τον Απελευθερωτικό Στρατό του Κοσσόβου (UCK) που είχε εντείνει τη δράση του από το 2007. Από τις αρχές του 1998, η κατάσταση άρχισε να επιδεινώνεται περαιτέρω, αγγίζοντας τα όρια της ανθρωπιστικής κρίσης, με 50,000 Αλβανούς να έχουν εγκαταλείψει τις εστίες τους και άλλους 230,000 περίπου να έχουν αναγκαστεί να εγκαταλείψουν συνολικά το Κόσσοβο οδηγούμενοι στην προσφυγιά, κυρίως προς την Αλβανία και την FYROM¹⁸⁷.

Προσπαθώντας να θέσει την κατάσταση υπό έλεγχο, το Σ.Α. εξέδωσε στις 31 Μαρτίου το Ψήφισμα 1160, καταδικάζοντας τις βιαιότητες κι από τις δύο πλευρές και ζητώντας από τον Εισαγγελέα του Διεθνούς Δικαστηρίου για τη Γιουγκοσλαβία να τις εξετάσει. Αν και το Ψήφισμα εκδόθηκε βάσει του Κεφαλαίου VII, δεν αποφασίζονταν η λήψη κάποιου δυναμικού μέτρου, κάτι που ρητά παραπέμπονταν στο μέλλον, ενώ σημαντική είναι η ρητή διαβεβαίωση για το σεβασμό της εδαφικής ακεραιότητας της Γιουγκοσλαβίας και την ανάγκη να παραχωρηθεί αυτονομία στο Κόσσοβο εντός αυτής¹⁸⁸. Ήδη κατά την Ψήφιση του 1160, η Ρωσία είχε εκφράσει σαφώς την αντίθεση της στην επέμβαση σε εσωτερικά ζητήματα της Γιουγκοσλαβίας, ενώ η Κίνα απείχε. Στην ίδια τη Γιουγκοσλαβία, το Ψήφισμα 1160 δεν είχε κανένα ιδιαίτερο αποτέλεσμα και αγνοήθηκε πλήρως από τις δύο πλευρές, ενώ η ένταση των συγκρούσεων έτεινε προς κλιμάκωση καθ' όλο το καλοκαίρι του 1998.

Διαπιστώνοντας πως η κατάσταση έβαινε διαρκώς επιδεινούμενη, το Σ.Α. κατέληξε στις 23 Σεπτεμβρίου (με την Κίνα να απέχει και πάλι) στο Ψήφισμα 1199, ένα κείμενο που επρόκειτο να αποτελέσει αφετηρία πολλών εξελίξεων. Σε αυτό διαπιστώνονταν μεν η μη εφαρμογή του 1160, απαιτείτο δε και η άμεση εφαρμογή περαιτέρω μέτρων, όπως η πλήρης απόσυρση των σερβικών αστυνομικών δυνάμεων από το Κόσσοβο και η διευκόλυνση της ανάπτυξης στην

---

¹⁸⁶ Ιγνάσιο Ραμονέ, *Οι Πόλεμοι του 21^{ου} Αιώνα*, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα 2003, σ. 157

¹⁸⁷ UN/SC/Res. 1199, 23-9-1998

¹⁸⁸ UN/SC/Res. 1160, 31-3-1998 αρ. 5

περιοχή της Επιτροπής Παρατηρητών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Σημαντικότερη όλων όμως, επρόκειτο να αποδειχθεί η διατύπωση : «Αποφασίζει, εφόσον τα μέτρα που προβλέπονται στο παρόν και στο Ψήφισμα 1160 δεν ληφθούν, να σκεφτεί σοβαρά περαιτέρω δράση και επιπλέον μέτρα, προκειμένου να διατηρηθεί ή αποκατασταθεί η ειρήνη και η σταθερότητα στην περιοχή»¹⁸⁹. Παρότι το Ψήφισμα επικαλείτο το Κεφάλαιο VII, δεν έκανε πουθενά λόγο για λήψη των δραστικών μέτρων που αυτό προβλέπει. Αντίθετα, η παραπάνω διατύπωση φαίνεται να καθιστά προφανές πως κάτι τέτοιο θα μπορούσε μόνον δυνητικά να συμβεί με κάποιο επόμενο Ψήφισμα. Η αμερικανική διπλωματία όμως, εξήγη τα δικά της συμπεράσματα και επέλεξε να σκληρύνει τη στάση της, επικαλούμενη τη συνεχιζόμενη ανυπακοή του Βελιγραδίου σε συνδυασμό με το Ψήφισμα 1199. Στις 8 Οκτωβρίου, η Υπ. Εξ. Των ΗΠΑ Όλμπραϊτ, δήλωσε στις Βρυξέλλες πως τα περιθώρια της διπλωματίας είχαν εξαντληθεί και πως δεν χρειαζόταν κάποιο άλλο Ψήφισμα του Σ.Α., προκειμένου να προχωρήσει το ΝΑΤΟ σε στρατιωτικές ενέργειες¹⁹⁰. Αν και προφανώς στηριζόταν σε μια ελεύθερη ερμηνεία του Ψηφίσματος 1199 και την αυθαίρετη εξαγωγή συμπερασμάτων για τις προθέσεις του Οργανισμού, η άποψη αυτή φαίνεται πως είχε επικρατήσει ήδη στους κόλπους του ΝΑΤΟ, το οποίο στις 13 Οκτωβρίου εξέδωσε Εντολές Ενεργοποίησης (Activation Orders-ACTORDs) προς τις δυνάμεις του, με δεδηλωμένο σκοπό την πραγματοποίηση αεροπορικών επιχειρήσεων εφόσον η Γιουγκοσλαβία δεν συμμορφώνονταν εντός 96 ωρών. Ο γ.γ. της Συμμαχίας Χαβιέ Σολάνα δήλωσε χαρακτηριστικά: «Οι Σύμμαχοι πιστεύουν πως στις ειδικές περιστάσεις αναφορικά με την παρούσα κρίση στο Κόσσοβο όπως περιγράφηκε στο Ψήφισμα 1199, υπάρχουν νόμιμοι λόγοι προκειμένου η Συμμαχία να απειλήσει με, και αν είναι απαραίτητο, να χρησιμοποιήσει βία»¹⁹¹.

Η αποκάλυπτη απειλή φαίνεται πως υπήρξε αποτελεσματική, καθώς εντός 48 ωρών υπεγράφησαν κατ' αρχήν συμφωνίες εποπτείας του Κόσσοβου μεταξύ Γιουγκοσλαβίας, ΝΑΤΟ

---

¹⁸⁹ UN/SC/Res. 1199, ό.παρ., αρ. 16

¹⁹⁰ Το πλήρες κείμενο, βρίσκεται στη διεύθυνση: <http://www.secretary.state.gov/statements/1998/981008.html>

¹⁹¹ Το πλήρες κείμενο, στη διεύθυνση: <http://www.nato.int/docu/speech/1998/s981013b.htm>

και ΟΑΣΕ (Οργανισμός για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη)¹⁹². Ο ΟΗΕ χαιρέτισε την εξέλιξη με νέο Ψήφισμα¹⁹³, η θετική αυτή αντιμετώπιση όμως δεν ήταν ομόφωνη. Ρωσία και Κίνα είχαν προτιμήσει να απέχουν, θεωρώντας εξ' αρχής εσφαλμένο τον χαρακτηρισμό τη κατάστασης στο Κόσσοβο ως «απειλή για την διεθνή ειρήνη». Εντελώς αντίθετα, ο αντιπρόσωπος των ΗΠΑ στο Σ.Α. δήλωνε: «Πρέπει να παραδεχθούμε ότι μια αξιόπιστη απειλή για την χρήση βίας ήταν το κλειδί για την επίτευξη των συμφωνιών με τον ΟΑΣΕ και το ΝΑΤΟ και παραμένει το κλειδί για την εφαρμογή τους. Οι Σύμμαχοι του ΝΑΤΟ, με την απόφαση της 13^{ης} Οκτωβρίου για την χρήση βίας, ξεκαθάρισαν ότι είχαν την εξουσία, την θέληση και τα μέσα να επιλύσουν αυτό το θέμα. Διατηρούμε αυτήν την εξουσία»¹⁹⁴. Το ύφος και φυσικά το περιεχόμενο της δήλωσης, θα ήταν αδιανόητα για την πρακτική του ΟΗΕ προηγούμενων δεκαετιών, σαφείς ενδείξεις πως κάποια πράγματα είχαν αλλάξει ριζικά στη νοοτροπία συγκεκριμένων κρατών.

II) 1999. Επιχείρηση Allied Force.

Κατά τους πρώτους μήνες του 1999, πραγματοποιήθηκαν έντονες διπλωματικές προσπάθειες προκειμένου να επιτευχθεί μια μόνιμη συμφωνία για το Κόσσοβο. Πρώτα στο Ραμπουιγιέ (6-23 Φεβρουαρίου) κι έπειτα στο Παρίσι (15-18 Μαρτίου), οι δύο πλευρές έφτασαν κοντά σε μια τελική συμφωνία, με μόνη ουσιαστική διαφορά την ταυτότητα της δύναμης που θα αναλάμβανε τον έλεγχο του Κοσσόβου, με τη Γιουγκοσλαβία να επιθυμεί κυανοκράνους και το ΝΑΤΟ να επιμένει σε δική του δύναμη. Η διαφωνία αυτή στάθηκε αρκετή να οδηγήσει και τις δύο προσπάθειες σε ναυάγιο, ενώ επί του εδάφους του Κοσσυφοπεδίου οι συγκρούσεις συνεχιζόταν.

---

¹⁹² UN Doc S/1998/991 Annex, 15-10-1998, Απόφαση του Μονίμου Συμβουλίου του ΟΑΣΕ

¹⁹³ UN/SC/Res. 1203, 24-10-1998

¹⁹⁴ Όλες οι δηλώσεις των αντιπροσώπων στο Σ.Α. σχετικά με το Ψήφισμα 1203, σύμφωνες κι αντίθετες, στο έγγραφο UN Doc. S/PV/3937, 24-10-1998

Στις 24 Μαρτίου 1999, χωρίς καμία περαιτέρω απόφαση του Σ.Α., το ΝΑΤΟ εξαπέλυσε σφοδρότατες αεροπορικές επιδρομές εναντίον της Γιουγκοσλαβίας υπό την κωδική ονομασία «Operation Allied Force», επισύροντας την μήνιν πολλών από τα μέλη του Οργανισμού. Την ίδια ημέρα συγκλήθηκε Επείγουσα Σύνοδος του Σ.Α., κατά την οποία επρόκειτο να διατυπωθούν οι βασικές θέσεις του διαλόγου σχετικά με τη νομιμότητα της επιχείρησης, μιας συζήτησης που ακόμα δεν έχει ολοκληρωθεί ουσιαστικά. Ινδία, Κίνα, Ρωσία και Λευκορωσία καταδίκασαν ευθέως την επίθεση ως παραβίαση των διατάξεων του Καταστατικού Χάρτη του Οργανισμού, με τον Ρώσο αντιπρόσωπο να κάνει μια δήλωση που θεωρητικά θα έπρεπε να γίνεται αυτονόητα δεκτή από όλα τα Κράτη-Μέλη που είχαν υπογράψει τον Χάρτη: «Καμία χώρα, ομάδα χωρών ή περιφερειακό σύμφωνο, άσχετα από τη δύναμη του, δεν μπορεί να επιφυλάσσει υπεροπτικά στον εαυτό του το δικαίωμα ανάληψης αυθαίρετης και μονομερούς στρατιωτικής δράσης εναντίον των άλλων»¹⁹⁵. Αντίθετα, Γαλλία, ΗΠΑ και Καναδάς επικαλέστηκαν την μη εφαρμογή των Ψηφισμάτων 1199 και 1203 από τη Γιουγκοσλαβία, ενώ η Γερμανία μίλησε για ηθική υποχρέωση. Από τη μεριά τους, Αγγλία και Ολλανδία απλά υποστήριξαν πως η επίθεση νομιμοποιήτο λόγω της παραβίασης του ανθρωπιστικού δικαίου, γραμμή που ήδη είχε προβληθεί έντονα και από την αμερικανική διπλωματία παρά τις αμφιβολίες μέρους της νομικής κοινότητας των ΗΠΑ¹⁹⁶.

Στις 26 Μαρτίου, Ινδία, Λευκορωσία και Ρωσία προσπάθησαν να προωθήσουν καταδικαστικό Ψήφισμα που όμως απορρίφθηκε από τα υπόλοιπα δεκατρία (μόνιμα και μη) μέλη του Σ.Α., αν και η αρνητική απόφαση δεν περιελάμβανε τη νομική βάση της απόρριψης. Στα πλαίσια της συζήτησης που προκάλεσε η πρόταση στο Συμβούλιο όμως, αξίζει να σημειωθεί η άποψη που διατύπωσαν Γαλλία και Ολλανδία, σύμφωνα με την οποία η επίκληση του Κεφαλαίου VII στα προηγούμενα σχετικά Ψηφίσματα του Σ.Α., συνεπάγονταν αυτομάτως και την λήψη των εξαναγκαστικών μέτρων που προβλέπονταν σε αυτό, άποψη που αποτελεί

---

¹⁹⁵ UN Doc S/PV/3988, 24-3-1999

¹⁹⁶ «Η υπόθεση του Κοσόβου τονίζει το συνεχώς επαναλαμβανόμενο χάσμα μεταξύ της ρητορείας για τα ανθρώπινα δικαιώματα και της πραγματικότητας» Christine M. Chinkin, *Kosovo: A Good or a Bad War?*, *American Journal of International Law*, Vol. 93, σ. 848

νομικό εφεύρημα και κρίνεται εξαιρετικά αδύναμη¹⁹⁷, ειδικά καθώς Κίνα και Ρωσία είχαν καταθέσει συγκεκριμένες επί του εναντίου απόψεις κατά τη διαδικασία έκδοσης των Ψηφισμάτων αυτών. Ακόμα πιο αξιοπρόσεκτη ήταν η αμερικανική άποψη, που ήθελε ενδεχόμενη αποδοχή του Ψηφίσματος που προωθούσαν οι τρεις χώρες, να καταργεί ουσιαστικά τα μέτρα που είχαν αποφασιστεί στα προηγούμενα Ψηφίσματα, ενώ η θέση της Σλοβενίας πως: «το Συμβούλιο Ασφαλείας έχει την πρωταρχική, όχι όμως και την αποκλειστική ευθύνη για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας»¹⁹⁸, δεν μπορεί να τύχει σοβαρού σχολιασμού από όποιον δέχεται -έστω ως θεωρητική βάση- το σύστημα ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών.

III) Το τέλος των επιδρομών. Ψήφισμα 1244 του Συμβουλίου Ασφαλείας.

Παρά τις διαμαρτυρίες, οι αεροπορικές επιδρομές συνεχίστηκαν για ένα διάστημα έντεκα εβδομάδων ως τις 10 Ιουνίου 1999, παρότι ήδη στις 3 του μήνα είχε υπογραφεί στο Βελιγράδι ένα κατ' αρχήν κείμενο αρχών¹⁹⁹ σχετικά με το καθεστώς του Κοσσόβου, συμφωνία που ουσιαστικά ενσωμάτωνε και τις σχετικές απόψεις των Υπ. Εξ. Των Οκτώ Ισχυρότερων Κρατών (G8), όπως αυτές είχαν ανακοινωθεί στην Αγία Πετρούπολη στις 6 Μαΐου²⁰⁰. Επίσημως, οι διαπραγματεύσεις ολοκληρώθηκαν στις 9 Ιουνίου με την υπογραφή της «Στρατιωτικής Τεχνικής Συμφωνίας» στην στρατιωτική βάση του Κουμάνοβο, ανάμεσα στην Ομοσπονδιακή Γιουγκοσλαβία, την Ομόσπονδη Δημοκρατία της Σερβίας και τις νατοϊκές δυνάμεις. Ουσιαστικά επρόκειτο για αποδοχή όσων είχαν αποφασιστεί στο Ραμπουιγιέ, με κάποιες μικρές αλλά σημαντικές προσαρμογές υπέρ των σερβικών θέσεων. Συγκεκριμένα αυτές ήταν η συμπερίληψη στην πολυεθνική δύναμη KFOR (Kosovo Force) μη νατοϊκών κρατών, η μη τοποθέτηση της οπουδήποτε πέραν των συνόρων του Κοσσόβου και η ανάθεση της συνολικής διοίκησης της

---

¹⁹⁷ Charles Gray, *From Unity to Polarization: International Law and the Use of Force in Iraq*, European Journal of International Law, Vol. 13 1, σ. 17-20

¹⁹⁸ Οι αμερικανικές και σλοβενικές θέσεις μπορούν να βρεθούν στο ακόλουθο δελτίο τύπου: UN Doc Press Release SC/6659, 26-3-1999

¹⁹⁹ UN Doc. S/1999/649

²⁰⁰ UN Doc. S/1999/516

περιοχής σε αντιπρόσωπο των Ηνωμένων Εθνών κι όχι του NATO, εξέλιξη που μείωνε το ρόλο του Βορειοατλαντικού Συμφώνου στην περιοχή²⁰¹.

Την επομένη, 10^η Ιουνίου, το Σ.Α. ενέκρινε το Ψήφισμα 1244, με το επιβεβαίωνε τις παραπάνω συμφωνίες και την αποδοχή τους από τη Γιουγκοσλαβική κυβέρνηση, νομιμοποιώντας ουσιαστικά εκ των υστέρων και τις μεθόδους με τις οποίες επετεύχθη η συμφωνία. Όμως, αν και η ενέργεια αυτή του Σ.Α. ήταν πλέον αναμενόμενη, αποτέλεσμα της αποδοχής των ήδη τετελεσμένων και της ισορροπίας των πολιτικών δυνάμεων στο εσωτερικό του, το περιεχόμενο του δεν ήταν διόλου συνηθισμένο. Μετά την επαναβεβαίωση του σεβασμού της κυριαρχίας της Γιουγκοσλαβίας, το Ψήφισμα αποφάσιζε την αποστολή της UNMIK (United Nations Mission in Kosovo) στη δοκιμαζόμενη περιοχή. Αν και ο θεωρητικός της ρόλος ήταν η επιτήρηση και διαχείριση της περιοχής για ένα τουλάχιστον έτος, η αναλυτική περιγραφή των αρμοδιοτήτων της²⁰² δεν επέτρεπε ιδιαίτερες αμφιβολίες για τον κατάλληλο χαρακτηρισμό της. Η UNMIK επρόκειτο να αποτελέσει, ουσιαστικά, την κυβέρνηση του Κοσσυφοπεδίου, με πλήρεις πολιτικές αρμοδιότητες διαμόρφωσης των νέων διοικητικών δομών της περιοχής σε όλους τους τομείς, με χρονικό ορίζοντα τη στιγμή παράδοσης της περιοχής στις αρχές που θα είχαν προκύψει μέσα από μια διαδικασία που η ίδια η UNMIK θα είχε επιτρέψει κι επιτηρήσει. Ο επικεφαλής της αποστολής δε, ειδικός απεσταλμένος των Ηνωμένων Εθνών και Υπατος Αρμοστής του Κοσόβου, θα επέβαλε την τάξη μέσω δικής του -μικρής- αστυνομικής δύναμης²⁰³, με την θεωρητική δυνατότητα να ζητήσει και τη συνδρομή της KFOR, ενώ θα ανελάμβανε αυτοπροσώπως τον διοικητικό πυλώνα του κράτους, με τον ΟΑΣΕ να αναλαμβάνει την εποπτεία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την Ε.Ε. να επιβλέπει τον οικονομικό πυλώνα²⁰⁴.

---

²⁰¹ Alan Roberts, *NATO's "Humanitarian War" over Kosovo*, Survival, Vol. 41 τ.3, 1999, σ. 117

²⁰² UN/SC/Res. 1244, 10-6-1999, αρ. 11

²⁰³ Alexandros Yannis, *Kosovo Under International Administration*, Survival, Vol.43 – 2, 2001, σ. 32-33

²⁰⁴ T. H. Irmscher, *The Legal Framework of the Activities of the UN Interim Administration in Kosovo*, German Yearbook of International Law 44, 2001, σ. 353

Είναι δύσκολο να υπερτιμηθεί η σημασία της απόφασης αυτής, καθώς περιελάμβανε πραγματικά πρωτόγνωρες διατάξεις. Στηριζόμενη στην μέθοδο του nation building που ήδη παλαιότερα είχε χρησιμοποιηθεί από τα Ηνωμένα Έθνη, την ενίσχυε περαιτέρω, αποφασίζοντας ουσιαστικά την πλήρη υποκατάσταση της Γιουγκοσλαβικής κυριαρχίας στην περιοχή από αυτήν των Ηνωμένων Εθνών²⁰⁵. Αν και ονομαστικά ακόμα τμήμα της Γιουγκοσλαβίας, η περιοχή του Κοσσυφοπεδίου καθίστατο ουσιαστικά προτεκτοράτο των Ηνωμένων Εθνών για χρόνο μη καταληκτικά ορισμένο. Το πολιτικό καθεστώς που επιβαλλόταν, η διοίκηση μιας περιοχής απευθείας από διεθνή οργανισμό, δεν είχε κανένα προηγούμενο στην ιστορία του ΟΗΕ και μόνο ένα προηγούμενο στην διπλωματική ιστορία γενικότερα, αυτό της διοίκησης της «Ελεύθερης Πόλης του Ντάντσιχ» από την Κ.τ.Ε από το 1919 ως το 1939. Ουσιαστικά επρόκειτο για την οριστική διάρρηξη του «άβατου» της κρατικής κυριαρχίας, της θεωρητικής βάσης του μηχανισμού των Ηνωμένων Εθνών τις τελευταίες πέντε δεκαετίες. Αυτό που είναι πιο σημαντικό για την εξέλιξη της νομικής σκέψης του ΟΗΕ δε, είναι πως η περίπτωση δεν υπήρξε μοναδική, αλλά απλά η πρώτη. Πριν εκπνεύσει το 1999, επρόκειτο να επαναληφθεί στο Ανατολικό Τιμόρ²⁰⁶, γεγονός που καταδεικνύει πως η συλλογιστική της αυτονόητης νομιμότητας μιας επέμβασης προς αποφυγή μιας επαπειλούμενης γενικευμένης σφαγής, είχε αρχίσει να κερδίζει έδαφος στη διεθνή κοινότητα παρά τους πασιδήλους πολιτικούς κινδύνους μιας τόσο απόλυτης παραδοχής²⁰⁷.

---

²⁰⁵ O. Korhonen, *International Governance in Post-Conflict Societies*, American Journal of International Law, Vol.95 - 1, σ. 495

²⁰⁶ M. Ruffert, *The Administration of Kosovo and East Timor by the International Community*, International & Comparative Law Quarterly, Vol.50 – 3, σ. 613

²⁰⁷ David Little, *Force and Humanitarian Intervention*, στο *Kosovo: Contending Voices on Balkan Interventions*, William Joseph Buckley editor, Michigan University Press, Κέμπριτζ 2000, σ. 358

7. Ανατολικό Τιμόρ 1999.

I) Ιστορικό Πλαίσιο. Η πορεία προς την κρίση.

Τοποθετημένο στην ανατολική άκρη ενός νησιού του συμπλέγματος της Ινδονησίας, το Αν. Τιμόρ αποτέλεσε τυπικό παράδειγμα ενός τόπου κι ενός λαού που σε όλη την διαδρομή του παρασύρονταν από τα κύματα που προκαλούσαν οι αποφάσεις μεγαλύτερων, κυρίως αποικιακών, δυνάμεων. Ούσα από το 1702, η μόνη πορτογαλική αποικία κυριολεκτικά σε μια θάλασσα ολλανδικών αποικιών, η περιοχή του Αν. Τιμόρ εξελίχτηκε πολύ διαφορετικά από τις γειτονικές της περιοχές, παρόλο που εθνολογικά ο πληθυσμός της περιοχής δεν διέφερε καθοριστικά. Μετά από δύο και πλέον αιώνες πορτογαλικής κατοχής, η περιοχή ήταν συντριπτικά καθολική και πορτογαλόφωνη, τη στιγμή που όλες οι γειτονικές της περιοχές ήταν μουσουλμανικές και μιλούσαν τις τοπικές γλώσσες που οι ολλανδοί αποικιοκράτες δεν είχαν επιδιώξει να καταπνίξουν. Νοιώθοντας για τους λόγους αυτούς μια παράδοξη σύνδεση με την αποικιακή δύναμη κατοχής, την Πορτογαλία, οι κάτοικοι της περιοχής δεν είχαν επιδιώξει ποτέ την ανεξαρτησία τους, ούτε κι αντέδρασαν όταν η πορτογαλική κυριαρχία αποκαταστάθηκε το 1945, μετά την ήττα κι αποχώρηση των Ιαπώνων.

Όλα άλλαξαν στις 25 Απριλίου 1974, όταν η Επανάσταση των Γαρυφάλλων ανέτρεψε το μακρόβιο δικτατορικό καθεστώς της Πορτογαλίας. Η νέα δημοκρατική κυβέρνηση δεν είχε ούτε την πρόθεση ούτε και τα μέσα να διατηρήσει αποικιακές κτήσεις, ενώ διέθεσε όλες της τις δυνάμεις στην προσπάθεια να απαγκιστρωθεί από τις δύο μεγάλες αφρικανικές της αποικίες, τη Μοζαμβίκη και -κυρίως- την Αγκόλα. Το απομακρυσμένο Ανατολικό Τιμόρ απλά εγκαταλείφθηκε στην τύχη του, οπότε και αυτοανακηρύχτηκε ανεξάρτητο στις 28 Νοεμβρίου 1975, στην ειρηνικότερη -πιθανώς- περίπτωση από-αποικιοποίησης της σύγχρονης ιστορίας²⁰⁸. Οι όποιες πορτογαλικές αρχές υπήρχαν, είχαν αποσυρθεί σε ένα νησάκι στα ανοιχτά του Τιμόρ ήδη από τον Αύγουστο, μετά από κάποιες πρώτες διαδηλώσεις. Δυστυχώς, η κατάσταση πολύ σύντομα έπαυσε να είναι ειρηνική, καθώς ινδονησιακές δυνάμεις εισέβαλαν στο Τιμόρ μόλις στις 6 Δεκεμβρίου, πριν το νέο κράτος προλάβει να λάβει διεθνή αναγνώριση. Η ινδονησιακή

---

²⁰⁸ Timothy L. Gall ed., *Worldmark Encyclopedia of Nations*, Thomson Gale, Ντιτρόιτ 2004, Vol. 4 σ. 151-152

κυβέρνηση ανακοίνωσε στις 31 Μαΐου 1976, πως ο λαός του Αν. Τιμόρ είχε ζητήσει να καταστεί αναπόσπαστο τμήμα της Ινδονησίας και ακολούθως εξέδωσε νόμο (στις 17 Ιουλίου), με τον οποίο προσάρτησε πλήρως την περιοχή ως την 27η επαρχία της Ινδονησίας. Η ινδονησιακή κατοχή του εδάφους του Τιμόρ πάντως, είχε γεννήσει ένα πραγματικό νομικό παράδοξο. Δεν ετίθετο θέμα κατοχής του κράτους του Αν. Τιμόρ, καθώς αυτό δεν είχε προλάβει να αναγνωριστεί, υπήρχε όμως σαφέστατη παραβίαση του δικαιώματος του πληθυσμού στην αυτοδιάθεση, κάτι που φαινόταν να επιθυμεί σφόδρα, αν κρίνει κανείς από το αντάρτικο κίνημα FRENTIL που είχε εκδηλωθεί σχεδόν αμέσως με σημαντική λαϊκή βάση κι έντονες μαοϊκές επιρροές²⁰⁹. Από την πλευρά της Ινδονησίας πάλι, το ζήτημα ήταν καθαρά εσωτερικό της πρόβλημα, καθώς μετά την 17^η Ιουλίου θεωρούσε τους κατοίκους της περιοχής πολίτες της.

Το Συμβούλιο Ασφαλείας εξέδωσε δύο σχετικά Ψηφίσματα, το 384 (22-12-1975) και το 389 (22-4-1976), στα οποία και καταδίκασε την εισβολή του ινδονησιακού στρατού και την προσάρτηση της περιοχής, ζητούσε να γίνει σεβαστό το δικαίωμα του λαού στην αυτοδιάθεση, αναγνώριζε όμως ακόμη την περιοχή ως μη αυτόνομη πορτογαλική κτήση (non-self-governing territory του Κεφαλαίου XI του Χάρτη). Παρόμοιο περιεχόμενο και τύχη δε, είχαν και οκτώ Ψηφίσματα της Γενικής Συνέλευσης από το 1975 ως το 1982. Λόγω των αγκυλώσεων του Ψυχρού Πολέμου, το Σ.Α. δεν έλαβε ποτέ κάποιο μέτρο εναντίον της Ινδονησίας, οικονομικό ή άλλο, καθώς οι ΗΠΑ επιδίωκαν να καταστήσουν την χώρα στρατηγικό τους σύμμαχο παρά την θεωρητική κατάταξη της στο στρατόπεδο των Αδεσμεύτων²¹⁰. Αντίθετα, οι αντάρτες του FRENTIL φημολογούταν να διατηρούν σχέσεις με τη κομμουνιστική Κίνα, ενδεχόμενο που

---

²⁰⁹ Bogdan Szajkowski ed., *Revolutionary and Dissident Movements of the World*, John Harper Publishing, Λονδίνο 2002, 4^η έκδοση, σ. 95-96

²¹⁰ Robert J. McMahon, *Nationalism and Regionalism in the Era of Globalization: US Relations with South and Southeast Asia 1975-2000*, στο *Companion to American Foreign Relations*, Robert D. Schulzinger ed. , Blackwell Publishing, Κάρλτον 2003, σ. 442

πανικόβαλε την αμερικανική διπλωματία λόγω της πρόσφατης απώλειας του Νότιου Βιετνάμ και της διαδεδομένης θεωρίας του ντόμινο στη νοτιοανατολική Ασία²¹¹.

Το ζήτημα παρέμεινε στάσιμο ως το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, οπότε η Ινδονησία απώλεσε αρκετή από τη στρατηγική της σημασία, παρόλο που παρέμεινε ανάμεσα στους βασικούς πυλώνες της αμερικανικής γεωστρατηγικής²¹². Παράλληλα, οι φωνές υπέρ του Τιμόρ είχαν αρχίσει να πολλαπλασιάζονται στα διεθνή μέσα ενημέρωσης, κυρίως χάρις σε πορτογαλικές προσπάθειες. Στις 28 Οκτωβρίου, δύο Τιμοριανοί αντιστασιακοί σκοτώθηκαν σε συμπλοκή με τις ινδονησιακές δυνάμεις και η κηδεία τους στις 12 Νοεμβρίου, μετατράπηκε σε μια μαζική, ειρηνική διαδήλωση υπέρ της ανεξαρτησίας. Οι δυνάμεις ασφαλείας απάντησαν με καταστολή, ανοίγοντας πυρ και σκοτώνοντας πάνω από διακόσιους διαδηλωτές, ακριβώς έξω από το νεκροταφείο της Σάντα Κρουζ, τη στιγμή που μέσα πραγματοποιείτο η κηδεία. Η «σφαγή της Σάντα Κρουζ», αποτέλεσε την αρχή μιας αισθητής κλιμάκωσης της βίας, η οποία άλλωστε ποτέ δεν είχε υπάρξει αμελητέα. Στο διάστημα 1975-1999, υπολογίζεται πως υπήρξαν πάνω από εκατό χιλιάδες θύματα²¹³.

II) Η διεθνής παρέμβαση.

Η διεθνής πίεση αυξανόταν καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας, κυρίως με συμβολικές ενέργειες, όπως η διακοπή κάποιων εμπορικών συμφωνιών, σπανίως όμως είχε ευρύτερες διαστάσεις, καθώς χώρες όπως η Βρετανία και η Ολλανδία είχαν ιδιαίτερα οικονομικά συμφέροντα στην περιοχή. Η γειτονική Αυστραλία δε, επιθυμώντας τη βελτίωση των σχέσεων της με την Ινδονησία, είχε φτάσει να αναγνωρίσει την ινδονησιακή κυριαρχία επί του εδάφους του Τιμόρ στις 20 Ιανουαρίου 1978, κάνοντας την πρωτοφανή διάκριση αναγνώρισης μεν της

²¹¹ *The Pentagon Papers*, Beacon Press, Βοστώνη 1971, Vol. 1 σ. 39-42

²¹² Zbigniew Brzezinski, *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*, Basic Books, Νέα Υόρκη 1997, σ. 81

²¹³ 18,600 απευθείας εκτελεσθέντες και 84,200 θύματα κακουχιών που επέφερε η κατοχή, όπως καταγράφονται στο Human Rights Data Analysis Group (HRDAG) Report, *The Profile of Human Rights Violations in Timor-Leste, 1974-1999*, προς την Commission on Reception, Truth and Reconciliation of Timor-Leste, Ντίλι 2001

κυριαρχίας, μη αναγνώρισης των μέσων που είχαν καταστήσει αυτή δυνατή δε. Η εξέλιξη αυτή προκάλεσε την παραπομπή της Αυστραλίας στο Διεθνές Δικαστήριο από την Πορτογαλία, το οποίο και επανέλαβε τη μη νομιμότητα της ινδονησιακής παρουσίας στο Τιμόρ²¹⁴.

Από τις αρχές του 1999 όμως, η διεθνής κοινότητα αύξησε απροσδόκητα την πίεση της, επηρεασμένη σαφώς κι από τις εξελίξεις στο Κόσσοβο. Η αμερικανική κυβέρνηση διέκοψε επισήμως κάθε στρατιωτική συνεργασία με την Ινδονησία στις αρχές του έτους, γεγονός που οδήγησε στις 5 Μαΐου στην υπογραφή συμφωνίας μεταξύ Ινδονησίας, Πορτογαλίας και ΗΠΑ. Η συμφωνία, που είχε υποστηριχτεί κι από τα Ηνωμένα Έθνη, προέβλεπε τη διενέργεια δημοψηφίσματος για τον καθορισμό του μελλοντικού καθεστώτος της περιοχής και παραδόξως έγινε δεκτή από την κυβέρνηση της Τζακάρτα, η οποία ως εκείνη τη στιγμή είχε παραμείνει σταθερή στην θέση πως η περιοχή αποτελούσε επαρχία της. Όταν διενεργήθηκε το δημοψήφισμα στις 30 Αυγούστου, οι επιλογές ήταν δύο: Ανεξαρτησία ή Ειδικό Καθεστώς Διευρυμένης Αυτονομίας εντός της Ινδονησίας, με την πρώτη επιλογή να επικρατεί με το συντριπτικό ποσοστό 78,5%. Σχεδόν αμέσως ξέσπασαν ταραχές, καθώς ομάδες φιλοϊνδονησιων Τιμοριανών αρνήθηκαν να δεχτούν το αποτέλεσμα, προκαλώντας συγκρούσεις στην πρωτεύουσα Ντίλι.

Καθώς οι συμπλοκές γενικευόταν οι παρατηρητές του ΟΗΕ εγκατέλειψαν την χώρα, ενώ καθίστατο σαφώς αντιληπτή μια αναδυόμενη ανθρωπιστική κρίση με την περιοχή να οδηγείται στην αναρχία και το λιμό. Υπήρξε η ίδια η κυβέρνηση της Ινδονησίας που ζήτησε την παρέμβαση του Συμβουλίου Ασφαλείας στις 12 Σεπτεμβρίου, παρότι αρκετοί διεθνείς παρατηρητές απέδιδαν στην ίδια και την υποστήριξη των ομάδων που είχαν αρνηθεί το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος. Σε κάθε περίπτωση, το Σ.Α. εξέδωσε ομοφώνως στις 15 Σεπτεμβρίου το Ψήφισμα 1264, με το οποίο καλούνταν τα Κράτη Μέλη να συγκροτήσουν ενιαία στρατιωτική δύναμη στα πλαίσια του Κεφαλαίου VII, η οποία και θα αποκαθιστούσε την τάξη στο Ντίλι, θα επέτρεπε την επάνοδο της ομάδας των παρατηρητών του ΟΗΕ (ή UNAMET) στην

---

²¹⁴ ICJ/CJI Reports 1995, *East Timor*, σ. 82 παρ. 31

περιοχή και θα καθιστούσε δυνατή την αποστολή ανθρωπιστικής βοήθειας²¹⁵. Η INTERFET όπως ονομάστηκε (International Force in East Timor), συγκροτήθηκε ταχύτατα από είκοσι δύο συνολικά κράτη και έφτασε να αριθμεί 11,000 άνδρες. Αποβιβαζόμενη στο Ανατολικό Τιμόρ στις 20 Σεπτεμβρίου, έθεσε ταχέως την περιοχή υπό τον έλεγχο της αναγκάζοντας τους φιλοϊνδονήσιους παραστρατιωτικούς να καταφύγουν στο έδαφος της Ινδονησίας. Παρότι σημειώθηκαν κάποιες σποραδικές συγκρούσεις, ο έλεγχος της περιοχής υπήρξε σαφώς πιο πλήρης και αποτελεσματικός από παλαιότερες περιπτώσεις, όπως η Σομαλία.

Σχεδόν ένα μήνα μετά, στις 25 Οκτωβρίου 1999, το Σ.Α. εξέδωσε νέο Ψήφισμα, το 1272, με το οποίο συγκροτείτο η UNTAET (United Nations Transitional Administration in East Timor)²¹⁶. Όπως προδίδει ο τίτλος της, η αποστολή αυτή δεν θα ήταν τίποτα λιγότερο από μια κανονική μεταβατική κυβέρνηση, με ευσύνοπτη στρατιωτική (8,950 άνδρες) και αστυνομική (1200 άνδρες) δύναμη. Αν και το μοντέλο είχε ήδη εφαρμοστεί στο Κόσσοβο, πρέπει να επισημανθεί πως η UNTAET ήταν σαφώς πιο ενισχυμένη, δίχως την εποπτεία άλλων διεθνών οργανισμών. Παράλληλα, η μετάβαση της κυριαρχίας στα χέρια της ήταν και θεωρητικά πλήρης, καθώς δεν υπήρχε για τον ΟΗΕ ζήτημα ινδονησιακής κυριαρχίας, η πορτογαλική κυριαρχία είχε εγκαταλειφθεί αυτοβούλως προ πολλού, ενώ η εγγενής λαϊκή κυριαρχία εκφραζόταν ακριβώς μέσα από την UNTAET.

Κατά νομική πρωτοτυπία, τα Ηνωμένα Έθνη ουσιαστικά δημιουργούσαν μια κυρίαρχη κρατική μονάδα εκ του μη όντος, προκειμένου στη συνέχεια να τη μεταβιβάσουν στο λαό του Τιμόρ. Πράγματι, ήδη από τις 2 Δεκεμβρίου, ο Αρμοστής των Ηνωμένων Εθνών Ντε Μάγιο, ίδρυσε το Εθνικό Συμβουλευτικό Συμβούλιο (National Consultative Council), αποτελούμενο από έντεκα αντιπροσώπους του πληθυσμού και μόλις τέσσερεις της UNTAET, ενώ στις 8 Φεβρουαρίου 2000, η INTERFET απεχώρησε επισήμως παραδίδοντας στην UNTAET. Ήδη τον Ιούλιο του 2000, οι οκτώ θέσεις του ίδιου του κυβερνητικού σχήματος κατανεμήθηκαν ισόποσα μεταξύ αντιπροσώπων της UNTAET και του πληθυσμού, σχήμα που εργάστηκε για την

---

²¹⁵UN/SC/Res. 1264, 15-9-1999, αρ. 3

²¹⁶ UN/SC/Res. 1272, 25-10-1999, αρ. 1-2

προετοιμασία της ανεξαρτησίας. Στις 27 Φεβρουαρίου 2002, το Ανατολικό Τιμόρ ανακήρυξε επισήμως την ανεξαρτησία του, εντασσόμενο αυθημερόν στα Ηνωμένα Έθνη. Παράλληλα με την ιδιότητα του πρώτου νέου μέλους του Οργανισμού κατά τον 21^ο αιώνα, το Ανατολικό Τιμόρ αποτέλεσε την πρώτη ολοκληρωμένη, επιτυχημένη περίπτωση nation-building υπό την επίβλεψη συλλογικών οργάνων της διεθνούς κοινότητας, στο σύνολο της σύγχρονης διπλωματικής ιστορίας.

Μέρος Ά Τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι εμφύλιες συγκρούσεις στη δεκαετία του 1990.

Στην ανάλυση των εμφυλίων της δεκαετίας του 1990, περιοριστήκαμε ως τώρα στην αντιμετώπιση του ζητήματος από τη σκοπιά του διεθνούς δικαίου. Η προσέγγιση αυτή υπήρξε απαραίτητη, ακόμα και για την ίδια τη διαπίστωση της ύπαρξης μιας εμφύλιας σύγκρουσης, καθώς οι ορισμοί και η αντιμετώπιση των συγκρούσεων πήγαζαν από το δίκαιο που διατρέχει το επίπεδο των κρατικών υποκειμένων δικαίου. Κατά τρόπο όμως νομικά παράδοξο και συνάμα εντελώς λογικό, οι συνέπειες των συγκρούσεων αυτών γίνονται σαφέστερα αντιληπτές, στο πλαίσιο των δικαιωμάτων που φορέα έχουν το άλλο άκρο της αλυσίδας των νομικών υποκειμένων, τον άνθρωπο.

I) Το φυσικό δίκαιο και η προνεωτερική περίοδος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Αναζητώντας τις ρίζες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οδηγούμαστε αυτονόητα στις αρχές της συνολικής έννοιας του δικαίου. Οι πρώτες αναφορές στην έννοια του δικαίου, συμπίπτουν με την εμφάνιση και την αρχική άνθιση της πολιτικής φιλοσοφίας, κατά την περίοδο της κλασικής αρχαιότητα. Σε έργα όπως η Πολιτεία του Πλάτωνα και τα κείμενα ποικίλων σοφιστών, γίνεται αναφορά στο δίκαιο που πηγάζει από την ίδια την φύση, το «φυσικό δίκαιο». Πρώτη φορά στην καταγεγραμμένη ιστορία, γίνεται λόγος για δίκαιο κι όχι απλά για νόμο. Σε αντίθεση με τις σωζόμενες μεσοποταμιακές νομοθεσίες, αλλά και το νομικό παρελθόν του ελληνικού χώρου, το φυσικό δίκαιο αποτελεί την πρώτη θεωρία που κάνει λόγο για οτιδήποτε άλλο πέρα από την αυστηρή επιβολή της κρατικής καταστολής στο δικαιοκό τομέα. Φτάνοντας στο σημείο να υπαινιχθεί την ύπαρξη δικαιωμάτων που έχουν φορέα τον άνθρωπο, αλλά δεν πηγάζουν από την βούληση της εξουσίας, η θεωρία του φυσικού δικαίου αποτελεί το πρώτο βήμα στη διαδρομή της σύγχρονης έννοιας του δικαίου. Στο πλαίσιο αυτό, μπορεί να συναχθεί πως κατέχει την ίδια θέση και στην ιστορία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτή η αξιολόγηση όμως, δεν πρέπει να προκαλέσει παρερμηνείες σχετικά με το σκεπτικό όσων διατύπωσαν τις αρχές του φυσικού δικαίου. Παρότι αναζήτησαν την προέλευση κάποιων βασικών αρχών της ζωής στην φύση που αποτελούσε την μητέρα όλων, παρά στην καλή πρόθεση της εξουσίας, δεν επεδίωξαν την διαπίστωση και υποστήριξη δικαιωμάτων με την στενή ενεργητική ή έστω την

γενικότερη παθητική έννοια που τα αντιλαμβανόμαστε σήμερα. Άλλωστε, δικαιώματα που θεωρούνται βασικά για την σημερινή δικαιοκή αντίληψη όπως το απόλυτο δικαίωμα στη ζωή, επιφυλάσσονταν για συγκεκριμένες τάξεις στις δουλοκτητικές κοινωνίες όπου έδρασαν οι φιλόσοφοι του φυσικού δικαίου, γεγονός που δεν φαίνεται να επηρέαζε βασικά την διατύπωση των απόψεων τους. Μπορεί η Πολιτεία του Πλάτωνα να απέδιδε δια παραδειγμάτων την ιδανική δομή της πόλης-κράτους, μια δομή που ενσωμάτωνε τις αρχές του φυσικού δικαίου, δεν φαίνεται να θεωρούσε ως προαπαιτούμενα, όμως, κάποιες βασικές αρχές της σημερινής έννοιας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Με την έλευση των Ρωμαίων, εμφανίζεται και η έννοια του *jus*, του δικαίου. Πέρα από την αυστηρή έννοια που αποδίδεται από τη μετάφραση του όρου, αυτήν του μηχανισμού απόδοσης δικαιοσύνης, το *jus* απέδιδε έμμεσα και την έννοια του δικαιώματος του οποίου φορέας μπορεί να είναι ο πολίτης. Η αρχική χρήση του όρου, είχε να κάνει κυρίως με τα πολιτικά δικαιώματα των Ρωμαίων πολιτών, και τα όρια προστασίας αυτών στα πλαίσια της Δημοκρατίας. Παρότι η αναφορά στην έννοια του δικαιώματος εδώ προσεγγίζει την σημερινή έννοια των πολιτικών δικαιωμάτων, δεν πρέπει να λησμονείται πως και η Ρώμη ήταν μια έντονα δουλοκτητική κοινωνία. Υπ' αυτό το πλαίσιο, δεν θα μπορούσε να γίνει αναφορά σε ύπαρξη δικαιωμάτων, όταν αυτά απολάμβαναν μόνον κάποιες τάξεις του πληθυσμού σε μια μόνο πόλη του ρωμαϊκού κράτους. Σε κάθε περίπτωση, η διακυβέρνηση του Αυγούστου και η έλευση της Αυτοκρατορίας, έθεσε -σταδιακά αλλά ουσιαστικά- τέρμα σε κάθε υποψία πραγματικής ισχύος πολιτικών ή άλλων δικαιωμάτων για οποιονδήποτε κάτοικο της αυτοκρατορίας, παρότι το γράμμα του νόμου προέβλεπε, θεωρητικά, την επέκταση των δικαιωμάτων αυτών στο σύνολο των κατοίκων της ιταλικής χερσονήσου από τον 3^ο αιώνα. Παρά τον εκφυλισμό του ρωμαϊκού πολιτικού συστήματος όμως, οφείλουμε να αποδώσουμε σ' αυτό τη γέννηση ενός πολύ σημαντικού νομικού εργαλείου, του σαφώς δομημένου και διατυπωμένου νομικού συστήματος. Ακόμα και η απλή διατύπωση της θεωρίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σήμερα, θα καθίστατο αδύνατη χωρίς την χρήση νομικών τυπολογικών εργαλείων που αποδίδονται άμεσα στο ρωμαϊκό παρελθόν.

Την πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, ακολούθησαν αιώνες σιγής στον τομέα των δικαιωμάτων. Σε μια πραγματικότητα όπου η επιβίωση εξαρτάτο από παράγοντες που συχνά δεν

ήταν υπό τον έλεγχο και των ίδιων των κατά καιρούς εξουσιών ακόμη, η αναφορά σε ύπαρξη απόλυτων ή άλλων δικαιωμάτων, θα ήταν μάλλον ανεδαφική. Χρειάστηκε η πάροδος αιώνων και η σταθεροποίηση του πολιτικού σκηνικού, προκειμένου να υπάρξει εκ νέου αναφορά στο ζήτημα των δικαιωμάτων. Ζωτική στην επανεμφάνιση αυτή, υπήρξε η επικράτηση του χριστιανισμού, αρχικά σε μεγάλα τμήματα της λεκάνης της Μεσογείου κι αργότερα στη δυτική Ευρώπη. Η επικράτηση αυτή είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μοναστικών συμπλεγμάτων, πραγματικών γνωστικών νησίδων σε μια άκρως ημιμαθή Ευρώπη, που προσέφεραν την ευκαιρία να επανακτηθούν για την ανθρωπότητα κείμενα όπως η Πολιτεία του Πλάτωνα και η σύνολη ρωμαϊκή γραμματεία. Ο μηχανισμός μέσω του οποίου πραγματώθηκε η αναβίωση αυτή όμως, καθόρισε και κάποια από τα βασικά χαρακτηριστικά της. Συγκεκριμένα, υπήρξε εκλεκτική υπό την έννοια ότι δεν διεσώθησαν κείμενα που οι μοναχοί θεώρησαν αντιχριστιανικά, ενώ ήταν εξ' αρχής έντονα διαποτισμένη από το πνεύμα της χριστιανικής διδασκαλίας.

Σταδιακά, άρχισε να γίνεται εκ νέου λόγος για δικαιώματα των οποίων φορέας ήταν ο άνθρωπος, δεν επρόκειτο όμως για απλή επαναδιατύπωση του φυσικού δικαίου. Πηγή των δικαιωμάτων αυτών δεν θεωρείτο πλέον η φύση, αλλά ο ίδιος ο Θεός, προσανατολισμός απόλυτα εύλογος στο πνευματικό περιβάλλον της περιόδου. Στο πνεύμα αυτό, άρχισαν να δυναμώνουν οι φωνές που θεωρούσαν κάποια βασικά πράγματα, κυρίως την ίδια τη ζωή, προϊόντα της θείας βούλησης και κατά συνέπεια άξια προστασίας. Μέσα από τα έργα στοχαστών από τον Θωμά Ακινάτη ως τους Thomas More, Bacon και Fourier, η θεωρία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων πορευόταν πλέον στην προνεωτερική της περίοδο κι αποκτούσε κάποιες από τις βασικές θεματικές που διατηρεί ως σήμερα, με βασικότερο το δικαίωμα στη ζωή. Το γεγονός αυτό όμως, δεν θα πρέπει να οδηγήσει σε παρανοήσεις σχετικά με το αν όντως ετίθετο θέμα ανθρωπίνων δικαιωμάτων με τη σημερινή έννοια. Στην πραγματικότητα, καθ' όλη την προνεωτερική περίοδο κάθε σχετική άποψη μάλλον εξέφραζε την προσδοκία των στοχαστών παρά την επί του εδάφους κατάσταση, η οποία καθορίζονταν από τις προθέσεις των κατά τόπους εξουσιών. Στις περισσότερες περιπτώσεις, τα κράτη δεν εγγυώντο τίποτα πέρα από το στοιχειώδες δικαίωμα στη ζωή, ενώ ακόμα κι αυτό γινόταν σεβαστό κυρίως χάριν χριστιανικής φιλανθρωπίας παρά λόγω πολιτικής ωριμότητας. Άλλα δικαιώματα όπως αυτό της εκπαίδευσης ή της ατομικής ελευθερίας, απλά δεν ήταν προς συζήτηση καθώς ακόμα και οι

πλέον προηγμένες πολιτικά χώρες διατήρησαν θεσμούς που προσέγγιζαν επικίνδυνα τη σημερινή αντίληψη της δουλείας καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου.

Πέρα όμως από τα πρακτικά ζητήματα εφαρμογής των ιδεών των στοχαστών της προνεωτερικής περιόδου, υπάρχει ένα ακόμη βασικό στοιχείο που διαφοροποιεί την περίοδο αυτή από όσα ακολούθησαν στην ιστορία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και συγκεκριμένα ο βαθύτερα παθητικός χαρακτήρας των πρώιμων αυτών μορφών των δικαιωμάτων που περιγράφονται. Ανεξάρτητα από το αν αυτά εφαρμόζονταν μετά από απόφαση ενός απόλυτου μονάρχη, όπως το 1215 στην Αγγλία με την Magna Carta, ή με απόφαση κάποιου Συμβουλίου αστών burghers στις Κάτω Χώρες του 15^{ου} αιώνα, τα δικαιώματα αυτά απονέμονταν χάριν χριστιανικής φιλανθρωπίας της αρχής περισσότερο, παρά ως κάτι που αυτονόητα ανήκε στο άτομο. Εκ τούτου εξάλλου, πήγαζε και η πλήρης αδυναμία διεκδίκησης τους από την ίδια τη βάση με δυναμικά ή άλλα μέσα, ακόμα και στο επίπεδο της καθαρά θεωρητικής συζήτησης. Οι ελάχιστες περιπτώσεις όπου επιχειρήθηκε να εφαρμοστούν από τα κάτω κάποιες ιδέες περί κοινωνικής οργάνωσης που προσέγγυζαν κάποιες σύγχρονες αντιλήψεις περί της θέσεως του ανθρώπου στην κοινωνία, εδραιώνονταν κι αυτές μάλλον σε μια ιδιαίτερη αντίληψη προσωπικής σχέσης με τον Θεό, παρά ως απόπειρες απεξάρτησης από τον κυρίαρχο τρόπο σκέψης περί θείου²¹⁷. Σε κάθε περίπτωση, είτε αυτές εκφράστηκαν ως συνομοτικές κινήσεις είτε ως θρησκευτικές σέκτες, συνάντησαν την βίαιη αντίδραση ακόμα και των πλέον προοδευτικών ρευμάτων της εποχής και κατεστάλησαν άμεσα.

II) Η εποχή της νεωτερικότητας στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η επικράτηση των απόψεων του φυσικού δικαίου στον τομέα των δικαιωμάτων, άρχισε να υποχωρεί με τον αυξανόμενο πολιτικό αναβρασμό του 18^{ου} αιώνα. Καθώς μεγάλες ομάδες του πληθυσμού των δυτικοευρωπαϊκών μοναρχιών άρχισαν να αμφισβητούν την νομιμότητα της πολιτικής κυριαρχίας της άρχουσας τάξης, άρχισε παράλληλα και η σταδιακή φθορά του συνόλου των ηθικών αξιών που αυτή είχε ενδυθεί ή κι απλά αποδεχθεί. Μεταξύ αυτών, βασική

---

²¹⁷ Γιώργος Σ. Βλάχος, *Η συνείδηση ενάντια στο Νόμο, επαναστατικές σέκτες και ουτοπιστικές αιρέσεις στον 16^ο και 17^ο αιώνα*, Έρασμος, Αθήνα 1998, σ. 33-37

ήταν η άποψη που κυριαρχούσε ως εκείνη τη στιγμή αναφορικά με τα δικαιώματα και την σχεδόν υπερβατική προέλευση αυτών. Καθώς ο άνθρωπος άρχισε να αποκτά πεποίθηση για τη δυνητική του θέση στην πολιτική διάρθρωση της κοινωνίας του, άρχιζε παράλληλα και η διαδικασία ανάδειξης του ατόμου σε φορέα δικαιωμάτων. Η ρήξη με το παρελθόν, επήλθε με την δημοσίευση των πρώτων διακηρύξεων δικαιωμάτων του πολίτη, πρώτα με τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων της Βιρτζίνια (1776), έπειτα με τη συνολική Διακήρυξη της Αμερικανικής Ανεξαρτησίας (1776) και φυσικά με τη γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη, στις 26 Αυγούστου 1789²¹⁸. Ήδη από μια πρώτη ανάγνωση των κειμένων αυτών, διαπιστώνεται πως κύριο μέλημα τους είναι η θεμελίωση του βασικού δικαιώματος της πολιτικής ύπαρξης του ανθρώπου, είτε αυτό έχει την έννοια του δικαιώματος της επανάστασης ενάντια σε μια ανεπαρκή (inadequate) εξουσία όπως αναφέρονταν στα αμερικανικά πολιτικά κείμενα, είτε την έννοια της πλήρους ανάδειξης της λαϊκής κυριαρχίας.

Στα κείμενα αυτά πρέπει να αναζητηθούν οι απαρχές της έννοιας των ανθρώπινων δικαιωμάτων υπό τη σύγχρονη αντίληψη του όρου, παρότι ακόμα υπήρχαν πολύ μεγάλες διαφορές στο περιεχόμενο που αποδίδονταν σε αυτόν. Χαρακτηριστικά στη γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων, την πλέον ριζοσπαστική, δεν γινόταν λόγος για δικαιώματα των γυναικών ή κατάργηση της δουλείας. Παρά τις σημαντικές ελλείψεις όμως, η ίδια η ύπαρξη των κειμένων αυτών αποτελούσε τομή στο πολιτικό γίνεσθαι κι αφετηρία για τη σύγχρονη σκέψη περι δικαιωμάτων. Στην πραγματικότητα, αν κι απο εκείνη την περίοδο αρχίζει η μακρά πορεία των «ανθρώπινων δικαιωμάτων», ο ίδιος ο όρος όμως δεν χρησιμοποιείται ακόμη καθώς κύρια μέριμνα της σχετικής ρητορικής είναι τα πολιτικά δικαιώματα. Μόνο σταδιακά στο πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα αρχίζει να χρησιμοποιείται διστακτικά, πρώτα σε κάποιες αμερικανικές εφημερίδες της εποχής κι αργότερα σε πιο αναγνωρίσιμα πλαίσια. Όταν το 1849 ο Χένρυ Ντέιβιντ Θωρό χρησιμοποιεί τον όρο στο «Περί του Δικαιώματος της Πολιτικής Ανεπαρκούς», έχουμε την πρώτη περίπτωση που ο όρος χρησιμοποιείται περίπου με τη σημερινή έννοια, αποτέλεσμα και της εξαιρετικά ριζοσπαστικής φύσης του συγκεκριμένου έργου, το οποίο κι

---

²¹⁸ Robert Palmer., *The Age of the Democratic Revolution: A Political History of Europe and America, 1760-1800*, Oxford University Press, Λονδίνο 1959, Vol 1, σελ. 185

επρόκειτο να αποτελέσει πρόδρομο πολλών ανάλογων έργων περί πολιτικών και κοινωνικών αγώνων.

Παράλληλα με την θεμελίωση των πολιτικών δικαωμάτων όμως, τα κείμενα των πρώτων αυτών Διακηρύξεων είχαν ως επακόλουθο, αθέλητο σχεδόν, την προβολή του συνόλου των δικαωμάτων που κατοχύρωναν και νομικά την θέση του πολίτη έναντι της εξουσίας. Μέσα από τη διαδικασία αυτή, κατ' αρχήν και κατά δεδηλωμένη πρόθεση νομική, άρχισε να διαγράφεται το απτό περίγραμμα του υποκειμένου, κινητήριας δύναμης της εποχής της νεωτερικότητας που ανέτελε. Αν κι αυτό γεννήθηκε αναγκαστικά μέσα από τη νομική αναγκαιότητα να υπάρξει μια μονάδα στην οποία θα αποδίδονταν τα δικαιώματα που κατοχύρωναν οι πολιτικές εξελίξεις της εποχής, σύντομα το υποκείμενο τέθηκε στο κέντρο μιας νέας εποχής της φιλοσοφίας των δικαιωμάτων, της νεωτερικής. Κατά φιλοσοφική παράδοση που εκτείνεται από τον Καρτέσιο στον Καντ και τον Χάιντεγκερ, η νέα εποχή -η νεωτερικότητα όπως ονομάστηκε- ορίζεται ως η εποχή που ο κόσμος υποκειμενικοποιήθηκε (subjectified)²¹⁹, μετακινήθηκε δηλαδή οριστικά το κέντρο βάρους της ανάλυσης αυτού από το θείο ή το υπερβατικό, στον άνθρωπο και δη στον κάθε ένα από αυτούς ως μονάδα.

Στο σημείο αυτό, δεν πρέπει να υποθέσουμε εσφαλμένα πως η πραγμάτωση της νεωτερικότητας υπήρξε στιγμιαία ή έστω ταχεία. Κατά το μεγαλύτερο διάστημα της περιόδου αυτής, τα οράματα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων παρέμεναν για τη συντριπτική πλειοψηφία του παγκόσμιου πληθυσμού ακριβώς αυτό, οράματα. Χρειάστηκε μια φιλοσοφική και νομική προεργασία πολλών ετών, σε συνδυασμό με τον αιματηρό καταλύτη των δύο παγκοσμίων πολέμων και την επακόλουθη ισορροπία τρόμου, προκειμένου η ανάγκη για την θεωρητική κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων να καταστεί κοινώς αποδεκτή άποψη. Η ψήφιση της «Παγκόσμιας Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων» από την Γ.Σ. του ΟΗΕ στις 10 Δεκεμβρίου 1948, αποτέλεσε επιβεβαίωση της νέας αντίληψης των πραγμάτων, παρότι από την ψήφιση του απείχαν αρχικά οκτώ μέλη του νεοσύστατου Οργανισμού, μεταξύ των οποίων και η Σοβιετική Ένωση. Τα τριάντα άρθρα του κειμένου αυτού, σε συνδυασμό με τα επιμέρους

---

²¹⁹ Κώστας Δουζίνας, *Το τέλος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2006, σ. 262

πρωτόκολλα που το συνόδευσαν τα επόμενα χρόνια, αποτέλεσαν το πλαίσιο δικαιωμάτων του μεταπολεμικού και ψυχροπολεμικού κόσμου, παρότι σε πολλές περιπτώσεις και για μεγάλες μάζες πληθυσμών, η ισχύς τους ήταν μάλλον θεωρητική. Αξίζει να επισημανθεί πως η ίδια η διατύπωση του τίτλου της Διακήρυξης του 1948, έχει τη δική της ιδιαίτερη σημασία, καθώς με αυτήν υιοθετείται οριστικά η διατύπωση «ανθρώπινα δικαιώματα», σε αντιπαραβολή με τη διατύπωση «δικαιώματα του ανθρώπου» που χρησιμοποιείτο παλαιότερα, για παράδειγμα στη γαλλική Διακήρυξη του 1789. Η μετατροπή αυτή, υπαινίσσεται ουσιαστικά την άμβλυνση της ενεργητικής φύσης των δικαιωμάτων του ανθρώπου, φύσης που αποτελούσε τον βασικό πυλώνα της ριζοσπαστικής/επαναστατικής πολιτικής ρητορικής, υπέρ μιας διατύπωσης που υπαινίσσεται πως για την εφαρμογή και τον σεβασμό των δικαιωμάτων αυτών, απαιτείται ένας απροσδιόριστος αλλά υπαρκτός βαθμός συναίνεσης της κρατικής εξουσίας. Καθώς η ρητή παραδοχή της προϋπόθεσης αυτής θα ήταν παντελώς αντίθετη με το πνεύμα των ίδιων των δικαιωμάτων όμως, αυτή απέμεινε να συνάγεται από την παθητική χροιά της διατύπωσης του όρου.

Σε κάθε περίπτωση βέβαια, ο δρόμος επρόκειτο να αποδειχτεί ακόμη μακρύτερος για τα ανθρώπινα δικαιώματα, καθώς εφαρμογή τους αποδείχτηκε δύσκολη πέρα από το θεωρητικό επίπεδο. Σε όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, τα δύο αντίπαλα στρατόπεδα εξαπέλυαν – συχνά ταυτόχρονα- μύδρους κατηγοριών περί μη εφαρμογής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τόσο στις διεθνείς σχέσεις του άλλου στρατοπέδου, όσο και προς τους ίδιους του τους πολίτες. Οι χώρες της Δύσης, για παράδειγμα, χρησιμοποίησαν την Άνοιξη της Πράγας προκειμένου να επισημάνουν τις σημαντικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του τσεχοσλοβάκικου λαού από τις δυνάμεις του Συμφώνου της Βαρσοβίας, την ώρα που οι φοιτητικές διαδηλώσεις στην Δυτική Ευρώπη και τις ΗΠΑ καταστέλλονταν, αρκετές «δυτικές» χώρες ζούσαν υπό στρατιωτικά καθεστώτα και η Νότια Αφρική εφαρμόζε την πολιτική του Απαρτχάιντ με την σιωπηρή ανοχή τους. Ταυτόχρονα, κάθε πολιτικό πρόγραμμα της περιόδου, ειδικά στις αναπτυσσόμενες χώρες, περιλάμβανε αναφορές στην ανάγκη εφαρμογής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ερμηνεύοντας αυτά κατά περίπτωση σύμφωνα με τις εκάστοτε πολιτικές σκοπιμότητες. Αποτέλεσμα αυτής της ελεύθερης και πληθωριστικής χρήσης του όρου, ήταν ο ουσιαστικός παροπλισμός της ουσίας αυτού. Από τη στιγμή που κάθε πολιτικός παράγων είχε

ίδια κι απόλυτη άποψη για το πως, υπέρ ποιού και με ποιά μέσα επιτρέπονταν η επιβολή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αυτά δεν μπορούσαν να εφαρμοστούν ορθά υπέρ του οποιουδήποτε.

Αυτή η κατάσταση ασάφειας, συνεχίστηκε καθ' όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου και τερματίστηκε μαζί με αυτόν, καθώς η πτώση του Τείχους του Βερολίνου το 1989, προκάλεσε μια παλίρροια πολιτικών εξελίξεων που ανέτρεψε όλα τα μέχρι εκείνη τη στιγμή δεδομένα. Με την κατάρρευση του Ανατολικού Μπλοκ, άρχισε να γίνεται έντονα λόγος για το «τέλος της ιστορίας» και την πλήρη, οριστική και θριαμβευτική επικράτηση των δυτικών χωρών. Στα πλαίσια της διθυραμβικής ρητορικής της περιόδου, έγινε λόγος και για την επικράτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τουλάχιστον όπως αυτά γινόταν αντιληπτά από τις χώρες που βρέθηκαν στην πλευρά που φάνηκε να επικρατεί ιδεολογικά. Σύντομα οι εξελίξεις απέδειξαν το πρόωρο των αφορισμών αυτών, κάτι που ίσχυε και για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Παρότι αυτά κατοχυρώνονταν πλέον από το γράμμα του νόμου στις συντριπτική πλειοψηφία των κρατών, η φύση τους διαφοροποιούνταν ραγδαία, απομακρυνόμενη από την πραγματικότητα των προηγούμενων δεκαετιών προς μια νέα, μετανεωτερική εποχή.

III) Τα ανθρώπινα δικαιώματα στη δεκαετία του '90 και οι εμφύλιες συγκρούσεις της περιόδου.

Μέσα στο γενικότερο κλίμα αισιοδοξίας που ακολούθησε τις πολιτικές ανατροπές του τέλους του Ψυχρού Πολέμου, αποδείχτηκε δύσκολο να ακουστούν απόψεις που προέτρεπαν στην συνετή παρατήρηση των εξελίξεων. Εγκλωβισμένοι στη συγκρουσιακή νοοτροπία των προηγούμενων δεκαετιών, η διεθνής κοινότητα θεωρούσε δεδομένο πως με την εξάλειψη της μιας αντιπαρατιθέμενης πλευράς, η επικράτηση της άλλης στο επίπεδο των ιδεών και των σχετικών πρακτικών ήταν αυτονόητη. Στο πλαίσιο αυτό γινόταν λόγος για την αυγή της εποχής του απόλυτου θριάμβου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μιας εποχής που δεν θα υφίστατο λόγος πάλης για την διεκδίκηση τους²²⁰. Τα ανθρώπινα δικαιώματα αποκτούν θεσμική ύπαρξη με τη συστατική τους διακήρυξη, διαδικασία που δημιουργεί παράλληλα τη νομική βάση που αυτά

---

²²⁰ Costas Douzinas, *Human Rights and Empire, The political philosophy of cosmopolitanism*, Routledge Cavendish, Νέα Υόρκη 2007, σ. 6-8

στηρίζονται κι αποτελεί βασική αρχή οργάνωσης και νομιμοποίησης μιας κοινωνίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Καθώς σχετικές διακηρύξεις πραγματοποιήθηκαν ή επαναλήφθηκαν από όλα σχεδόν τα κράτη που υφίσταντο μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, προέκυπτε το συμπέρασμα πως αυτά είχαν επικρατήσει πλήρως. Αυτός ο αισιόδοξος τρόπος σκέψης, επρόκειτο να διατηρηθεί για όλη τη δεκαετία του 1990, για να τερματιστεί με δραματικό τρόπο την 11^η Σεπτεμβρίου, οπότε και ξεκίνησε μια ολόκληρη νέα διαλεκτική περί «σύγκρουσης των πολιτισμών» και «τέλους των ανθρωπίνων δικαιωμάτων»²²¹.

Εξ' αρχής όμως, η συλλογιστική αυτή είχε υπάρξει καθαρά νομική, όχι απαραίτητα αντίστοιχη με την ανθρώπινη πραγματικότητα. Στη νέα, μετανεωτερική εποχή, τα ανθρώπινα δικαιώματα ορίζουν πλέον την ρευστή σχέση ανάμεσα στα μπλοκ εξουσίας και τις αμφισβητούμενες ταυτότητες ατόμων και ομάδων. Τα ανθρώπινα δικαιώματα υποτίθεται ότι υφίστανται ακόμη κι όταν δεν έχουν θεσμοθετηθεί νομικά από το κράτος ή όταν αυτό επιδεικνύει χαρακτηριστική ακαμψία κατά την εφαρμογή τους, άποψη που συνεπάγεται πως δεν θα έπρεπε να αποδίδεται δυσανάλογο βάρος στο γράμμα του νόμου ως απόδειξη ύπαρξης ή ανυπαρξίας αυτών. Άλλωστε, το ίδιο το πεδίο εφαρμογής των δικαιωμάτων αυτών δεν είναι στατικό. Διαρκώς μεταβαλλόμενες κοινωνικές συνιστώσες, δημιουργούν καινοφανείς ανάγκες για προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου, καθώς αυτά από τη φύση τους δεν κάμπτονται μπροστά σε αυτές, παρότι υπάρχουν μέσα σε ένα περιβάλλον που αυτές διαμορφώνουν. Αντίθετα, επεκτείνονται προκειμένου να καλύψουν τους νέους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας ερχόμενα συχνά με την έλλειψη πρόβλεψης του νομοθέτη ή και την ρητή του αντίθεση, αποδεικνύοντας πως διατηρούν πάντοτε μια απόσταση από το δίκαιο, παρά τη σχέση που έχουν με αυτό²²².

Αυτή η νέα τάση στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, είναι εμφανής στις εμφύλιες συγκρούσεις της περιόδου, τις οποίες εξετάσαμε. Σε μια περίοδο που η απόλυτη κυριαρχία της μιας υπερδύναμης μείωνε σαφώς τις πιθανότητες διακρατικών συγκρούσεων, ενώ η γενικότερη

---

²²¹ Costas Douzinas, *Human Rights and Empire, The political philosophy of cosmopolitanism*, ό. παρ, σ. 4

²²² Κώστας Δουζίνας, Το τέλος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ό. παρ, σ. 483-485

πολιτική αισιοδοξία απέτρεπε από τη διάγνωση «ενοχλητικών» προβλημάτων στο εσωτερικό των σχετικά σταθερών κρατών, οι περιπτώσεις που κάποιες χώρες κατέρρεαν προς τα έσω, αποτελούσαν σπάνιες αλλά εναργείς κι οδυνηρές ενδείξεις της νέας πραγματικότητας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τα δικαιώματα αυτά ποτέ δεν μπορούσαν να είναι απόλυτα. Προκειμένου να εφαρμοστούν, απαιτούν έναν βαθμό ανεκτικότητας, τόσο από το κράτος από το οποίο ο πολίτης απαιτεί να προβαίνει σε σχετική πράξη ή παράλειψη²²³, όσο κι από τους υπόλοιπους ανθρώπους. Σε ευρύτερη κλίμακα, το ίδιο ισχύει βέβαια και για τα δικαιώματα πληθυσμιακών ομάδων στο εσωτερικό των κρατών. Παρά την ύπαρξη συνόρων, εξωτερικών ή εσωτερικών, επίσημων ή απλά πρακτικών, οι πληθυσμοί δεν ζουν σε στεγανό περιβάλλον, αλλά μάλλον γειτονεύουν ως πληθυσμιακά «σεντόνια» με σημεία γειννίας κι αλληλοεπικάλυψης²²⁴.

Στην περίπτωση της Βοσνίας, για παράδειγμα, οι τρεις διακριτές πληθυσμιακές ομάδες - οι ορθόδοξοι Σέρβοι, οι καθολικοί Κροάτες και οι μουσουλμάνοι Βόσνιοι- βρίσκονταν σε στενή γειννίαση επί αιώνες. Τα τρία αυτά πληθυσμιακά «σεντόνια», που λόγω της επίσημης κρατικής γιουγκοσλαβικής πολιτικής πενήντα ετών είχαν αποκτήσει πάρα πολλά σημεία αλληλοεπικάλυψης, αποτελούσαν παράλληλα παρυφές και σημείο αλληλοεπικάλυψης των αντίστοιχων ευρύτερων «σεντονιών» του συνόλου της πάλαι ποτέ Γιουγκοσλαβίας, αλλά και τριών πολιτισμικών «κόσμων» της Ευρώπης στο σύνολο της, του καθολικού, του ορθόδοξου και του μουσουλμανικού. Στο σύνολο αυτό, έκαστη πληθυσμιακή ομάδα διεκδίκησε την αναγνώριση των δικαιωμάτων της από τα κέντρα εξουσίας που την επηρέαζαν -τις κυβερνήσεις της Βοσνίας και των όμορων δημοκρατιών- αλλά και από τις άλλες πληθυσμιακές ομάδες, η ανοχή των οποίων θα ήταν απαραίτητη για την εφαρμογή τους. Ενώ όμως διατυπώνονταν η απαίτηση αυτή, δεν εκφραζόταν από καμία ομάδα η τάση να αναγνωρίσει η ίδια τα δικαιώματα των άλλων, όπως και το ότι τα δικά της δικαιώματα δεν θα μπορούσαν να είναι απόλυτα. Αυτή η απόλυτη άρνηση της διαφορετικότητας του «άλλου», του γείτονα των πενήντα ετών, δεν

---

²²³ Εμμανουήλ Ρούκουνας, *Διεθνής Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, Βιβλιοπωλείων της Εστίας, Αθήνα 1995, σ. 2-3

²²⁴ Etienne Balibar, μτφρ. J. Swenson, *The Borders of Europe*, στο *Cosmopolitics: Thinking and feeling beyond the nation*, University of Minnesota Press, Μινεάπολη 1998, σ. 224-226

μπορούσε παρά να οδηγήσει στο μίσος και την καταστροφή. Εφαρμόζοντας το παραπάνω πρότυπο και λαμβάνοντας υπόψη τις κατά τόπους πληθυσμιακές, θρησκευτικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, μπορούμε να αντιληφθούμε τα βαθύτερα αίτια όλων των εμφύλιων συγκρούσεων στις οποίες αναφερθήκαμε, αλλά και να εξηγήσουμε την ένταση και την βιαιότητα αυτών.

Η ύπαρξη παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις περιπτώσεις αυτές, δεν χρειάζεται ιδιαίτερη πραγματική ή νομική απόδειξη. Οι μαζικές σφαγές στη Ρουάντα και τη Βοσνία, οι εκτοπισμοί στο Κόσσοβο και η αναστολή των θρησκευτικών ελευθεριών στη Σομαλία, ήταν ενέργειες που απηχούσαν ευθέως τις θηριωδίες του Δευτέρου Παγκοσμίου, καλούσαν δε μετά επιτάσεως στην εφαρμογή του συστήματος παρέμβασης που είχε θεμελιωθεί μετά από αυτόν. Όπως θα αναμένονταν, η διεθνής κοινότητα αντέδρασε με έντονες ρητορικές αναφορές στα ανθρώπινα δικαιώματα, είτε η φυσική της αντίδραση ήλθε τραγικά αργά όπως στη Ρουάντα, είτε πολύ δυναμικά, όπως στο Κόσσοβο. Η κλιμακούμενη ισχύς της αντίδρασης, με κορύφωση τους βομβαρδισμούς του 1999, καταδείκνυε την αποφασιστικότητα της να μην επιτρέψει να διαρραγεί το κλίμα της απόλυτης επικράτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που πίστευε ότι είχε επέλθει, αλλά και τον αυξανόμενο φόβο πως το ρήγμα αυτό επέκειτο.

Δύο χρόνια μετά τους βομβαρδισμούς στο Κόσσοβο, οι επιθέσεις στη Νέα Υόρκη κατέδειξαν το ανεπίκαιρο της τακτικής αυτής. Μια βαθιά λανθασμένη αντίληψη για τις γενεσιουργές αιτίες των εμφύλιων συγκρούσεων, σε συνδυασμό με μια έντονη τάση της διεθνούς κοινότητας να ερμηνεύει τα πράγματα με ψυχροπολεμικούς, διακρατικούς όρους, την οδήγησαν στην αυξανόμενη χρήση στρατιωτικής ισχύος προκειμένου να επιτύχει την ειρήνευση και την «εκ των άνωθεν» επιβολή του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι συγκρούσεις αυτές όμως, δεν οφείλονταν στην επιρροή των μεγάλων δυνάμεων όπως τις προηγούμενες δεκαετίες, παρά μόνον ίσως δια παραλείψεως. Η εξαφάνιση του ασφυκτικού κλίματος της ψυχροπολεμικής αντιπαράθεσης με τον εχθρό «από τα έξω», επέτρεψε να αφυπνιστούν παλαιές φοβικές τάσεις για τον εχθρό «εκ των έσω», τον αλλόθρησκο γείτονα ή τον εσωτερικό μετανάστη, ή απλά να γεννηθούν νέες. Η αυξημένη ανάγκη διαφόρων ομάδων να διασφαλίσουν τα δικαιώματα και την ιδιαιτερότητα τους σε έναν νέο, ανασφαλή κόσμο, σε συνδυασμό με την άρνηση του δικαιώματος των άλλων ομάδων να διεκδικήσουν τα δικά τους, επρόκειτο να αποδειχτεί καταστροφική.

Επίλογος.

Μέσα από αυτές τις επτά περιπτώσεις, επιχειρήθηκε να δοθεί μια εικόνα των αλλαγών που επέρχονταν στη νομική σκέψη και την και την επί του εδάφους εφαρμογή των βασικών εννοιών των διεθνών σχέσεων καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '90. Μέσα από αυτές τις περιπτώσεις -αλλά κι άλλες ελάσσονος σημασίας- πραγματοποιήθηκε μια σταδιακή αλλά συνάμα ταχεία μεταβολή των πολιτικών αντιλήψεων, από το status της εποχής του Ψυχρού Πολέμου, σε αυτό ενός καινούργιου αιώνα. Αν και το χρονικό σημείο έναρξης αυτής της περιόδου προσαρμογής τίθεται με ασφάλεια εντός της δεκαετίας του '90, το τέλος της θα παραβιάσει κατά ένα χρόνο τα σύνορα της δεκαετίας. Όπως ακριβώς ξεκίνησε η περίοδος αυτή, δηλαδή με ένα διεθνώς καταλυτικό ιστορικό γεγονός όπως η πτώση της Σοβιετικής Ένωσης, έτσι θα ολοκληρωθεί. Μόνο που αυτή την φορά, το γεγονός δεν θα είναι καταλυτικό λόγω άμεσων συνοριακών ή καθεστωτικών αλλαγών ευρείας κλίμακας, αλλά λόγω του τραυματικού του χαρακτήρα.

Τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, επρόκειτο να επηρεάσουν βαθιά την ερμηνεία κι εφαρμογή του διεθνούς δικαίου. Τραυματισμένη από όσα είδε, η ανθρωπότητα δέχτηκε σχεδόν ασυνείδητα μια νέα, τεχνητή πόλωση μεταξύ «ημών» και «των άλλων», όπου οι άλλοι καθορίζονταν κατά περίπτωση. Παράλληλα, επανήλθαν στη ρητορική των διεθνών σχέσεων αξιολογικοί όροι, όπως «καλό» και «κακό», η χρήση των οποίων παραπέμπει σε εποχές πολύ προ του 20^{ου} αιώνα και είχαν συνειδητά αποφευχθεί κατά τη διάρκεια του, ακόμα και σε ακραίες περιπτώσεις όπου η χρήση τους θα μπορούσε να δικαιολογηθεί βάσει ενός στοιχειώδους συστήματος ηθικής, όπως το Ολοκαύτωμα, το καθεστώς του Πωλ Ποτ ή η γενοκτονία της Ρουάντα. Ο λόγος της αποφυγής, ήταν εξαιρετικά απλός: στο διεθνές δίκαιο όπως και σε κάθε άλλο, σκοπός της εφαρμογής του είναι η διατήρηση της έννομης τάξης κι όχι η ηθική τιμωρία ή η εκδίκηση. Χαρακτηρίζοντας τον αντίπαλο «κακό», ένα κράτος υπονοεί πως το ίδιο είναι «καλό» και θεωρεί δυνητικά δικαιολογημένη τη διασταλτική ερμηνεία του νόμου υπέρ των θέσεων του. Η ελαστικότητα των ερμηνειών που είχε επιφέρει η δεκαετία του '90 όμως, σε συνδυασμό με τους έντονους ηθικούς χρωματισμούς της εποχής μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, επρόκειτο να γεννήσουν μια νέα, ιδιόμορφη περίοδο για το διεθνές δίκαιο και κατ' επέκταση για το σύνολο της διεθνούς κοινότητας.

ΠΗΓΕΣ

Ξένοι Συγγραφείς

- Amerasinghe C.F. (2005)**, Principles of the Institutional Law of International Organizations, Cambridge University Press, 2^η έκ, Νέα Υόρκη
- Aust A. (2005)**, Handbook of International Law, Cambridge University Press, Νέα Υόρκη
- Balibar E. (1998)**, The borders of Europe, στο Cheah Ph., Robbins B. (επιμ.), Cosmopolitics: Thinking and feeling beyond the nation, University of Minnesota Press, Μινεάπολη
- Barnett M. (2002)**, Eyewitness to a Genocide: The United Nations and Rwanda, Cornell University Press, Ίθακα
- Beevor A. (1982)**, The Spanish Civil War, Penguin, Λονδίνο
- Bellamy P. & De Rouen Jr. K. (2008)**, International Security and the United States: An Encyclopedia, Praeger Security International, Γουέστπορτ
- Bennis Ph. (1993)**, Command and Control, στο Altered States, Olive Branch Press, Νέα Υόρκη
- Bowden M. (1999)**, Black Hawk Down: A Story of Modern War, Atlantic Press, Νέα Υόρκη
- Brzezinski Z. (1997)**, The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives, Basic Books, Νέα Υόρκη
- Brownlie I. (1963)**, International Law and the Use of Force by States, Clarendon Press, Οξφόρδη
- Brownlie I. (2003)**, Principles of Public International Law, 6^η έκ, Οξφόρδη
- Burg S. L. & Shoup P.S. (1999)**, The War in Bosnia-Herzegovina: Ethnic Conflict and International Intervention, Armonk, Νέα Υόρκη
- Clapham A. (2007)**, Human Rights: An Introduction, Oxford University Press, Νέα Υόρκη

- Coppieters B. & Fotion N. (επιμ) (2008)**, *Moral Constraints on War: Principles and Cases*, Lexington Books, 2η έκ, Πλύμουθ
- Crampton R.J. (2002)**, *The Balkans Since the Second World War*, Longman, Έσσεξ
- Crawford J. R. (2006)**, *The Creation of States in International Law*, Oxford University Press, Οξφόρδη
- Dahlman C. (2005)**, *Geographies of Genocide and Ethnic Cleansing: The Lessons of Bosnia-Herzegovina*, στο Flint C. (επιμ), *The Geography of War and Peace*, Oxford University Press, Νέα Υόρκη
- Dallaire R. & Beardsley B. (2003)**, *Shake Hands with the Devil: The Failure of Humanity in Rwanda*, Random House Canada, Τορόντο
- Damgaard C. (2008)**, *Individual Criminal Responsibility for Core International Crimes*, Springer Verlag, Χαιδελβέργη
- Doebbler C. (2005)**, *Introduction to International Humanitarian Law*, CD Publishing, Ουάσιγκτον
- Duignan P. (2000)**, *NATO: Its Past, Present and Future*, Hoover Institute Press, Στάνφορντ
- Fenton N. (2004)**, *Understanding the UN Security Council: Coercion or Consent?*, Ashgate Publishing, Λονδίνο
- Fenwick C.G. (1965)**, *International Law*, Appleton-Century-Crofts, 4^η έκ, Νέα Υόρκη
- Ferguson N. (2007)**, *Empire*, Penguin Books, 2^η έκ., Λονδίνο
- Foley H. (1923)**, *Woodrow Wilson's Case for the League of Nations*, Princeton University Press, Πρίνστον
- Fowkes B. (2002)**, *Ethnicity and Ethnic Conflict in the Post-Communist World*, Palgrave, Νέα Υόρκη
- Franck T. (1995)**, *Fairness in International Law and Institution*, Clarendon Press, Οξφόρδη

- Gall T. (επιμ) (2004)**, Worldmark Encyclopedia of Nations, Thomson Gale, Ντιτρόιτ 2004
- Gallagher T. (2003)**, The Balkans after the Cold War, Routledge, Νέα Υόρκη
- Glenny M. (1993)**, The Fall of Yugoslavia, Penguin, Λονδίνο
- Gourevitch Ph. (1998)**, We wish to Inform You that Tomorrow We Will Be Killed with Our Families: Stories from Rwanda, Farrar, Straus and Giroux, Νέα Υόρκη
- Harding A. (2001)**, Medieval Law and the Foundation of State, Oxford University Press, Νέα Υόρκη
- Harris J. (2004)**, Cases and Materials on International Law, Sweet & Maxwell, 6^η έκ, Λονδίνο
- Henham R. & Behrens P. (επιμ) (2007)**, International Criminal Law of Genocide, Ashgate, Χάμπσαϊρ
- Hinsley F.H. (1967)**, Power and the Pursuit of Peace: Theory and Practice in the History of Relations between States, Cambridge University Press, Λονδίνο
- Hobsbawm E. (1994)**, Έθνη κι Εθνικισμός από το 1780 μέχρι Σήμερα, Καρδαμίτσας, Αθήνα
- Hobsbawm E. (2007)**, Revolutionaries, Abacus, 2^η έκ, Λονδίνο
- Honig J.W. & Both N. (1997)**, Srebrenica: Record of a war crime, Penguin, Λονδίνο
- James A. (1990)**, Peacekeeping in International Politics, Macmillan, Λονδίνο
- Joyner C. (1992)**, International Law, στο Schraeder P.J.(επιμ), Intervention into the 1990s, US Foreign Policy in the Third World, 2^η έκ, Μπούλντερ
- Kaeckenberg G. (1942)**, The International Experiment of Upper Silesia, Oxford University Press, Λονδίνο
- Katz S.M. (1993)**, *Operation Restore Hope and UNOSOM*, Concord Publications, Χονγκ Κονγκ
- Kissinger H. (1994)**, Diplomacy, Simon & Schuster, Νέα Υόρκη

- Little D. (2000)**, Force and Humanitarian Intervention, στο Buckley W. (επιμ) Kosovo: Contending Voices on Balkan Interventions, Michigan University Press, Κέιμπριτζ 2000
- Mazower M. (2008)**, Hitler's Empire: Nazi Rule in Occupied Europe, Allen Lane, Λονδίνο
- Melvern, L (2000)**, A People Betrayed: The Role of the West in Rwanda's Genocide, Zed Books, Λονδίνο
- Murphy S. (1996)**, Humanitarian Intervention: The United Nations in an evolving World Order, University of Pennsylvania Press, Φιλαδέλφεια
- Oliver R. & Atmore A. (2005)**, Africa Since 1800, Cambridge University Press, 5^η έκ, Νέα Υόρκη
- Oppenheim L. (1912)**, International Law: A Treatise, Longmans Green & Co., Λονδίνο
- Oppenheim L., Sir H. Lauterpacht (επιμ) (1958)**, International Law, Cambridge University Press, 8^η έκ, Λονδίνο
- Palmer R. (1959)**, The Age of the Democratic Revolution: A Political History of Europe and America, 1760-1800, Oxford University Press, Λονδίνο
- Parker J. & Rathbone R. (2007)**, African History, Oxford University Press, Νέα Υόρκη
- Pavkovic A. (2000)**, The Fragmentation of Yugoslavia: Nationalism and war in the Balkans, Anthony Rowe Ltd, Γουίλτσαϊρ
- Power S. (2002)**, A Problem from Hell: USA And the Age of Genocide, Basic Books, Νέα Υόρκη
- Ramet S. (2002)**, Balkan Babel, Westview Press, 4^η εκ, Λονδίνο
- Ramonet I. (2003)**, Οι Πόλεμοι του 21^{ου} Αιώνα. Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα
- Ranzato G. (2006)**, Ο Ισπανικός Εμφύλιος Πόλεμος, Κέδρος, Αθήνα

- Rothschild J. & Wingfield N. (2000)**, Return to Diversity: A Political History of East Central Europe since World War II, Oxford University Press, Νέα Υόρκη
- Rourke J. & Boyer M. (2006)**, International Politics on the World Stage, McGraw-Hill, 7^η έκ, Λονδίνο
- Sabine G.H. (1937)**, A History of Political Theory, Holt, Rhinehart & Winston, Νέα Υόρκη
- Saideman S. (2001)**, *The Ties That Divide: Ethnic Politics, Foreign Policy and International Conflict*, Columbia University Press, Νέα Υόρκη
- Schindler D. & Toman J. (2004)**, The Laws of Armed Conflict, Martinus Publishers, Λέυντεν
- Shaw M. N. (2008)**, International Law, Cambridge University Press, 6^η έκ, Νέα Υόρκη
- Silber L. & Little A. (1996)**, The Death of Yugoslavia, Penguin 2^η έκ, Λονδίνο
- Smith A. D. (2000)**, Εθνική Ταυτότητα, Οδυσσέας, Αθήνα
- Tate N. (επιμ) (2006)**, Governments of the World: A Guide to Citizens' Rights and Responsibilities, Macmillan Reference, Νέα Υόρκη
- Teson F. (2005)**, Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality, Transnational Publishers, 3^η έκ, Λονδίνο
- Thomas H. (1971)**, Ιστορία του Ισπανικού Εμφυλίου, Τολίδης, Αθήνα
- Thomas, Dr. N. & Mikulan, K. (2006)**, The Yugoslav Wars (1), Osprey Publishing, Νέα Υόρκη
- Tilly Ch. (1998)**, Οι Ευρωπαϊκές Επαναστάσεις, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Troebst St. (1998)**, Conflict in Kosovo: Failure of Prevention? An Analytical Documentation, 1992-1998, European Centre for Minority Issues, Φλένσμπουργκ
- Wolff S. (2006)**, Ethnic Conflict: A Global Perspective, Oxford University Press, Νέα Υόρκη

Έλληνες Συγγραφείς

Βλάχος Γ. (1998), Η συνείδηση ενάντια στον νόμο, Έρασμος, Αθήνα

Δουζίνας Κ. (2006), Το τέλος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Douzinas K. (2007), Human rights and empire: The political philosophy of cosmopolitanism, Routledge-Cavendish, Νέα Υόρκη

Κουλουμπής Θ. (1995), Διεθνείς Σχέσεις: Εξουσία και Δικαιοσύνη, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Ρούκουνας Ε. (1995), Διεθνής Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Βιβλιοπωλείων της Εστίας, Αθήνα

Σπυρόπουλος Γ. (2000), Η Ανθρωπιστική επέμβαση στις Διεθνείς Σχέσεις: Νεότερες Ερμηνείες, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Στεφανίδης Γ. (1997), Ο Τελευταίος Ευρωπαϊκός Αιώνας: Διπλωματία και Πολιτική των Δυνάμεων, Προσκήνιο, Αθήνα

Τσισκελίκης Κ. (2001), Επιβάλλοντας την Ειρήνη: Η νομιμότητα των Στρατιωτικών Επεμβάσεων και τα όρια του Ανθρωπισμού, Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, Συνταγματικό Δίκαιο στην Ευρώπη, Μελέτες-13, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα

Χατζηκωνσταντίνου Κ. (1999), Προσεγγίσεις στο Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο, Σιδέρης Ι., Αθήνα

Επιστημονικά Περιοδικά

American Journal of International Law, Chinkin Ch. (1999), Kosovo: A Good or a Bad War?, Vol. 93

American Journal of International Law, Korhonen O. (2001), International Governance in Post-Conflict Societies, Vol.95

American Society of International Law Proceedings, Chopra J. κ.α. (2001), The Inevitability of Peace Operations?, Vol. 95

Arizona Journal of International Criminal Law, Fidler D. (1994), War, Law and Liberal Thought: The use of force in the Reagan Years, Vol.11- 45

California Law Review, Reuben R. (1997), Toward a State Action Theory of Alternative Dispute Resolution, Vol. 85

Denver Journal of International Law and Policy, Cox. K., Beyond Self Defense: United Nations Peacekeeping Operations and the Use of Force, Vol. 27-2

European Journal of International Law, Gray Ch. (2002), From Unity to Polarization: International Law and the Use of Force in Iraq, Vol. 13 – 1

German Yearbook of International Law, Irmischer T. (2001), The Legal Framework of the Activities of the UN Interim Administration in Kosovo, Vol. 44

International & Comparative Law Quarterly, Ruffert M. (2000), The Administration of Kosovo and East Timor by the International Community, Vol.50 – 3

Politica Exterior, Holbrooke R. (1999), El mayor fracaso colectivo de Occidente, Μαδρίτη

Report on Eastern Europe, Andrejevich M. (1991), Bosnia and Herzegovina move towards Independence, Vol. 2 – 43

Review of International Studies, Headley J. (2003), Sarajevo 1994: The first Russia-NATO crisis of the post cold war era, Vol. 29

Survival, Roberts A. (1999), NATO's "Humanitarian War" over Kosovo, Vol. 41 – 3

Survival, Yannis A. (2001), Kosovo Under International Administration, Vol. 43 – 2

Αρθρογραφία/Ανταποκρίσεις ΜΜΕ/Διαδικτυακοί Τόποι

Human Rights Watch Report, Des Forges A. (1999), Leave None to Tell: The Genocide in Rwanda,

N.Y. Times (1995), UN G. Secretary Statements

N.Y. Times, Banner R. (1995), Along Bosnia Dividing Line: Federation is only on Paper

N.Y. Times, Whitney G. (1995), Russia agrees to put troops under U.S., not NATO

Radio Free Europe/Radio Luxemburg Research Report, James G. (1993), One Year of War in Bosnia and Herzegovina, Vol. 2 – 23

The Tech: MIT Chronicle (1994), Sarajevo Shelling Resumes, Vol.114 – 5

The Washington Daily Gazette (1994), Editorial 15-3-1994

Voice of America Report, Bowman M. (2010), US General Blames gay Dutch Soldiers for Srebrenica Massacre

Washington Post, Samantha Power (1995), Bosnian Serbs seize Safe Area: Fall of Srebrenica Enclave Challenges UN

www.bbc.co.uk, **Fish J. (2004)**, Sarajevo Massacre Remembered

www.afsouth.nato.int/factsheets

www.nato.int/docu/speech/1998/s981013b.htm

www.secretary.state.gov/statements/1998/981008.html

Δικαστικά Κείμενα

ICJ/CIJ Case Report (1969), The North Continental Shelf Case

ICJ/CIJ Case Report (1970), Barcelona Traction

ICJ/CIJ Case Report (1975), The Western Sahara Case

ICJ/CIJ Case Report (1980), US Diplomatic and Consular Staff in Tehran

ICJ/CIJ Case Report (1986), Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua

ICJ/CJI Case Report (1995), *East Timor*

ICJ/CJI, Case 91(2007), The Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia Herzegovina vs. Serbia-Montenegro)

ICTY Chamber of Appeals (2004), Prosecutor vs. Radislav Krsic Ruling

ICTY (2001), Witness Questioning Records Concerning the Case against Serb Officer Krstic

ICTY (2004), Judgment on Stanislaw Galic

ICTY (2007), Minutes of the 11-07-2007 Proceedings, Concerning Order 03/4-1629, 13-7-1995

Λοιπά Κείμενα/Αναφορές

Amnesty International Report (1986), Amnesty International Publications, Λονδίνο

Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict (1997), Preventing Deadly Conflict: Final Report

Commission on Reception, Truth and Reconciliation of Timor-Leste (2001), HRDAG Report: The Profile of Human Rights Violations in Timor-Leste, 1974-1999

The Republika Srpska Srebrenica Report (2004), The Events In and Around Srebrenica between 10th and 19th July 1995, Μπάνια Λούκα

U.S. State Department Report, Chollet D. (1995), The Road to Dayton: U.S. Diplomacy and the Bosnia Peace Process

U.S. Defense Department Report, Wisner F. (1994), Memorandum by the Undersecretary of the US Defense Dep. to National Sec. Advisor Sandy Berger

Ψηφίσματα Συμβουλίου Ασφαλείας

UN/SC/Res. 688, UN/SC/Res. 713, UN/SC/Res. 733, UN/SC/Res. 743, UN/SC/Res. 746, UN/SC/Res. 749, UN/SC/Res. 751, UN/SC/Res. 752, UN/SC/Res. 780, UN/SC/Res. 781, UN/SC/Res. 794, UN/SC/Res. 814, UN/SC/Res. 819, UN/SC/Res. 820, UN/SC/Res. 827, UN/SC/Res. 837, UN/SC/Res. 841, UN/SC/Res. 846, UN/SC/Res. 861, UN/SC/Res. 862, UN/SC/Res. 867, UN/SC/Res. 872, UN/SC/Res. 873, UN/SC/Res. 875, UN/SC/Res. 912, UN/SC/Res. 917, UN/SC/Res. 940, UN/SC/Res. 944, UN/SC/Res. 948, UN/SC/Res. 954, UN/SC/Res. 975, UN/SC/Res. 1048, UN/SC/Res. 1063, UN/SC/Res 1123, UN/SC/Res 1141, UN/SC/Res. 1160, UN/SC/Res. 1199, UN/SC/Res. 1203, UN/SC/Res. 1244, UN/SC/Res. 1264, UN/SC/Res. 1272

Ψηφίσματα Γενικής Συνέλευσης

UN/GA/Res. 45/2, UN/GA/Res. 46/7, UN/GA/Res. 47/20, UN/GA/Res. 47/20B, UN/GA/Res. 51/196B, UN/GA/Res. 193, UN/GA/Res. 377

Καταστατικά/Δηλώσεις/Λοιπά Κείμενα Ηνωμένων Εθνών

UN/Charter

UN Doc. S/1991/23309, Text annexed by the US, UK and France

UN Doc. S/1993/26573, UN Doc. S/1994/742, UN Doc. S/1995/46, UN Doc. S/1997/564, UN Doc. S/1998/991 Annex, UN Doc. S/1999/516, UN Doc. S/1999/649, UN Doc. S/1999/1257, UN Doc. S/2000/150

UN Doc. Press Release SC/6659, UN/SC/PRST/1995/33

UN Doc. S/PV/3238, UN Doc. S/PV/3413, UN Doc. S/PV/3937, UN Doc. S/PV/3988

UN/GA/Report of the Secretary General pursuant to GA Resolution 53/35

UN Doc. A/47/277-S/24111, An Agenda for Peace: Position Paper of the Secretary General on the Occasion of the 50th anniversary of the Organization

UN Doc. A/47/908 Annex 1, UN Doc. A/47/975

UN Doc. A/50/60-S/1995/1, Addition

Κείμενα Οργανισμού Αμερικανικών Κρατών

OAS/Charter

OAS/CP/Res. 534, OAS/MRS/Res. 1/91, OAS/AG/Res. 1080

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

004000104238